

rast

An abstract painting with a green and blue color palette. In the upper half, there's a depiction of a horse and some human figures, rendered in a painterly, somewhat blurred style. The lower half is dominated by a large, dark, horizontal brushstroke.

26 let
REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
ŠT. 3-4, MAJ - AVGUST 2015

NAŠ GOST – ARHEOLOG IN METLIŠKI ROJAK JANEZ DULAR
JOVO GROBOVŠEK – PRI SLONU V GOSTEH
ODPELJIMO SE V ZELENO MESTO
ZBORNİK OBČINE STRAŽA

VSEBINA SPOMNIMO SE ZGODOVINE

U	V	O	D	N	I	K
	Rasto Božič	Spomnimo se zgodovine				3
L	I	T	E	R	A	T
	Marinka Marija Miklič	Vlak odhaja				7
	Suzana Tratnik	Smrt nima ženina				12
	Viktorija Aladžić	Zvonik – Prevod: Jovo Grobovšek				23
	David Bedrač	Ki je bilo				26
		Bombna pesem				26
		Jedrski ljudje				27
		Mravlje besed				28
K	U	L	T	U	R	A
	Jovo Grobovšek	»Pri slonu v gosteh« so fotografije našle zatočišče				30
	Silvo Torkar	O krajevnem imenu Občice				41
N	A	Š	G	O	S	T
	Rasto Božič	»Pri znanosti je tako, da službo vedno prineseš domov.« - Pogovor z arheologom in metliškim rojakom dr. Janezom Dularjem				45

D R U Ž B E N A V P R A Š A N J A

Marina Katalenić, Eki Schweiger, Viktorija Tekstor, Natalija Zanoški	Odpeljimo se v zeleno mesto	60
---	-----------------------------	----

O D M E V I I N O D Z I V I

Rasto Božič	Raznovrstnost pristopov 11. Novomeških likovnih dnevov	66
Goran Milovanović	Slike Simona Kajtne	68
Goran Milovanović	Požrežnost	70
Rasto Božič	Kraj topline, zelenja in modrine	72

SPOMNIMO SE ZGODOVINE

Poletno dvojno številko 26. letnika dolenjsko-belokranjske pokrajinske revije *Rast* v roke naših bralcev pošiljamo v času, ko se skupaj z Evropo in *Evropsko zvezo* – v katero so njene predvsem novejšie članice še nedavno tako verjele – soočamo z nepopisnim valom prebežnikov vseh mogočih državnosti Bližnjega in Srednjega vzhoda ter Afrike. Zdi se, kot da pred našimi očmi ali, če dogajanja ne spremljamo neposredno na mejnih prehodih ter na morju, na televizijskih zaslonih – in v senci pogosto dobesedno histeričnega ali pa srce parajočega melodramatičnega poročanja slovenskih vseh po vrsti porumenelih medijev – poteka veliko preseljevanje narodov, ki smo ga do zdaj poznali le iz zgodovinskih knjig. Veliko preseljevanje ljudstev, ki je v pozni antiki nekoč mogočnemu rimskemu imperiju po številnih vojnah, družbeni dekadenci, krizah in verski zmešnjavi zadalo smrtni udarec.

Ta skopi opis takratnega stanja zveni nevarno sodobno in pred Evropo so morda spremembe, ki jih slutijo le redki oziroma se jih upajo priznati le redki politiki. Na splošno pa je evropska politika zadnje dni pokazala vso svojo šibkost, vasezagledanost in hkrati prestrašenost. Kaj bo s kapitalom in kakšna bo škoda, sta bili med prvimi vprašanji. Jasno, saj gre vedno za denar. Tako, kot je šlo v po mnenju takratnih cesarjev nezrušljivem rimskem imperiju. Vsi tedanji oblastniki so namreč varovali zgolj svoje in svoje koristi, širšo sliko pa so dojeli le redki in prevpiti.

No, zgodovini, ki pogosto ni nič drugega kot opozorilno bogat nabor starih zmot in zablod, velja prisluhniti, menijo modreci. In morda tudi v letu 2015 novega štetja ne bi škodovalo, ko bi sodobni urejevalci razmer, državniki, njihovi podrepaniki in številni »poznavalci razmer« v roke vzeli kakšno resno zgodovinsko knjigo – in ne zgolj lično izdelanega najnovejšega modela prenosnega telefona, da bi na spletu na hitro preverili – ter se podučili, kako je bilo s tem v preteklosti, zakaj je do vsega prišlo in zakaj so vse zavozili. Morda bi nato ugotovili, da obstajajo s pozno antiko številne vzporednice in da tako imenovanega ter sumljivo organiziranega ekonomskega prebežništva ne gre obravnavati tako zlahka in zgolj uradniško, ta in ta država toliko ter moja toliko. Namreč, če bo šlo kaj narobe, kar se v Evropi, kot nas spet uči zgodovina, rado zgodi, se nam lahko obetata novo štetje in novo preštevanje. Teh pa smo imeli v svoji evropski zgodovini že mnogo preveč in si jih

menda nihče več ne želi. Hkrati pa tudi nimamo na voljo novih dva tisoč let, da bi zadeve vsaj kolikor toliko uredili in se vnovič združili.

In mogoče je rešitev tudi v pogosto preslišanem mnenju, da k spravi in sobivanju pripomore najbolj to, da se vsi vmešani otresejo svojega balasta in začnejo razmišljati drugače. Morda okrepljeno sekularno ter brez oziroma osvobojeni religijske navlake, ki jo človeštvo kot podedovano coklo vlačí iz stoletja v stoletje.

Seveda pa, da ne bo pomote, beguncem, ki to resnično so, je treba pomagati in jih sprejeti.

In kaj prinaša nova številka *Rasti*? Po tem uvodniškem razmišljanju, ki je zgolj osebno mnenje, najprej literarne prispevke po izboru literarnega urednika Ivana Gregorčiča. Med temi najprej dolenjska pisateljica Marinka Marija Miklič piše o *Vlaku, ki odhaja*, za njenim prispevkom objavljamo kratko zgodbo *Smrt nima ženina* Suzane Tratnik, zadnji prozni prispevek *Zvonik* v prevodu novomeškega arhitekta Jova Grobovška pa je delo pripadnice bunjevskih Hrvatov Viktorije Aladžić, ki je opisala usodo Leopolda, brata njenega dedka Rudolfa Praznika – oba sta bila Slovenca iz okolice Litije, ki so ga vojaki nemških okupacijskih enot vrgli iz cerkvenega zvonika. Nekaj pesmi za tokratno številko revije *Rast* je prispeval David Bedrač.

Na straneh *Kulture* prej omenjeni Jovo Grobovšek v zapisu »Pri slonu v gosteh« so fotografije naše *zatočišče* obuja delovanje v naslovu prispevka navedene novomeške fotografske galerije, ki je delovala med letoma 1981 in 1984, Novo mesto pa je prvič postavila na zemljevid svetovne fotografije. Za njim pa Silvo Torkar z *Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša* v Ljubljani pojasnjuje izvor krajevnega imena vasi Občice pri Podturnu v Občini Dolenjske Toplice.

Sledi rubrika *Naš gost* z uglednim slovenskim arheologom in medliškim rojakom Janezom Dularjem, pogovor z njim pa smo naslovili tako, kot je dejal *Pri znanosti je tako, da službo vedno prineseš domov*.

Na strani *Družbenih vprašanj* je urednica Joža Milič uvrstila prispevek *Odpeljimo se v zeleno mesto* avtoric Marine Katalenić, Eki Schweiger, Viktorije Tekstor in Natalije Zanoški, ki predstavljajo svoj projekt, povezan z urejanjem novomeškega avtobusnega mestnega prometa, za katerega so dobile evropsko denarno pomoč.

V zadnji rubriki poletne *Rasti* oziroma v *Odmevih in odzivih* najprej v prispevku *Raznoverstnost pristopov 11. Novomeških likovnih dnevov* predstavljamo omenjeno letošnjo likovno kolonijo, katere dela je likovni urednik revije Janko Orač s fotografijami mojstra Boruta Peterlina izbral za tokratno likovno prilogo.

V *Slikah Simona Kajtne* nato kustos kostanjeviške *Galerije Božidarja Jakca* Goran Milovanović ocenjuje pomladansko slikarsko razstavo omenjenega avtorja v *Galeriji Krka* v Novem mestu. V svojem drugem prispevku *Požrežnost* pa še enako naslovljeno razstavo kostanjeviškega mojstra fotografije Uroša Abrama v Ljubljani, Mariboru in Celju. V zadnjem prispevku *Odmevov in odzivov, Kraj topline, zelenja in modrine*, pa predstavljamo zajeten enako naslovljeni krajevni zbornik, ki so ga spomladi izdali v straški občini.

Rasto Božič
ODGOVORNI UREDNIK



Rudi Skočir, *Evine bele sanje*, akril in kolaž na platnu, 2015, 100 x 70 cm

Marinka Marija Miklič

VLAK ODHAJA

V daljavi sliši pisk, vlak prihaja na postajo, to je znak, da mora iz postelje. Napoti se proti kopalnici, se oprha, vmes vrže pogled v ogledalo. Opazi nove gube in že hiti nazaj v spalnico. Pri odprtih vratih omare se odloči za modro krilo, zraven se lepo poda črtasta bluza, a je v omari ne najde.

Pristavi kavo in mimogrede preveri, kako je s čokolinom. Pomirjena ugotovi, da ga je dovolj, ozre se še po mleku, tudi tega je dovolj. Svojemu šolarčku pripravi še skodelico in vse postavi pred mikrovalovko. Zajtrk si od letos »kuha« sam. Zdaj se loti sendvičev. Zavite položi na mizo, poleg doda še sok in mandarine. V torbici poišče denarnico in se vrne v kuhinjo. Hčeri položi poleg malice še denar za izlet. Naj se ima lepo, pomisli, tako je pridna in samostojna.

Kava je kuhana, privoščiti si požirek. V kuhinji je kup nezlikanega perila in vmes se zasveti tista bluza. Poišče likalnik in zlika blužo, jo obleče, vmes spet seže po kavi.

Za frizuro ima le pet minut časa. Oprani lasje štrlijo na vse strani, skuša jih popraviti s figarom, a ne gre. Vzame navijalko, jih navije in pomisli, kako tega v avtu ne bo opaziti.

Ličenje je po vseh teh letih ena sama rutina: krema, puder, črtalo, maskara, šminka, kapljica parfuma. Vrne se v kuhinjo, v naglici popije zadnji požirek kave, se pri tem malo poškropi po bluzi, na kateri se pokaže majhen madež. Zdaj nima več časa, da bi iskala drugo.

Čez petnajst minut parkira pred službo. Sname navijalko, pogleda v ogledalo, nato po parkirišču. Oddahne se, direktorja še ni. Pisarno ima v prvem nadstropju na koncu hodnika. Teče po stopnicah, skoraj jih preskakuje. Odklene pisarno, odloži torbico, pograbi prenosnik in že hiti proti sejni sobi.

»Lepo jih dočakaj! To pogodbo morajo podpisati, to je za nas zelo pomembno!« ji je včeraj naročil.

Na mizi je vse pripravljeno; najbolj jo je skrbelo za vodko, brez nje Rusi ne bodo pripravljeni na vlaganje v projekt.

Prihajajo, direktor se jim klanja do tal, sama jim ponuja sedeže, vodko, sok. Razlaga investicijski projekt, na ekranu jim simulira projekcijo vložkov in donosov. V žepu jo stresa telefon, dobro da je izključila zvok, pomisli.

Minilo je, Rusi so pogodbo podpisali, zdaj so na kosilu, nje niso povabili. Pogleda na telefon, bilo je štirinajst neodgovorjenih klicev, vsi od mame. Pokliče jo.

»Kaj si pozabila name? Vse me boli, v prsih me duši, dihati ne morem! Pa kruha nimam, niti mleka!«

»Mama, včeraj sem ti prinesla kruh in mleko,« se zagovarja, a mama vztraja, da mora priti takoj.

Vzdihne in pomisli, kako je njena dementna mama gotovo spet vse pozabila in pomešala. Napisati mora prošnjo za dom, tako ne bo šlo več. Vest ji ne da miru, v bližnjem Šparu kupi štiri sveže žemlje in drvi skozi mesto proti bloku. Tam pred kanto za smeti stoji ciganska družina; bosi in umazani cigančki se dolgočasijo ob smeteh, iz katerih zaudarja. Mama ciganka, v rožnatem krilu, tudi bosa, z bisago okrog ramen, se sklanja v smetnjak in brska po njem. Smrdi! Vse naokoli smrdi!

Z balkona v tretjem nadstropju se dere starka: »Pojdite stran, policijo bom poklicala, včeraj ste vse razmetali, kdo bo pa pobiral za vami.«

»To ne delamo Romi, vaši čivili so to razmetali,« se brani ciganka in nadaljuje z brskanjem.

»Kje imaš pa cigana? Delat ga naženi, pa ti ne bo treba fehtarit!« je starka neusmiljena.

Z berglo krevsa po svojem nadstropju, po stopnicah ne more. Vse dni presedi na balkonu in ogovarja vse po vrsti. A največkrat kriči, sicer jo tisti spodaj ne slišijo, pravi.

Mama v dnevni sobi gleda turško nadaljevanko. Na ekranu se kaže zasnežena pokrajina

»O, kako pa, da si zdaj prišla? se začudi.

Brez besed položi žemljice na mizo.

»Saj ne bi bilo treba, imam še vsega dovolj! Kje pa je Andrej? A je šel na smučanje?« nadaljuje mama.

»Mama, zdaj ni snega, zdaj je poletje!« potrpežljivo razlaga.

Vprašanje o Andreju presliši, v grlu se ji nabere cmok, ne more mami vsak dan znova razlagati, da Andreja ni več, da je sama za vse.

»Pokliči, če boš še kaj rabila,« se poslovil, v hodniku vzame polno vrečko smeti, pred blokom jo vrže v kanto in odhiti nazaj v službo.

Vroče je, sredi junija je pritisnil vročinski val. Klima v avtu ne dela, vsa je potna. Na semaforju se ozre na tisti madež na bluzi, razlezel se je, tudi šminka se je v vročini razmazala.

Pred pisarno postoji, ne najde ključev. Mrzlično razmišlja, ali jih je mogoče pustila pri mami. Spet nazaj v avto in spet skozi vse mesto. Pelje se mimo šole, na prehodu je polno otrok, pouk se je končal, otroci odhajajo domov. Njenega šolarčka ni med njimi, za zdaj še plačuje popoldansko varstvo zanj, a ne ve, kako bo zmogla jeseni.

Končno spet stoji pred maminimi vrati, zaklenjena so, pozvoni, nihče ne odpre, pozvoni pri sosedih. Na vratih se pokaže mlado dekle, pove, da je šla mama z njenim dedkom na kavico. V tistem trenutku se spomni, da je imela ključ v rokah, ko je odhajala iz stanovanja. Držala jih je v isti roki kot smeti, kaj če jih je skupaj s smetmi vrgla v smetnjak?

Teče do kontejnerja, pobrska in zagleda ključ, nagne se in seže po njih, tedaj ključ zdrsejo še globlje. V smetnjaku najde plastično gajbico, stopi nanjo in jih skuša doseči. Ko se sklanja, zavoha smrad, potem pa z grozo ugotovi, da tudi sama smrdi. Madež od kave je čedalje večji. Ključ vidi, a jih ne doseže, le nekaj centimetrov ji manjka. Med smetmi najde plesnivo kitajsko palčko, jo zatakne za obesek ter počasi in previdno dviguje. Končno drži ključ v rokah, oddahne se.

Tedaj zasliši iz tretjega nadstropja: »Poberi se, tu ne boš nič našla, so že vse vaši prebrskali. Delat pojdi! Zdaj bom pa res poklicala policijo, dovolj vas imam, lenobe ciganske!«

»Gospa Mimi, to sem jaz, Stankina Metka, ključ sem zgubila!« zakriči nazaj.

»Aja, nisem te prepoznala, slabo vidim. Naj pride mama kaj na kavo! Kako si pa kaj ti?« se bi starka še naprej pogovarjala.

V naglici zakriči »dobro« in že vžiga avto. Nekam čuden zvok ima, pomisli, nato pa odbrzi nazaj v službo, a kot nalašč so pri vseh semaforjih rdeče luči. Pri zadnjem se ozre v izložbo lokala z veliko reklamo »Ugodno odkupujemo zlato«. Preleti jo trenutna misel, a se že pelje naprej.

Spet je v pisarni, na hitro poje žemljico in jogurt ter se potopi v delo. Dobro ji gre od rok.

Ob štirih zapre računalnik, se pozdravi s snažilko in odide proti parkirišču. Obrne ključ, avto ne vžge, vnovič poskuša, večkrat, brez uspeha. Nemočna stoji na parkirišču, po telefonu pokliče sosedo.

»A bi šla pogledat, če sta moja otroka doma?« jo poprosi.

Pusti avto in teče na mestni avtobus. Na telefonu prebere sporočilo sosede, da sta otroka doma. Avtobus pelje mimo pokopališča, v trenutku se odloči in izstopi. Danes bi imel Andrej rojstni dan. Prižge svečko, strmi v marmorno ploščo.

»Povej mi, kako naj živim brez tebe?!« ga poprosi.

Odgovora ni, je le sveča, ikebana in izklesane črke. Z naslednjim avtobusom se odpelje domov.

»Mami!!!« ji hči z nasmehom in knjigo v rokah odpre vrata. Sin ima sendvič v rokah, drobtine padajo vsepovsod, a ji ni mar. Objamejo se, pove jima za nezgodo z avtom.

V kopalnici se preobleče, ko smrdečo in zamazano bluzo vrže v koš, ugotovi, da je poln. Umazano perilo zloži v stroj, a ga ne vključi. To bo storila zvečer, ko bo cenejši tok.

Še sama sede na tla in sodeluje pri sestavljanju dvigala iz lego kock. Hči pred televizorjem čaka na *Infodrom* in *Nežo*; tudi sama bo novinarka, pravi.

Za večerjo speče palačinke, že od nekdaj jih otroka mažeta z evrokremom, sama ima rajši skuto ali marmelado. Uživajo, klepetajo o izletu, o urniku za prihodnji dan. Pokopališča jima ne omeni, ne želi ju spomniti na pijanega voznika, ki jim je v sekundi porušil svet. Treba je pozabiti, treba je naprej, se zaveda.

Otroka spita, sama brez zanimanja zre v ekran. Slike se vrstijo, a jih ne vidi, ves čas ima pred očmi pokvarjeni avto in kje naj skrpa denar za novega. Andrej je vedno govoril, da se je treba boriti s tistim, kar imaš. Čez ves ekran se pojavi reklama o odkupu zlata.

Nenadoma vstane, gre v spalnico po škatlo z nakitom. Vsebinsko stresa na kavč, skrči noge in začne odbirati. Dela dva kupčka: na prvega zлага stvari, od katerih se ne želi ločiti: svoj zaročni prstan, Andrejeve manšetne gumbе in kravatno sponko, njegov poročni prstan, verižico, staro tetino zapestnico v barvi zrelega žita. Na drugem, večjem kupu ostanejo zlata darila prijateljev, sorodnikov, tudi sodelavcev. Roki zadržita,

ko vse to strese v polivinilasto vrečko. Tisti prvi kupček pospravi nazaj v šatuljo in vrne v komodo v spalnici.

Malo postoji, nato odpre vrata Andrejeve omare. V njej je še vedno nekaj njegovih oblek. Pozna ta vonj, vdihava ga, spomini jo omamijo. Na dnu omare zagleda njegovo pižamo, obleče se vanjo, velika je, prevelika, a tako udobna.

V kopalnici prižge pralni stroj, povsod pogasne luči in se vrne v spalnico. Skupna postelja vabi, leže vanjo, skrči se. Z rokami objema pižamo, pravzaprav objema sebe; roke niso več njene, zdaj so Andrejeve, tople, nežne, pomirjujoče. Doživlja sanje, želja je neizmerna.

Le narahlo se zdrzne, ko v njeno samotno poletno noč priplava glas s postaje. Kolesa lokomotive enakomerno in neusmiljeno drdraje refren: vlak odhaja, vlak odhaja, vsak večer, vsak večer!

SMRT NIMA ŽENINA

Tistega poletnega popoldneva je kar privihral na dvorišče, okrašen z nešteti pisanimi trakovi, ki so plahutali okoli njega in za njim, medtem ko je tekkel, na njegovo glavo pa je bilo poveznjeno špičasto, stožčasto pokrivalo iz tršega kartona, ki je bilo ravno tako omotano v živahno rumeni in zeleni papir. Med dirom je mahal z dolgo, tanko palico, ki je močno spominjala na slok bič s pisanimi trakovi na koncu. Med poskočnim korakanjem je tudi rahlo cingljaj, a ne tako grozeče, kot so to počeli pustni kurenti, ki so nas hodili strašiti s Ptuja. Sicer pa je bilo tedaj poletje, še daleč do pusta, tako da to že ni bil pravi fašnik. Nenavadni, drobni možakar temno pobarvanega obraza, kakor belci, ki so se v čudaških ameriških filmih delali, da so črnici, mi je pomežiknil in stekel po potki iz kamnitih plošč naravnost do našega studenca. Naredil je nekaj elegantnih cingljajočih krogov okrog studenca, kakor da bi se pripravljaj za zloveški obred, nato pa se ustavil, se nagnil in pil naravnost iz železnega vedra pod fontano. To je naredil preprosto tako, da je namočil obraz v vedro ter mljaskal in škropil okoli sebe kakor žejen pes.

V tistem trenutku so se odprla vrata in na prag je stopila moja stara mama z rokami na hrbtu; to je bila njena priljubljena drža, s katero je izražala izključno pravico do razpolaganja s svojim imetjem.

Človek, omotan v pisane trakove, se je naglo zravnaval, naredil še en hiter krog okoli studenca in se s poskoki, v ritmu katerih so zvončkljali tudi drobni kraguljčki, pritrjeni okoli pasu, počasi oddaljeval z našega dvorišča proti cesti. Čeprav se je smehljaj, sem imela občutek, da beži pred starko, in obžalovala sem, da je to čudaško bitje že odhajalo, čim je vsaj malo popestrilo vroč poletni dan.

»Kdo te je poslal, vrag?« je stara mama terjala odgovor in se po treh stopnicah spustila na dvorišče, posuto z drobnimi kamenčki, ki so zaškrtali pod njenimi podplati. »Kdo zové?«

A pisanec se je zavrtel še dva glasna kroga okoli sebe in že je odskačkljal proti cesti, navihano zadovoljen, ker je vedel, da ga z državne ceste ne more nihče spoditi. Iz hiše je prišla še moja mama in skupaj s staro mamo sta šli po produ vse do ceste in opazovali popoldanskega vsiljivca na begu. Previdno sem stopala za njima, vedoč, da v moji bližini ne bosta razkrili ničesar zanimivega. Pisani šaljivec v trakovih je sedel na kolo, ki ga je imel prislonega, če ne kar skritega, med debelimi koruznimi stebli na državnem polju, nam veselo pomahal, kot da bi bili stari znanci, in se odpeljal. Le jaz sem mu zagnano mahala nazaj, še

ko je na koncu ceste izginil levo za hišami, sem se vzpenjala na prste in vihtela obe roki.

»Kaj toliko mahaš? A bi rada, da se ti roke podaljšajo do gležnjev kot opici?« je rekla stara mama, ker se ji je zdelo, da sem se preveč vznemirila, kar bi se zlahka spreobrnilo v nadaljnje neprimerno vedenje. Takoj sem pospravila roke ob telo in se nespretno delala, da ni bilo nič.

Vrnile smo se na dvorišče. Stara mama je pogledala v vedro pod studentem in zaklela.

»Vodo nam je pobarval. Prokleti pozvačin!«

Ko ga je s svojim prihodom na prag presenetila med pitjem, mu je trak s palice padel v vodo, ki se je medtem obarvala rdeče.

»Kdo se ženi?« je vprašala moja mama. »Kdo bi nas zval na poroko?«

Začudenje je bilo na mestu. Nas ni nihče nikoli vabil na poroko, še na krstitev ne. Redno pa smo hodili na pogrebe, na katere so nas iz neznanega razloga pogosto vabili, in s staro mamo sva pred vsakim odhodom natrgali rože z našega vrta in jih s črnim, čipkastim trakom povezali v lep mrtvaški šopek, kajti za vsakega mrliča pač ne gre naročati dragega venca, črni trak pa je bil kupljen v blagovnici na metre, kar se je zelo splačalo.

Stara mama je jezno zlila vedro rdeče obarvane vode in odvrгла rdeč trak, ki jo je obarval. Trak sem nemudoma pobrala in moji prsti so se takoj obarvali živo rdeče. Še nikoli nisem videla papirja, ki bi barval.

»Vrzi to stran!« je nesmiselno velela stara mama, vedoč, da tako nadejanega darila ne bi izpustila iz rok za noben denar. »To je prekleti farbasti kreppaper. Strup! Nori bedak bi ga lahko vrgel še v sam studenec!«

»In potem bi imeli vsi rdeče želodce in rdeče bi scali!« sem zavpila in se kakor prej pozvačin s skoki umaknila na sredo dvorišča. V rokah sem imela namreč nežen krepast trakec, ki bi mi ga stara mama prav rada izpulila in raztrgala.

»Kar norčuj se, ja! Vsi bi lahko pomrli!«

To bi bilo kar zaskrbljujoče, ker potem ne bi mogli biti povabljeni nikamor več, še na lasten pogreb ne, a stara mama je pretiravala, ker jo jezilo vse kaj drugega kot papir, ki barva.

»Kdo bi nas zval!« je zavpila na mojo mamo. »Nekdo se dela norca!«

In potem sta se spogledali, tako zgroženo, zarotniško in razsvetljeno, kot da bi točno vedeli, o kom govorita.

»Kaj je to, pozvačin?« sem vprašala, zdaj še po obrazu vsa rdeča od traku, kot da bi ju hotela še bolj razkačiti. Tako kot v tistem snu, v katerem sem z njima hodila po dvorišču ali vrtu in prenašala njuno slabo voljo ali nesmiselno ukazovanje, v nekem trenutku pa sem spoznala, da to sanjam in da sem v svojih sanjah absolutna gospodarica. Takrat sem se jima začela pačiti in spuščati nemogoče, rjoveče glasove, in ko sta hoteli stopiti k meni in me umiriti, sem ju še brcala v kolena in gležnje, ki so ju v resničnem življenju nenehno boleli, in to sem počela z višine, saj sem se v sanjah tudi dvignila pol metra nad zemljo, da sem

ju laže zbrcala. Slednjič sem odletela visoko v zrak, kazajoč osle njima, naši ulici in vsemu mestu. Nekaj časa sta mi še poskušali brezupno slediti in tekli sta deset ali petnajst metrov po državni cesti pod mano, jaz pa sem se med letom spremenila smer in odletela daleč nad koruznim poljem in potem me nista mogli ne videti ne slišati več.

»Pozvačin ... to je en tak, ki hodi po hišah ...,« je začela razlagati mama.

»En lelek je!« jo je prekinila stara mama in zamahnila z roko. »Nišče!«

»Zakaj pa tako smešno pleše?« Nisem odnehala. »Spominja me na našo vüjno iz vasi.«

»Ti, vrajža ...« Stara mama je zamahnila proti meni s kuhinjsko krpo, a sem spretno odskočila. Kadar nas je tepla s to krpo, je šlo zares, ker si povedal nekaj resničnega, kar se sicer ne govori na glas.

Ko sem uspešno pobegnila pred kuhinjsko krpo, sem stekla po cesti v smeri, kamor je izginil pozvačin. To sem počela pogosto: kadar so našo ulico po norem naključju obiskali zanimivi ljudje, sem hodila za njimi, v upanju, da jih še zadnjič ugledam in si jih zapomnim. Bila bi velika škoda, če si ne bi zapomnila izjemnih ljudi in dogodkov. Stari oče mi je rad pravil, da so spomini čudovita stvar, zato si jih je treba nabrati čim več za stara leta. Na nabiranje spominov me je vedno opominjal. Ko je nekega poletja sijalo močno sonce, s temnega oblaka sredi neba pa je pršel dež in je za kratek čas padala tudi toča, mi je rekel, naj si to zapomnim, ta dan, ko je sijalo sonce in je hkrati padala toča, da bom imela kaj pripovedovati ljudem okoli sebe, ko bom velika.

Tako sem po naši ulici hitela za morebitnim novim spominom, a na travnatem pasu ob cesti sem našla le odvrženo pozvačinovo palico s trakovi. Videti je bilo, da je opravil svojo nalogo zvanja na ženitev, ki očitno ni bila mišljena čisto resno, in že odvrigel del svoje oprave. Malo naprej sem v jami, izkopani za temelje nove hiše, zagledala še njegovo stožčasto kapo, a je bila, žal, potopljena v črno, blatno mlako. Imela pa sem vsaj bič z barvnimi trakovi iz kreppapirja. Nisem vedela, ali to šteje za spomin, ki naj bi ga imela za prihodnost, pomembno pa je bilo, da sem prišla še do nekaj vzorcev barvnega papirja.

Od te najdbe naprej niso bile rdeče, modre, zelene, vijolične ali rumene samo moje dlani, ampak tudi noge, obraz in seveda obleke. Bič z barvnimi trakovi sem kar naprej namakala v vodo in potem z njim švrkala tako sebe kot še marsikoga drugega, še najraje staro mamo. In če me je poskušala udariti s kuhinjsko krpo, sem zamahnila z bičem in ji obarvala še njeno belo coto iz stoočstotnega bombaža. Potem sem trakove skrbno posušila in pospravila palico v zadnjo, zunanjo steno garaže, ker sem slutila, da bi mi jo hitro odvrgli ali pa strgali nadležne trakove, če bi jo le našli. Odkar sem se zabavala s pozvačinovo palico, je bilo doma večkrat slišati, da je kreppapir največja nesnaga, kar jih je najti med papirji, ker je veljal za nekoristnega, namenjenega predvsem za nesmiselna praznovanja, poroke in rojstne dneve, na koncu pa so ga vedno dobili v roke otroci in z njim pobarvali in zamazali vse, kar se je dalo.

Zdelo se mi je, da so odrasle ženske imele še najraje pekipapir, ki so ga kupovale v Avstriji, ker ga je bilo tam moč dobiti v debelih zvitkih, ravno tako kot črni žalni trak na metre, in ker je bil edino avstrijski papir pravi za peko peciva, krompirja in rib – čeprav tiste čase v tistih krajih doma ni nihče ne jedel ne pekel rib. Pekipapir se mi je zdel imeniten zgolj za to, ker so vanj zavijali tudi pečeni krompirček, langaš, piščančja bedra in podobne mastne stvari, ki se jih je po novem lahko dobilo pri lokalnem »trafikantu s hrano«. A mi seveda tam nismo ničesar kupovali in po nepotrebnem zapravljali, saj smo krompir in piščančja bedra gojili doma. Včasih pa smo s sosedovima dekletoma, sestrama Vesno in Ido, ki sta bili starejši od mene in sta že hodili v šolo, šle do prehranskega trafikanta in prijateljici sta tudi zame kupili pečeni krompirček, nekoč pa celo debel, okrogel krof, ki je bil tako masten in posladkan, da ga nisem mogla pojesti in sem ga doma slednjič zdrobila kuram v pičo, seveda na skrivaj, zamaščen pekipapir pa sem shranila na hrbtnem delu garažne lope, kjer so bili na globoki, vegasti polici varno spravljene že trakovi iz krepa. Mislila sem, da bodo to zares lepi papirnati spomini na zalogi.

Teden po pozvačinovem obisku me je zadela nepričakovana groza. Kot da bi razposajeni pisanec pozval težave prav nadme.

Bilo je tistega dne, ko je stara mama zavila nekaj domačih, pravkar pečenih piščančjih beder v kos pekipapirja, odtrganega z avstrijske role, in mi naročila, naj jih nesem prvi sosedi, zagotovo njeni najljubši, saj jo je nenehno vlačila po zobeh, tako z dobrimi kakor s slabimi nameni. Sicer pa se nameni glede na vrsto v teh krajih niso niti kaj prida razlikovali niti si nihče ni kaj posebej prizadeval najti razlik med njimi. Ta sosedja je bila tudi Idina mama, zato sem stekla z bedri in z veseljem po dvorišču, mimo studenca in že zvonila pri vratih njihove hiše.

Mama, Ida in njena veliko starejša sestra Vesna so mi v kuhinji ponudile stol, pecivo in kavo, kakor odraslemu, zatem pa so me zaslišale o številu beder, ki smo jih spekli doma, kakšno solato smo pripravili zraven – ta je bila lahko samo kumarična ali zelena – in koliko so bile stare zaklane mlade kure. Zatem so me vprašale o pozvačinu, ki so ga oni dan videle pri studencu. Mislila sem, da je tudi njih zmotilo, ker je z rdečim trakom pobarval vodo, a v resnici so mi hotele le povedati, da nikakor niso zijale na naše dvorišče, ampak so ga videle pri skupnem studencu, kamor se sme gledati tako pritajeno skozi reže na roletah kakor neposredno s hišnega praga.

»Zval je na poroko.« Skomignila sem, saj me razen kreppapirja njegovo poslanstvo ni prav nič več zanimalo.

»Koga pa? A tebe?« se je pošalila Vesna, nakar jo je mama ošinila s strupenim pogledom in odšla na vrt, da bi nas prepustila otročjim bedarijam, a vseeno me je zmrazilo. Molče sem srebala kavo in mulila kiselkast jabolčni zavitek, ki mi ni bil povšeči, a dekleti nista odnehali. Ida je pristavila, da je pozvačin s trakovi zagotovo prišel kar pome, ker so mi nekje, najbrž v kakšni vasi, našli snubca kmeta, jaz pa sem bila

tako trapasta, da sem se še obarvala s kreppapirjem, da bi me lahko takoj prepoznal. Besedi snubec in kmet sta mi zveneli tako srhljivo, da sem se morala razjeziti, kakšne neumnosti mi vendar pravita, saj jaz nisem hotela nobenega prekletega snubca, ne kmeta ne fanta, če niti ne omenjam tega, da sem bila še otrok. Vesna se je hihitala in zlohотно rekla, da mi nič ne pomaga tenko piskati, saj tudi otrokom kdaj vnaprej rezervirajo moža, še posebej takim, za katere ni povsem gotovo, ali si ga bodo lahko sami našli, ko bodo primerno veliki za poroko. Še Ida je pritegnila sestrini norosti, rekoč, da je moj snubec najbrž tako majhen, da še ne bo hodil k meni v vas. Toda napočil bo dan, ko bo tisti kmet prišel pome. Zavpila sem nanjo, da jaz ne živim v nobeni kurčevi vasi, ampak na robu mesta, ki se očitno konča točno pred njuno hišo. Vesna se je smejala še bolj privošljivo, češ da to tako je na svetu, in naj bom kar vesela neznanega snubca, ker je žena brez moža isto kakor suha voda v studencu, v katerega se nihče ne bo niti poscal, kaj šele da bi iz njega pil. Ko je moja izdajalska prijateljica Ida še dodala: »Le smrt nima ženina!«, sem od besa pograbila krožnik s kislim štrudljem in ju začela loviti okoli mize. Zbežali sta ven iz kuhinje, jaz pa sem tekla za njima v dnevno sobo, spalnico in verando, dokler se nista zaklenili v kopalnico in tedaj sem z vso silo zabrisala krožnik v vrata in odvihrala domov. Vseeno mi je bilo, če se je razbil: vedela sem, da mami že ne bosta upali povedati pravega vzroka.

Doma mojega razburjenja k sreči niso opazili. Mama in stari starši so kakor obsedeni sedeli na kuhinjskem divanu in strmeli v časopis pred sabo. Stara mama je imela očala in je poudarjeno počasi brala, stari oče, ravno tako z očali na nosu, pa jo je popravljal ali pa namesto nje prebral kakšno besedo do konca. Mama je gledala v časopis in kimala nerodno prebranim besedam.

»Prvo nede šlo ...« je skoraj črkovala stara mama.

»Prvo nedelo!« jo je odločno popravil stari oče.

»Nedeljo,« je končala mama.

»Vabimo ... porok ...« je nadaljevala stara mama. »Drage domače in duge gose ...«

»Vabimo na po-ro-ko!« je poudarjeno prebral stari oče.

»Drage domače in druge goste, naj prinesejo ...«

»Pridejo, naj pridejo,« je iznenada spregledala stara mama, čim si je popravila očala na nosu.

Nakar ji je stari oče izpulil časopis iz rok, češ da je to norost, saj ob nedeljah navadno ni porok.

»Kdo zove?« sem vprašala, misleč, da sam pozvačin daje te oglase.

Stara mama mu je izpulila časopis in prebrala, da zovejo na poroko od ... od ... od ...

»Daj mi novine!« je rekla mama in po nesreči strgala list z oglasi, se zazrla vanj ter onemela. Prebledela sem tudi jaz, v strahu, da me v tej občini očitno hočejo poročiti.

»Kdo se bo ženil? Kdo?!« sem živčno terjala odgovor, da bi lahko, če bi bilo treba, čimprej zbežala iz te občine.

»Le kdo bi to bil? Ta P. z naše ulice?!« je skoraj zavpil stari oče.

Tedaj je časopis pograbila še stara mama. »Novine ne lažejo! Ženi se tale P. in konec! Hm, poglej, piše, P., ml.«

»Mlajši!« je rekla moja mama in spet sem se ustrašila, da je to kak P., ki je še napol v plenica, a me že išče za svojo ženo.

»Mlajši od koga?« je preko očal pogledala stara mama.

»Od svojega očeta!« je rekel stari oče.

»Kdo pa je njegov oče?« je vprašala stara mama, a odgovora ni dobila, ker smo že vsi ugibali, kdo bi lahko bil ta P. z naše ulice.

»Pavel,« je rekla mama.

»Ampak na naši ulici ni nobenega Pavla!«

»Se pa začne s črko P.!«

»Puba, pubec ... Pubi!«

»To je vendar sosedov pes! To ni človeško ime.«

»Pero, predal, pismo ...«

»Kaj govorita?« se je razjezil stari oče in zalučal časopis na divan. »Saj to niso imena!«

»Že, že, samo da se zaženemo na P. ...«

»Prdec!« sem rekla in se zahihitala, a si neprimernejšega trenutka ne bi mogla najti.

»Pišta! Starejši ali mlajši!« se je mama lopnila po čelu.

»Starejši sem jaz,« se je stari oče ponosno s palcem potrkal po prsih.

»Mlajši Pište je od sosedov, ampak on je že leta v Avstraliji,« je razmišljala stara mama.

»Pozvačin!« sem rekla.

»Utihni že ti!« so enoglasno zavpili name.

»Tvoj sin bi lahko bil, ampak ...« je rekla stara mama staremu očetu.

»Kako? Saj ni Pišta ...« je rekel.

»Je. Po svoje. Pišta, ampak mlajši. Sin od Pište. Čeprav sam ni Pišta.«

»Ne filozofiraj mi zdaj!«

Ni se mi zdelo slabo, da bi se katera omožila z mojim očetom. Že tako ga skoraj ni bilo videti, vedno je bil na terenu.

»Pa saj je oženjen z mano!« je užaljeno protestirala mama.

»Pa kaj?« sem se začudila. »Saj vedno govoriš, da je oženjen z delavnico in gostilno.«

»No, kdo bi še bil na črko P?«

»Papir!« sem nagajivo zavpila in, kakor v sanjah, že stekla preko praga ven.

Do naslednjega dne nihče od domačih ni več spregovoril z menoj, zato se je bilo lažje potepati brez dovoljenja. Nisem marala več k noricama Idi in Vesni, ker sta mi vsiljevali snubca kmeta. Tako sem šla k sosedom z največjo hišo na ulici, kjer so imeli tri sinove in dve zaposleni hčeri, ki ju nikoli ni bilo doma. Tam so mi kot ponavadi ponudili špinačo, v katero je bila vmešana mastna domača smetana, zraven pa premalo pečeno jajce na oko. Vedno sem vljudno sprejela obrok in ga pustila na mizi, da se je čisto ohladil in se nato izgovorila, da ne morem jesti hladne kuhane hrane, a pogrevati tudi ne gre, saj vsakdo ve,

da se od pogrete špinače umre. Popila sem malo domačega čaja in šla na njihovo stranišče, kjer me je vedno fasciniral visok kup natrganega časopisnega papirja v kotu, ki so ga uporabljali za brisanje svojih lulik in riti. Njihova najstarejša hči je bila zaposlena v trafiki in je ob večerih redno prinašala zajeten kup starega časopisa – sicer istega datuma, je bil pa brezplačen. In njena mama ga je po večerji, sede na kavču pred televizorjem, z nožem narezala na pravokotne kose, namenjene za sratpapir. To vem, ker sem ji včasih pomagala, predvsem zato, da sem lahko držala nož v roki, kar mi je bilo doma strogo prepovedano.

Ampak brisanje med nogami je bilo zelo nepripravno, če si to počel s časopisnim papirjem, ki je slabo vpiljal, zato se je bilo treba obrisati z več koščki, medtem pa ti je po dlani in po nogah že mezela scalina. Časopis je bilo treba še odplakniti in včasih sem vodo potegnila petkrat ali šestkrat, da se je školjka le spraznila ali pa se je do konca zamašila.

Tudi zdaj sem odplakovala in čakala, da se ponovno nabere voda v kotličku. Potem sem se zagledala v kose lepo narezanega papirja, pripravljenega za druge riti in lulike. Pograbila sem enega in videla, da sem se obrisala ravno s tistim delom malih oglasov, na katerih je neznan Pišta, mlajši od svojega očeta, vabil na poroko to nedeljo, na veliko zabavo na koncu ulice. Kaj če je to res kak šmrklavi kmečki snubec, jaz pa imam zdaj njegovo ime in vabilo naštempljano po vsej luliki in riti, kot se vedno zgodi ob dotiku tiskanih novic z vlažno kožo? Tako sem jo kar stegnila, a sem se le domislila, da nima smisla, da hodim domov s potiskano ritjo, ker bi se morala umiti v škafu in potem bi vsi videli snubčevo ime.

Tako sem nameravala počakati do večera, ko bo doma konec s pogrevanjem vode za umivanje. Pohajkovala sem po židovskem pokopališču na naši ulici in po tistem navadnem, papinskem cintorju, kot mu je rekla moja stara mama. Tam sem bila varna, kajti le smrt nima snubca. Hodila sem med grobovi, spomeniki in križi ter si ogledovala vso to cvetje, ikebane, šopke, posušene vence, plastične in steklene vaze vseh vrst, sveče vseh barv ... in se čudila vsem tem množično nabranim spominom, ki so slednjič praviloma končali na velikanskem gnijočem kupu smeti ob izhodu s pokopališča. Vseh teh spominov ni bilo mogoče ohraniti.

In neprijetno me je spreletelo, da bodo tako zgnili tudi moj pisani kreppapir, palica, pekipapir in vse, kar sem hranila na zadnjem delu garaže, zgnilo bo vse, vključno s sratpapirjem v školjki, z domačimi živalmi, z ljudmi, s starim očetom, ki je pravil, kako je treba zbirati in ohranjati spomine zato, da jih boš v starosti pravil naprej. A kaj bi lahko sploh pravila? Spomini so le počasno gnitje.

Tako kot sem hotela, da zgnije snubec Pište, mlajši od svojega očeta, in nas pusti pri miru. Sedela sem na praznem grobu na židovskem pokopališču, kjer so nekoč izkopali ostanke trupla in ga odselili drugam, ker se je nekdo spomnil na svoj spomin, zakopan globoko pod zemljo. Slišala sem oddaljene glasove s ceste. Skrila sem se za najbliž-

ji spomenik pod bujnim grmom in opazovala. Najprej je priskakljalo drobno bitje in se ustavilo na robu židovskega pokopališča. Hihitalo se je in mahalo z rokami, v rokah je držalo lahek plašč in ga nenehno vrtelo okoli ramen ter prestavljalo iz ene roke v drugo. Ta pojava, ki je bila kakor na vzmeteh, me je spominjala na pozvačina, le da je bila to mlada ženska. Morda se mi je zato zdela znana. A nisem se premaknila iz svojega skrivališča za nagrobnikom. Ženskica se je kar naprej igrivo ozirala nazaj in končno je prišel za njo ta, ki ga je izzivala in čakala – moj oče. Če bi bil ta grob, iz katerega so pred leti izkopali truplo, še vedno odprt, bi se jaz sama pogreznila v to jamo. Oče me ni smel videti, ker bi potem mislil, da me bo treba prepričevati, naj ne povem doma, kar sem videla, jaz pa mu ne bi mogla dopovedati, da mi ne pride na misel komurkoli govoriti, kako me je spreletel srh, ko sem zagledala neznano ženskico in njega ter ju slednjič povezala. Prijela sta se za roke in stopila globlje na pokopališče, kakor da bi se hotela umakniti s hrupne ceste. Držala sta se za roke in govorila, vse bolj resno, vse bolj zagnano in neusmiljeno.

»Jutri je nedelja. Če te ne bo ... bom prišla ponovno!« je nestrpno rekla ženskica. »Ponovno pridem zvati!«

»Ne smeš!« je odločno rekel moj oče, tako kot takrat, ko smo bili on, mama in jaz na dolgem vlaku proti jugu in so nam drugi potniki hoteli prevzeti rezervirane sedeže. A ta ženskica ni mislila zlahka odstopiti od tuje rezervacije.

»Da ne smem?« Poskočila je na mestu in uprla roke v suhe boke. »Jutri se ženi Pištek mlajši, edini sin tvojega očeta! V časopisu piše!«

»Torej – ti si dala oglas? To si naredila, Aranka?!«

Aranka se je živčno zahihitala in si nadela prijaznejši obraz, kot da bi se hotela spraviti. »Malo sem se pošalila, ker te ni bilo več nazaj k meni ... Saj nisem napisala tvojega pravega imena.«

Zdaj se je moj oče zares vznemiril in Aranka se je začela ritensko umikati, čeprav je nenadni strah še vedno prikrivala z narejeno nagaživim smehljajem. Ustavila se je tik pred mojim nagrobnikom, da mi je zastal dih. Celo zavohala sem njen parfum, ki je vsiljivo smrdel po ovenelih vrtnicah. Nisem več upala gledati. S hrbtom sem se naslonila na hrbet nagrobnika in tesno zaprla oči. Slišala pa sem še vedno, tako zelo močno, da sem si lahko tudi predstavljala Aranko, ki je dvignila prst in ga kakor pri zlem uroku uperila v mojega očeta in siknila:

»Če danes ponoči ne prideš s svojim kufrom in z avtom, da se odpeljeva v Avstrijo, te pridem jutri spet zvati! Na tvojo ulico in na tvoje dvorišče in na konec ceste, kjer je bila v časopisu napovedana tvoja ženitev!«

Potem je odkorakala mimo očeta, ki jo je poskušal zagrabiti za roko, in odskakljala proti državni cesti, kjer je nihče ni mogel več zadržati.

Počakala sem še uro v tišini, čepe za nagrobnikom. Zdelo se mi je, da sem slišala očeta oditi proti domu, a nisem se mogla premakniti. Če se bom premaknila, bodo časi in dogodki stekli naprej, za mano pa bo ostal ta grozen spomin.

Vračala sem se šele v trdi temi. Tudi če bi se morala še umiti, mi je bilo že vseeno za to, ali imam na riti štempl od časopisnega vabila ali ne, ker sem vedela, da zlovešči snubec ne preganja mene.

Vso noč sem prebedela v strahu, vsaj tako se mi je zdelo, ali bo oče vstal, vzel kufer iz omare, spakiral in šel ven ter se odpeljal z avtom v Avstrijo in me pozabil, kot da me nikoli ne bi bilo. Premišljevala sem, kako zelo se je motil moj stari oče, ko je govoril o tem, da si je treba nabirati še in še spominov za zimske večere na stara leta. Ni bila težava v tem, da si stvari ne bi mogla zapomniti. Težava je bila, kako pozabiti ime, ki sem ga slišala: Aranka.

Zbudila sem se zgodaj zjutraj, ob zori. Oblekla sem si pulover in stekla na dvorišče. Vse je bilo še tu, vse isto kakor prejšnji dan in vse druge dni vse do mojega rojstva nazaj: kure v kurniku, stari oreh sredi dvorišča, grede, dvorišče s prodnato in travnato površino, lesena lopa z odstopajočo desko, mimo katere se je dalo videti polomljenega lesenega konja, ki sem ga jahala v otroštvu, vodnjak na robu dvorišča. Tudi kreppapir in pekipapir, skrita zadaj za garažo. Tudi očetov avto. Vse je ostalo enako. Stekla sem nazaj na pokopališče, kjer sem nameravala skrita počakati na pozvačina, ki bo zval na nedeljo. Ko bi ga zagledala, bi stekla po staro mamo – morda, morda pa tudi ne. Kajti ni se mi več zdelo verjetno, da bi ga ona lahko pregnala s kuhinjsko krpo iz stoodstotnega bombaža.

Čakala sem za nagrobnikom, tistim, ki je nekoč služil spominu na pokojnika, ki so ga pozneje izgrebli in odnesli drugam. Jama je bila zasuta, a vendar je bila vsaj za par dlani nižja kot pred izkopom, kakor da bi se raven znižala zaradi izkopane krste.

Prišla je tiho, se ozirala okoli sebe kakor tatica, zatem pa stekla naravnost h grobu, kjer sem se skrivala. Aranka. Odložila je veliko plastično vrečo in začela iz nje vleči pozvačinovo opravo, ki si jo je navlekla kar preko krila in oprijetega puloverja. Le plašč, ki ga je slekla, je zbasala v vrečko, to pa skrila v bližnjem grmovju. Nadela si je še stožčasto kapo, tokrat iz mehkejšega papirja. Zatem se je pozvačinka Aranka usedla na robnik sosednjega groba in si prižgala cigareto. Vmes je gledala na uro in globoko vzdihovala. Ženitev v časopisu je bila napovedana za trinajsto uro, ampak to je bila le grozljiva šala. Pogreznila sem se še globlje v sveže prekopen grob, čeprav me je že visoka trava okoli njega kar dobro zakrivala. Pozvačinka je zmečkala cigareto, vstala, si popravila svojo pisano opravo in si ploskala za pogum. Videti je bil grozljivo, nadvse grozljivo.

A palice s pisanimi krep trakovi ni imela več. Jaz sem jo imela in vse sem stavila nanjo. Nataknila sem si črno nogavico preko glave in obraza, kakor se je moja stara mama rada našemila v črnega izmed treh kraljev, in vstala z groba. Zamahnila sem s palico proti pozvačinki. Vpila sem, ne vem, kaj, a vpila sem, da sem še sama težko prenesla tolikšno glasno kričanje iz lastnega grla. Pozvačinka Aranka je vstala, vztrepetala in spustila zrak iz pljuč. Dobesedno tako se je slišalo. Približala sem se ji, se zatem dvignila nekaj centimetrov nad

zemljo, da sem lebdela in jo laže brcala v goleni. Stresla se je in komaj zajela sapo in še enkrat glasno spustila zrak iz pljuč. Od groze ni mogla niti zavpiti. Zasmilila se mi je. Nehala sem jo brcati. Spustila sem se nazaj na zemljo. Morda ne bi smelo biti tako. Ali pač? Segla sem k njej s palico v roki, a hotela sem jo le prijeti in reči, da je vse skupaj le neslana šala, tako kot tisti ženitni oglas v časopisu, saj v tem grobu, iz katerega sem se dvignila, ni nobenega trupla več, ona pa je odskočila, še više kot ponavadi in odskakljala. Skakala je v krogu, v vse širši krožnici, jaz pa sem ji govorila: »Le smrt nima ženina, a veš?! Nima, nima, nima!«

Oddrvela je kot na vzmeteh. Plešoč, ploskajoč in poskakujoč, in ko je izginila s pokopališča, se mi je zdelo, da celo v huronskem smehu. Nekdo se je smejal. Morda celo jaz. Nekdo se je zagotovo smejal. Ne vem, ker sem ta spomin zavrgla.

Vedno smo kosili točno opoldne, tudi to nedeljo, le da tokrat oče ni hotel jesti z nami, češ da je sit še od zajtrka, ki ga ravno tako ni pojedel. To je bila debela laž, ker od zajtrka nihče ni bil presit do kosila. Moja stara mama je to vedela, zato mu ni zaupala in je nalašč čistila kozarce v kuhinjski kredenci, tako da bi stala čim bliže oknu in opazovala svojega sina, ki je za kosilo zamišljeno kadil na vrtu. Tudi sama ni kosila, ampak je ihtavo trgala časopis in polirala kozarce do sijaja, nato vsakega posebej dvignila in skozenj pogledala svojega sina. In spet je zmajala z glavo, odtrgala nov kos časopisa in začela polirati naslednji kozarec. Nakar ga je spet dvignila predse, njen sin pa je v njem še vedno stal na vrtu in kadil ter se zaskrbljeno oziral okoli sebe.

»Stara mama, ura je trinajsta,« sem rekla.

»Kakšna trinajsta? Trinajst čega, morda debelih prasetov?« Bila je besna in morala me je poučiti: »Ura je ena. Reče se tako: ura je ena popoldne! Ponovi zdaj, kar sem rekla!«

Glasno sem odložila vilice in nož na krožnik, zraven kosa pohanega piščančjega bedra, s katerega sem oglodala samo malo skorje iz popečenih drobtin. To je bila odlična priložnost, da se skregam in se tako rešim še enega nedeljskega obroka.

»Trinajst, trinajst, trinajst!« sem vpila in udrihala s pozvačinovo palico po mizi, da se je snežno beli prt iz pravega lana obarval kakor ringlšpil pod močnim žarometom večernega lunaparka.

»Nikamor ne greš, dokler ne poješ! Že vse jutro si se nekje potepala!« je velela mama. Bila je jezna, ker sem že na kosilo prišla zapacana od barvastih trakov in s črno najlonko okoli vratu, ki sem jo odrezala prav z njenih novih hlačnih nogavic. Da je to norhaus, mi je rekla, da sem jaz sama za v norhaus.

Premišljevala sem, kako se izmuzniti daleč stran od obložene mize in se rešiti pohanih piščančjih beder in večne rižote z grahom in belim piščančjim mesom, narezanim na hinavske, skoraj neopazne kose. Nekoč se mi je posrečilo znižati se pod mizo in se pod njo neslišno splaziti do vrat in ven. A to mojo ukano so že poznali.

Nakar je strašno zaropotalo zunaj pred hišo in vsi člani in članice družine so poskočili od mize, zatem pa že stekli k oknu, skozi katerega niso nikoli nič videli, razen stranske stene sosedove hiše. Karkoli že je tako močno pokalo, kar naprej, nekje zgoraj na nebu, me je rešilo zle usode na krožniku, bil je pravi božji prst, kot bi rekla moja stara mama.

Vstala sem in pobegnila ven. Nadela sem si črno nogavico preko glave. Bila sem na cesti, državni cesti, s katere te ne sme nihče spoditi, prav tako pa te ne sme loviti na njej, čeprav je bilo to slednje bolj utvar. Moja družina bi me zaradi polnega krožnika, ki sem ga pustila na mizi, lovila povsod, še v mojih lastnih morečih sanjah.

Tekla sem po naši ulici navzdol, v smer, ki me je po občutku vodila proti tistemu neznanemu koncu, kjer naj bi bil velik poročni pir. Slišala sem očeta, ki me je klical in vpil za mano, a se nisem obrnila. Po izkušnjah iz nočne more sem vedela, da ne pobegneš, če se oziraš nazaj.

Izza obzorja sta prihrumeli dve manjši letali. Še nikoli nisem vedela dveh letal hkrati na nebu. To je bila takšna sreča kot videti zgodaj spomladi pet štorkeľ na kupu. Ko sta letali preleteli našo ulico in še nekaj sosednjih ter židovsko pokopališče in odleteli preko državne njive, se je iz njiju vsipalo na tisoče listov v velikosti malega zvezka; rdečih, rumenih, zelenih, modrih, oranžnih, temno zelenih ... Brez pomisleka sem stekla na njivo, gledala v nebo in čakala, da začnejo name deževati pisani papirji.

Ves preostanek dneva sem preživela z nabiranjem reklam, ki so priletele z neba. PRIDITE NA TOMBOLO V NEDELJO! SREČELOV ZA VSE IN AKROBACIJE NA MOTORJU IŠTVANA ML. ZA STAREJŠE OD PETNAJST LET! NEPOZABNO! 5 DINARJEV PLUS SREČKA!

Zlagala sem jih po barvah. Ko sem končala z nabiranjem na državni njivi, sem se odpravila v lov po ulicah. Nekje v ozadju, na obrobju njive, je še vedno poskakovala in se vrtela okoli svoje osi pozvačinka. Včasih je zavpila in me hotela na vsak način zmotiti med zbiranjem listov. Tu in tam mi je pomahala. Mahala je tudi letaloma. Mahala je mojemu očetu. Mahala je moji družini, vsej naši ulici, židovskemu pokopališču in zunanjemu svetu na oni strani tega mesteca. A spomin nanjo je le še rdeča sled v vodi razpadlega kreppapirja.

Viktorija Aladžić *

ZVONIK

Prevedel Jovo Grobovšek

Posvečeno Leopoldu Prazniku,
ki so ga vojaki nemških okupacijskih enot
vrgli z zvonika cerkve v Sloveniji

Kladivo udari v leseni klin s spodnje strani. Klin skoči iz ležišča in pade na tla, a se vrata ne odprejo takoj. Polde sliši, da je klin, ki je padel tik pred vrata, rahlo podrsal po lesenem podu, ko ga je vojak umaknil, da bi jih lahko odprl. Vrata so bila sestavljena iz navpičnih, širokih desk, utrjena z dvema vodoravnima in eno poševno letvijo. Dež jih je že dodobra spral, gornji robovi desk so bili od bičanja pomladnih deževij že močno razpadli. Podnevi je v lopo, kjer je Polde zaprt, svetloba pronicala le skozi reže med deskami. V vročih popoldnevih, ko je sonce zahajalo in se z žarki uprlo v vrata, so tanka, ostra rezila svetlobe sijala tudi skozi razpoke v deskah, v kapilarne vrzeli med letnicami, te so bile zgoraj in spodaj širše, a so se proti sredini vrat stiskale in končno izginile. Okoli petih popoldne so rezila svetlobe dosegla njegove noge. Hrepenel je po tem trenutku, igrivo je potegnil s prstom skozi blaženo svetlobo in opazoval, kako se vrh kazalca utaplja v senco na drugem robu žarka. S steptane zemlje poda je zbral ščepec prahu in plev in jih posul v žarek, opazoval ples trohnelega, dlačice semen, drobirja in plev, ki so, eni hitreje drugi neodločno padali proti tlom. Drobne dlačice osata so kar lebdele, s pihanjem jih je prisilil v vrtinčenje, dokler ni sonce izginilo.

Zdaj svetlobe še ni. Nebo je temno, le kanec svetleje od popolne noči, globoko modrino še vedno premaguje nočna črnina, a ptice, zbujene od slutnje zore, že prepevajo, se preglasujejo in dajejo duška svojemu veselju. Čivkanje ptic v njegovih prsih zbudi nežnost, blag spomin na Enko, s katero je preživel nekaj večerov v bližnjem gozdičku, nedaleč od lope, v kateri je zdaj zaprt. Enka je imela v nežnem pregibu levega lica ob uhlju majhno znamenje, ki ga je želel strastno poljubiti, ko je v tišini in mraku stiskal njeno roko v svojih dlaneh. Zadnji večer njunih srečanj je Enka sklonila glavo in se mu približala, takrat

* Arhitektka Viktorija Aladžić, pripadnica bunjevskih Hrvatov, je pisateljica in profesorica arhitekture v Subotici, kjer tudi živi. Pripoved je iz njene knjige *Sunčani grad*, ki jo je izdala založba *Ex libris Boško Krstić*, Subotica 1998. Zgodba opisuje usodo Leopolda, brata njenega dedka Rudolfa Praznika. Oba sta bila Slovenca iz okolice Litije. Napisala jo je, da je trpko družinsko izkušnjo lažje sprejela in razumela. Njen dedek je imel na roki vtetovirano petokrako v času, ko je bila komunistična partija v Kraljevini Jugoslaviji prepovedana.

je bežno z ustnico ujel znamenje. Z jezikom se rahlo dotakne spodnje ustnice na mestu, kjer ga je opeklo Enkino znamenje, telo mu spet preveva toplota tega dotika.

Vojak z ramenom podpre gornjo prečko vrat, jih malo privzdigne od tal, nato jih, z nazaj nihajočimi koraki, s škripanjem odpre. Nočni sveži zrak, poln vonjav, ki jih lahko prinesejo iz svojih naročij le hribi, zalije Poldeta. Vojak stopa iz noči v temo lope, se za trenutek ustavi, da bi privadil oči na gost mrak. V kotu zagleda svetlikanje Poldetovih zenic in ga pokliče, naj pride bliže. Jetnik se vleče, komaj plazi k vojaku, ta se skloni in odklene ključavnico na verigi okoli rok in nog, pritrjeni na obroč v steni. Leopold z vzdihom olajšanja osvobodi roke od nog, potegne hrbet nazaj in se zravnja. Vojak ga vodi pred seboj. Pred lopo stojita še dva vojaka. Nebo je še temno, a že dobiva modrino in zdi se, da se bo vsak trenutek zdanilo. Verige ga ovirajo, Polde težko hodi, a si ne more kaj, da se ne bi veselil vonjav in lepot jutra, v katerega se je po več dnevih temnice nepričakovano potopil. Čeprav je v obupnem položaju, ga prevzame občutek neizmerne sreče. Pod strgano srajco se mu koža ježi in dviguje proti hribom, katerih poti je poznal tako dobro kot pajek niti svoje mreže.

Lopa je del bližnjega gasilskega doma, kjer so se nastanili vojaki. Vaške bajte so razmetane v podnožju dveh bregov, ob strani enega od njih teče cesta. V blagem ovinku je manjša razširitev, na njej je nastal vaški trg, nad trgom so zgradili gasilski dom. Če si šel po stezi mimo njega malo navkreber, si dosegel ravan, tam pa vaško cerkev z mogočnim zvonikom, prislonjenim na pročelje. Vrh zvonika, pod štirikapno streho so bile tri nenavadno velike okenske line, zgoraj zaključene z obokom in v notranjosti je visel velik zvon.

Petelini zakikirikajo v zboru, spomni se matere, ki je ob tej uri vstajala in šla molst domačo kravo. Zaželi si, da bi jo poklical, a se ustraši, da ga bo vojak udaril s kopitom, zato obmolkne.

Iz gasilskega doma pride še častnik in po stezi stopajo proti cerkvi. Vojak mu ves čas zabada puškino cev v ledja, on skuša hoditi bodro, upira se zapletanju nog, zakrčenih zaradi večdnevnega sedenja. Vojak ga povede do vrat v podnožju zvonika, začnejo se vzpenjati. Stopnice v zvoniku dobro pozna. Ne le enkrat se je že kot otrok skrival vrh njega, kasneje je na njem preživel na straži nekaj noči. Verjetno zato v temi pozna vsako stopnico. Do polovice višine zvonika so bile zgrajene iz kamna, ko je tega zmanjkalo, so do vrha postavili lesene lestve, še vedno zavito ob zidu, opirale so se na tramove, ki so nadomeščali podeste. Čeprav je mračno, zapre oči in se vzpenja zaverovan v stopnice. Veseli se jih kot kakih starih znancev. Stopnica, prelomljena v sredini, druga prežagana pod kotom 45 stopinj, zaradi prekinjenih žil se je odlomil rob. Stopnica, izklesana iz peščenca, je vsa zlizana. Na ostalih si bosonog lahko v vogalih zatipal hrapavo površino, v sredini so bile čisto gladke, zgladila so jih brezštevilna stopala, ki so se vzpela na vrh. Kamen, iz katerega so bile izklesane stopnice, je bil barve neprekuhanega mleka s sivozelenimi žilami, ki so se zlivale v kamen kot dežne

kaplje na okenskem steklu. Vzpenja se zaprtih oči, s stopali se dotika stopnic, v spomin si priključuje črte, ki so jih sive žile dale belkastemu kamnu. Bosa stopala pritiska na površino stopnice v želji, da jih vtisne v spomin kamna. Ko zadene lestev, se zaplete in skoraj pade, se z ramenom odrine od stene, se spet zravna in spomni, da se je prav tako odrinil takrat, ko ga je očim zadnjič udaril. Takrat je bil skrivoma vesel, da je očim jezen. Skrbel ga je le izraz v materinih očeh, ko je zagledala skrivoma vtetovirano petokrako na bratovi roki. Mama je tetovažo že davno odstranila. Brat je že dolgo živel poročen v Beogradu, a sam je šele sedaj ugotovil, da je očimu že oprostil za tisto klofuto. Vedno je bil mnenja, da se očim nima pravice mešati v njegovo življenje. Zdaj, ko je nekje globoko v sebi sklenil z njim premirje, mu je oprostil tudi spraskan obraz na edini fotografiji očeta, ki jim je ostala. Na fotografiji, ki jo je mati hranila v svojem *Svetem pismu*, je lahko videl le njeno strogo resno obličje. Očetov lik je sicer prevladoval na fotografiji, a mu ni zadostoval, da bi si lahko priklical v spomin njegovo podobo. Velikokrat je na fotografiji opazoval očetove dlani, ki so, tako kot on sam, delale v rudniku v Litiji. Spominjal se je gub očetove obleke, a podobe obraza ni bilo nikjer.

Vzpnejo se na vrh zvonika, pride do okenske line in odpre oči. Zalije ga svetloba, nenadoma se iz prask na fotografiji izlušči očetov obraz, tako podoben obrazu starejšega brata, na katerega je bil, ta trenutek razume zakaj, tako navezan. In ko ga vojak porine v brezno, se vrže v očetov objem prav tako, se spomni, kot se je kot otrok ob sobotah, ko se je oče vračal iz rudnika, in se je pojavil na pragu domače hiše.

David Bedrač

KI JE BILO

Nisem več kot tedaj, ne penim lončkov,
moje sveče so ravne in mirne v duši
in potekajo od tal k nebu, skozi glavo
nekega preteklega spomina, v miselni led.

Na jeziku ni več tistega ravnotežja,
nervozni metulji so se stresli
v barvne ovinke in vse se je zravnilo,
celo uspavanka zelo okrogle barve.

Ni naju več. Tiri so šli v sebe.
Grm je stisnil grm v rolado vej
in cimet je prerasel pusto zemljo,
polno rdeče kave in dišeče rje jezika.

Ni naju več. Nič več tako. To sva vedela.
Vedela sva, da je bilo takoj konec,
vzdrževala sva ta konec. Ga loščila
s kadili in dimom in krpami časa.

Vzdrževala sva svoj konec. Do konca.
Do izdiha dveh stisnjenih src, pločevink
iz mehke vate, nakapljanih s krvjo,
talečih se skozi špranje ozkega veselja.

In je zmanjkalo kadila in dima,
taljenje se je obrusilo v minljivo roso,
popadalo po divjih jatah zaustavljanja;
kocke lirike so se sestavile v natančen molk.

BOMBNA PESEM

Gledamo bombe, kot buče razsute po polju.
Zgoraj so letala, njihovi konji rezgetajo v krilih.
Takrat se bliska. Taleča kri brizgne skozi
časopisno fotografijo. Bralec se zasvetlika.
Si pobriše toploto rdečega lepila in se prereže
v popoldanski užitek. Pri tem ničesar ne povzroči.

Razen da čoln v kapučinu gospe na levi
rahlo zaniha v obroču rezkega krika in dviga pene.
Njegovo sidro pade v nasprotno smer, v nebo,
in potegne letala skozi lastno grlo, pokrito s kostmi,
v katerem so skriti lovci pištol, filmov in pobarvank.
Takrat bombe eksplodirajo v semena rje, ki je dolga
in se zažre v mlade kože. Mladi se fotografirajo,
za splet, za Facebook, za profil pomnožene sline.
Potem všečkajo ogenj, ki živi v luni,
in drogo, dolžine nedosegljivih kilometrov.
Morda tako hrepenijo. Morda tako čutijo obdobje ravnila.
Kdor ni bil zadet z jedrskimi solzami,
ta je preživel, kdor je preživel, ta je obrnjen v sliko
in samega sebe razstavlja po nikoli obiskanih galerijah.

JEDRSKI LJUDJE

Si človek z jedrsko slino,
na tvojem jeziku uspevajo
trde korenine, mrtve limonice,
polne rumenih nožev in bodic,
ki pičijo vsak grižljaj rje,
med zobmi bivajo sablje,
obrnjene navzgor kot kruh,
v njih je oranžna goreča peč,
polna dušika in kisle toplote,
ki te kuha od ust navzgor,
od ust navzdol in navznoter.

Si človek z jedrsko slino,
korenje puliš iz svojega jezika
in stokrat zavpiješ, kako je mogoče,
da je vse počrnelo, da je vse gnilo,
da žvečiš grobove nad zemljo,
da si lastnik pokopališča med ustnicami,
da se pri vsakem poljubu prenaša
in izmenjuje tvoja smrt z mojo,
njihova z našo.

Vsak požirek zapre življenje
in ga potepta v zemljo z lopato.

MRAVLJE BESED

Skozi jogurtov vrat
greste, mravlje,
prozorne in bele,
na tačkah iz stekla,
z mrzlo roso v zadkih.

Skozi zimo ust nesete
koničaste ledene besede,
rakete iz črk,
olupljene s tankega pesnika,
z njegove kože ledenih sveč.

Skozi usta se poženete
v blazno tišino,
meglo napnete
preko besednih mravljišč
in se razsipljete
kot drobtine,
razsute do molka.



Franc Golob, *Novomeški dnevi 1.*, akvarel, 2015, 50 x 70 cm

»PRI SLONU V GOSTEH« SO FOGRAFIJE NAŠLE ZATOČIŠČE¹

9. september 1981 – 18. april 1984 (2 leti, 6 mesecev in 9 dni).¹

Kava bar Pri slonu, Cesta komandanta Staneta 22 – danes Rozmanova ulica 22, lastnik lokala Cveto Šali. Nekdanja Perova gostilna², ki jo je po očetovi smrti prevzela Marija Mica Šali, je po letu 1979 postala *Kava bar Pri slonu*.

Skoraj 34 let je že od začetka ter 31 let in še približno pol od konca delovanja razstavnega prostora *Pri slonu v gosteh*, namenjenega kulturni dejavnosti in fotografskemu razstavišču³, takrat še »zadnje sobe« lokala,.

Pod imenitnim izveskom oblikovalca, arhitekta Petra Simiča, smo zasnovali zanesenjaško delovanje, ki je skušalo razpreiti obzorja fotografskega ustvarjanja v Sloveniji, Jugoslaviji in kolikor mogoče tudi v tujini.

Neposreden začetek je bil spontan nagovor med Joletom in Cvetom, ki sta povabila Jova, avtorja



V GOSTEH

Znak za izvesek lokala, dopolnjen z besedilom *V gosteh*, ki je označeval dopisne papirje in informacije o delovanju razstavišča, je oblikoval arhitekt Peter Simič.

tega pisanja, k sodelovanju⁴. Poseben poudarek v snovanju projekta razstavišča sta s svojim pristankom nemudoma dala Novomeščana na študiju fotografije v tujini, ki sta prejela skromno štipendijo *Kulturne skupnosti Slovenije*. Bojan Radovič v Veliki Britaniji, v Cardiffu, in Saša Fuis v Nemčiji⁵, v Kelmorajnu, kot so naši predniki uporabno poimenovali Köln na reki Ren (Köln am Rhein).

Kot rodoljuba sta želela v svoje rodno mesto posredovati čim več izkušenj, znanja in stikov. Vsaj del tistega, česar sta bila med študijem deležna sama, sta hotela deliti z nami.

Sam sem bogate stike s fotografi v Sloveniji in na Hrvaškem stkal v letih vodenja *Dolenjske galerije* v sklopu *Dolenjskega muzeja*. Na njihove kasnejše številne pobude, vprašanja in pripravljenost pokazati, kaj delajo, odkrivajo in oblikujejo, sem iskal odgovor v pestremu zboru kulturnikov v *Občinski kulturni skupnosti Novo mesto*, kjer je bila dolga leta »spiritus agens«⁶ nezamenljiva Staša Vovk.

1 Uporabili smo ljubeznivi naslov članka v Mladini, št. 22, 3. junija 1982, avtorice Nele Malečkar in urednika fotografije Toneta Stojka, za kar se jima zahvaljujemo.

2 Imenitno je opisala zgodovino gostilniške dejavnosti v Perovi hiši Slavka Ložar v *Novomeške gostilne in gostilničarji ...*, katalog k razstavi (27. februar – 27. marec 1981), Dolenjski muzej, Novo mesto 1981.

3 Delovanje razstavišča navaja tudi natančni kronist fotografskega delovanja v Sloveniji, fotograf Stojan Kerbler, ki je kot zasebnik sestavil verjetno najbolj izpopolnjeno dokumentacijo. Uporabil jo je kot avtor prispevka v katalogu *150 let fotografije na Slovenskem 1945 – 1990*, v *Kronologiji* (str. 180, leto 1981, sedmi odstavek besedila). Tri kataloge k seriji razstav je izdala Mestna galerija, Ljubljana 1990.

4 Avtor prispevka se je oprl na ohranjeni osebni arhiv, pregledal je le del slovenskega tiska, del podatkov mu je posredoval iz svojega arhiva Bojan Radovič. Gotovo je mogoče omenjena arhiva še v čem dopolniti. Za nesebično pomoč pri shranjevanju sočasne hemeroteke *Dolenjskega lista* se zahvaljujem sodelavki Marinki Dražumerič, takrat novozaposleni na ZVNKD Novo mesto.

5 Prvo samostojno fotografsko razstavo sta imela v *Galeriji Dolenjskega muzeja* med 26. 10. – 12. 11. 1979. Zloženk k razstavama je izdal *Dolenjski muzej*. B. R. z naslovom *Razkošje razprostrtega poldneva* in S. F. z *Nekaj se dogaja ali razpoloženja*. Na otvoritvi sta nastopila Marko Breclj s *Cocktailom* in Ivan Volarič Feo z *Desperado Tonic Water*.

6 Gonilna sila.



Jeraša Jaka, Odstrta senca.



Chris Bell, Ob avtomatih.

S prvim dopisom (9. septembra 1981), v njem je bil »predlog za delovanje razstavnega prostora in kluba« sem ubesedil razmišljanja in pripravljenost skupine, ki se je zavezala k oblikovanju razstavne politike⁷.

Začetek

Mejnika delovanja sta neizpodbitno naslednja: začetek delovanja je 9. september 1981⁸ in konec delovanja gotovo 18. april 1984⁹.

Lastniki so že uredili dodatni prostor, *Dolenjski muzej* je prispeval 11 sedežnih kock, kasneje še stekla za razstavljanje. *Kulturna skupnost* je plačala lastnikom lokala mesečno najemnino – stroške elektrike, čiščenja in ogrevanja. Razstavljalcu pa je za odškodnino namenila knjigo *Božidar Jakac in Dolenjska*¹⁰.

Ritem razstav smo postavili zelo na gosto, v prvih letih skoraj redno na tri tedne, do enega me-

seca. Ponudili smo hiter pregled sodobnega fotografskega ustvarjanja. Nekatere razstave so bile kljub pogostim menjavam pomembni dogodki na fotografski sceni, odzivnost je bila dobra tako v Ljubljani kot v Zagrebu. Tako domači kot tuji avtorji še danes omenjajo svojo razstavo *Pri slonu v gosteh* v svojih razstavnih pregledih.

Prvo razstavo fotografij smo odprli 3. novembra 1981. Tihomir Pinter iz Ljubljane, mojster EFI-AP¹¹, je razstavil portrete iz danes znamenite serije *Umetniki v ateljeju*. Za uvod v delovanje novega razstavišča v dolenjski prestolnici smo izbrali grafični atelje novomeškega rojaka, slikarja in grafika Božidarja Jakca¹².

Marijan Smerke je nehote dal ustvarjalno protitež prvi razstavi s fotografijami svojega obsežnega opusa *Človek in kamen*. Finozrnata velikoformatna fotografija, črno-bela, tako kot Pinterjeva, je okolje kamnolomov in kamnosekov združila v svet zunaj urbanega občutja, v prostor trde fizične sile in ob njej skritih pobud drobnega in že estetskega likovnega izražanja protagonistov.

Hipoma smo se nato odzvali na nepričakovano prenehanje izhajanja znane švicarske fotografske revije *Camera*. Pod stekla smo na stene razstavišča postavili naslovnice in nekaj ključnih notranjih strani medija, ki je mnogim fotografom in ljubi-

⁷ V predlogu smo opisali, da bomo prevzeli: Jovo Grobovšek likovne in fotografske razstave, Bojan Radovič fotografske razstave, Jože Papič usklajevanje programa, Severin Šali poezijo, Vladimir Bajc dramatik in recital, Ivan Beznik filozofijo in retoriko, Cveto Šali glasbo, delegat OKS naj bi usklajeval kolektor kulturnih prireditev v mestu (tipkopis v arhivu J. G.).

⁸ Predsednik Izvršnega odbora *Občinske kulturne skupnosti Novo mesto* je bil med 1980 in 1982 avtor prispevka, predsednik skupščine OKS pa je bil do 30. junija 1982 Marjan Močivnik (vir: *Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino v Novem mestu*).

⁹ Predsednik skupščine OKS do 12. septembra 1984 je bil avtor tega prispevka (ibid.).

¹⁰ Milčec Komelj, *Božidar Jakac in Dolenjska, DITC TOZD Časopis Dolenjski list*, Novo mesto 1981.

¹¹ EFIAP (fr. Excellence Federation internationale de l'Art Photographique).

¹² Fotografije so bile nato objavljene v Tihomir Pinter, *Umetnik v ateljeju* (str. 82 – 87), *Državna založba Slovenije*, Ljubljana 1984.



Stojan Kerbler, Deklica 3, 1976.

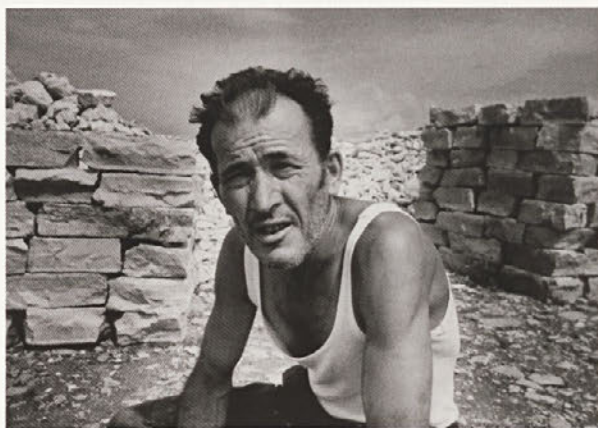
teljem fotografije po svetu prinašal skrbno urejene portfolije znanih mojstrov in novih upov tega živega polja likovnega ustvarjanja, jih sijajno reproduciral in dodal tehtne ocene.

Brez zadrege smo nagovorili velikana slovenske fotografije, da nam na razstavi predstavi *Haložane*. Ljubeznivi avtor **Stojan Kerbler** je k otvoritvi dodal še predstavitev pravkar izšle knjige *Haloški človek* z besedilom Aleksandra Bassina, ki jo je izdala *Delavska enotnost v Ljubljani*¹³.

Iz Kölna je Saša Fuis posredoval razstavo fotografij nemškega avtorja **Ulricha Tillmanna**. Razstavi je posvetil posebno pozornost urednik fotografije na *Mladini* in objavil izbor na takrat znameniti zadnji strani revije 11. februarja 1982.

Naj zapišemo medklic: od 3. novembra 1981 že pet razstav in to kakšnih!

Takrat je bil **Dragan Arrigler** zaposlen kot fotograf na *Delu*. Odzval se je povabilu in razstavil



Marijan Smerke, Človek in kamen.

Časopisne fotografije. Izbor smo prepustili njemu, s prikazanimi fotografijami je želel opozoriti na nekatere zakonitosti povezave med medijem tiska in fotografije ob upoštevanju aktualnega trenutka.

Iz Newporta v Veliki Britaniji je s posredovanjem Bojana Radoviča poslal svoje fotografije in risbe **Gary Waters**. Vzoredni preplet fotografije in risbe je bil pomembna novost in presenečenje

¹³ Najbolj imenitne reprodukcije Kerblerjevih sijajnih, v lastni temnici izdelanih, črnobelih fotografij so izšle s popolnim financiranjem podjetja *TALUM* leta 2003, v knjigi Stojan Kerbler *Ljudje / People*, založil jo je v Ljubljani *DesigNovak*.



Cesta komandanta Staneta 22 68000 Novo mesto Jugoslavija

Plakat za razstavo fotografij Ulricha Tillmanna.

za obiskovalce, medsebojno bližino obeh načinov izražanja je avtor utemeljil nadvse prepričljivo.

Popolno novost je uporabil za prikaz svojega videnja Združenih držav Amerike inovativni, nemirni in iskreno oster Milan Pajk. Z 22 barvnimi kseroksi (xerox) pod naslovom *Amerika ...* je postavil ogledalo svojemu videnju »obljubljene dežele«¹⁴. Provokacija izbrane vsebine, avtorjev odnos do nje in izbor najnovejše reproduktivne tehnike so odmevali daleč naokoli, do beograjskih umetniških krogov.

Nismo se izognili sodelovanju z Zagrebom; Slavko Timotijević, ki je vodil *Srečno galerijo Student-skog centra v Beogradu*, je želel tesnejšo izmenjavo. Razstave so ponujali iz *British Councila*. Zdelo se je, da odmev delovanja ni bil skoraj v nobeni zvezi z obliko in velikostjo razstavišča. Tudi to veliko pove!

Samostojni kulturni delavec, glasbenik in fotograf Lado Jakša je obiskovalcem razstavil mapo

¹⁴ Citiramo Stojana Pelka v prispevku *Pri slonu v gosteh, Mladina*, št. 4, 23. maj 1982.



Cesta komandanta Staneta 22-68000 Novo mesto/Jugoslavija

Plakat za razstavo fotografij Chrisa Bella.

fotografij *Sprehod po Novem mestu* in jo na info listu pospremil z »idejnimi izhodišči«, svojevrstnim nizanjem miselnih prebliskov, ki jih je dobil pri sestavljanju razstave.

Junija 1982 je na povabilo odgovoril Zmago Jeraj, slikar, grafik in fotograf znamenitega *mariborskega kroga*¹⁵. Izbor 22 fotografij velikega formata, ki za vedno zapečatijo ambiente absurda, kot jih globoko osebno izbira in utemeljuje fotograf Jeraj ter pri tem osmisli relevantnost slehernega motiva, vrednega zabeleženja v mediju fotografije.¹⁶ Prav to pa je bila temeljna značilnost omenjene skupine fotografov.

Britanec Chris Bell je z razstavo fotografij *Po-samezniki / Individuals* presenetil širšo strokovno javnost, tako je *Mladina* na izbrani zadnji stra-

¹⁵ Prvič so se skupno predstavili v Mariboru leta 1971. Zmago Jeraj, rojen leta 1937, je žal letos, 28. marca umrl, pokopan je na pokopališču Pobrežje v Mariboru.

¹⁶ Naj zabeležimo, da smo dolga leta dvomili, da smo razstavo sploh imeli, tak je pač naš spomin. A ob pripravi tega prispevka smo z navdušenjem odkrili izvrstne negative s postavljanja in končno postavitev razstave 4. junija 1982, ki jih je posnel in jih hrani avtor prispevka.



Plakat za razstavo fotografij Garyja Watersa.



Plakat za razstavo fotografij Saše Fuisa.

ni objavila izbor štirih Bellovih fotografij in na strani 37 (3. junija 1982) krajši intervju z Jovom Grobovškom.

Tako razstava, enajsta po vrsti, in objava v reviji sta razburkali fotografe v Zagrebu, ki so nas od takrat naprej skoraj redno obiskovali v Novem mestu in si ogledali razstave ali prišli nemalokrat celo na otvoritve. Razstavo Bellovih fotografij so nato v decembru pripravili v zagrebški galeriji *Atelier Dabac* arhiv TD.

Tesne vezi smo spletli s Petrom Dabcem, fotografom, ki je že takrat in še danes skrbno čuva arhiv svojega strica, neponovljivega fotografa Toše Dabca. V razstavišču nas je počastil s svežimi barvnimi fotografijami, ki jih je prav takrat pripravljala za ekskluzivno mapo s kritičarko Annie Le Brun z naslovom *Osjećaj prirode na kraju dvadesetog stoljeća* (Občutek narave koncem dvajsetega stoletja). Postavil jih je sam, ob tem preizkusil svoj odnos do njih v novem ambientu. Čudoviti esej avtorice smo si »pod roko« delili le nekateri izbranci, saj je bil še pod ostro avtorsko zaščito.

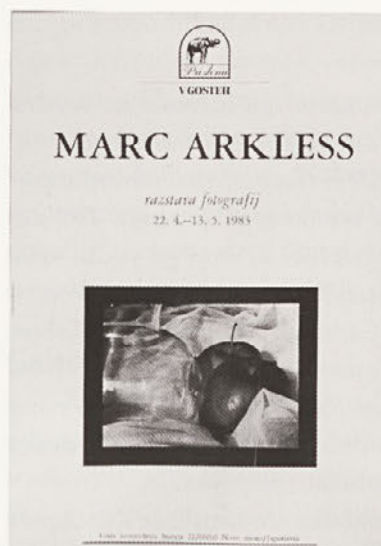
Potrební počitka smo čez poletje klubski prostor prepustili novomeškemu likovnemu ustvarjanju. Učenci likovne šole so pokazali stvaritve, ki so jih uspeli oblikovati s pomočjo mentorja.

Razstava septembra je odpadla. Za prevoz večjih, pravilno zapečatenih in zavarovanih fotografij ni bilo mogoče zagotoviti denarja. Celo *British Council* je že razporedil letna sredstva. Fotograf Mike Roles je odlično pripravljeno razstavo devetih velikih asemblažev fotografija/slikarstvo z naslovom *Foto konstrukcije* ostal le želja, zanj niso mogli zagotoviti denarja niti v *Srečni galeriji* v Beogradu.

Končno smo v razstavišču gostili domačina, študenta na *Visoki šoli* v Kölnu. Saša Fuis je razstavil cikel *Barvne fotografije*. Odnos otroštvo / odraslost je zamejil v natančne, barvno popolno interpretirane in kompozicijsko preiščene fotografije, ki so zgradile navidezni mejni zid med minljivim obdobjem mladosti in odgovornostjo ter kritično selekcijo mladega, samostojnega mladeniča. Serija fotografij izrazno popolnega slovesa od barvitega in igrivega otroštva.

Miško Kranjec je bil »v gosteh *Pri slonu* skoraj do konca novembra«, kot je svoj cikel enostavno označil kot fotograf časopisa *Delo*. Skozi prizore iz življenja okoli nas je zapičil miselni diskurz v smiselno ravnanje ljudi, ironijo do izbora »pomembnih« tem in se nostalgичno dotaknil omejenih možnosti samostojnega ustvarjanja.

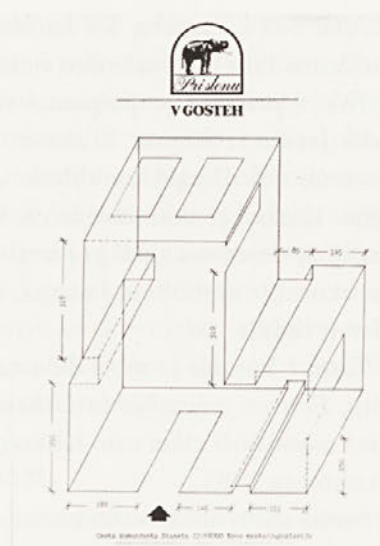
Zadnjo sobo *Pri slonu* je kot gost napolnil Tone Stojko s serijo *Empty Rooms / Prazne sobe 1981/82*.



Plakat za razstavo fotografij Marca Arklessa.



Info list na razstavi Haložani Stojana Kerblerja.



Info list za povabljene avtorje – aksonometrija razstavišča.

Zareza v prostor, v njej bežanje telesa, njegov gib, slutnja skritega ob vidnem brez kompromisa so nizali avtorjev izbor pred gledalcem, ki je testiral morda celo svoj sram in zadrego, preverjal estetiko ... in prišel na naslednjo razstavo.

Da je polje fotografije neomejeno, je z nizom *Bi-jeli i brončani akt / Beli in bronasti akt* potrdil hrvaški fotograf in odlični oblikovalec **Željko Borčić**¹⁷. Velike barvne fotografije 70 x 100 cm so izrezale motiv iz ambienta enega golega telesa ali dvogovora med dvema telesoma. Na več razstavah so bile zelo dobro sprejete, tik pred našo prav v *Galeriji moderne umetnosti* v Zagrebu. Na voljo obiskovalcem so bile razglednice z motivi razstavljenih fotografij – Borčićeva razstava za iskreno darilo v prazničnem decembru.

Na prvih treh razstavah leta 1983 so postavili na ogled svoja dela **Alenka Vidrgar** *Kombinirane fotografije*, **Janez Bogataj** z motivi mestnega okolja in **Zoran Vogrinčič** s skupino fotografij *Tihožitja*. Iz marca v april smo povabili *Fotokrožek OŠ Katja Rupena Novo mesto* (zdaj OŠ Center). Brez dvoma je bil skrajni čas poudariti delo izjemne men-

torice¹⁸, ki je pomagala oblikovati talente v izrazi- te osebnosti, ki so postali fotografi in mnogi tudi ostali zavezani kulturnemu ustvarjanju.

Marc Arkless je *Fotografije* posredoval s pomočjo Bojana Radoviča. Na srečo smo natisnili plakat z reprodukcijo, ki nam pokaže fotografijo tipa »tihožitje«. Več v našem arhivu ni ohranjenega.

Velikan hrvaške fotografije **Tošo Dabac** (1907 – 1970) je ohranil obsežen arhiv, ki ga v Zagrebu še vedno čuva nečak Peter. Iz arhiva TD je na naše povabilo oblikoval serijo »Slike za čuvanje / Slike za ohranitev« fotoreporter *Vjesnika* Mladen Tudor. Izbral je manj znane socialne motive izmed leta 1936 in 1940, ki so po načinu dela in izboru motiva skrben oris socialne stiske urbanega prostora na pragu svetovne vojne.

Ko bi Mladen Tudor ne prijateljeval s kolegi po svetu, ne bi mogli videti izjemno prodorne serije fotografij člana skupine *Magnum* **Elliotta Erwitta**, objavljenih v knjigi *Son of Bitch*. Zbirka 25 originalnih fotografij na razstavi je Mladenova last in jo je ljubeznivo pokazal v Novem mestu. Vsebinsko smo takrat razstavo naslovili *Psi tega sveta* in nismo natančno prevedli naslova iste razstave v

¹⁷ Željko Borčić, grafični oblikovalec in fotograf (1942, Zagreb – 2015, Zagreb).

¹⁸ Dolgoletna mentorica fotografskega delovanja na osnovni šoli Jelena Pelko je vplivala na vrsto mladih Novomeščanov (Radović, Fuis, Virc, Čampa, Švent, tudi Stojan in Mitja Pelko).

Arhivu TD v Zagrebu *Svi kučkini sinovi*, kar prepuščamo današnjemu bralcu v samostojno presojo.

Telo v prostoru je poimenoval svojo kolekcijo **Jaka Jeraša** iz Kopra. Z aktom je igrivo in celo lascivno odkril zakrito, videno dopolnil z domišljijo. Razkril je tisti sentiment, ki slovenski fotografiji že desetletja služi kot hvaležno izhodišče za raziskovanje svetlobnega zapisa, kar foto-grafija v bistvu tudi je.

Tomaž Lunder je svoje delo razdelil v dve skupini, *Portreti prijateljev* in *Urbana pokrajina*. Dalj časa nastajajoči cikel smo lahko gledali septembra in oktobra 1983.

Samostojno oblikovano razstavo *Mala retrospektiva fotografij 1960 – 1981* je avtor **Mladen Tudor** razstavil v res omejeni prostor razstavišča. Bila je izjemno izbrušena selekcija, saj ni bilo mogoče povedati več, kot le podčrtati prelome vsestranskega ustvarjanja. Zavezujoče za avtorja, ki je moral biti obenem še kritik lastnega dela.

Zahvalil se nam je na dokaj nenavaden način. Iz zasebne zbirke je izbral razstavo pretresljivih upodobitev *Iz ameriških zaporov*, delo **Dannyja Lyona** iz Združenih držav Amerike. To pretresljivo pričevanje prikazuje vsakdanjik strogih pregledov, ničkolikokrat dvignjenih rok, srepnih oči nadzornikov, komaj še živih spominov na svet zunaj rešetk. Drzno in trdo izpoved smo videli na sicer manj kakovostnih fotografijah, ki so bile pripravljene za uporabo v množičnih medijih in ne za razstavo. Pa vendar, izjemno.

V glasilu *Občinske konference ZSMS Novo mesto* sta v št. 8 (6. februarja 1984) Barbara Jaki in Mitja Pelko lucidno osvetlila »dilemo nekega slona«; opazila sta namreč »izgubo zanosu« organizatorjev. Analitično sta se dotaknila spleta pobud, ki smo jih organizatorji razstav že večkrat usmerili v javnost, a brez odziva.

Za zadnjo organizirano razstavo je prispeval barvne fotografije **Tomaž Bricelj** iz Ljubljane. Avtorsko izbrane motive serije *Jesenske impresije* je ob izdelavi fotografij projiciral skozi posebej pripravljeno stekleno ploščo, mehak učinek je (na koncu poti razstavišča - sic!) spomnil na obliko prvih ohranjenih podob iz pionirske dobe fotografije.

Tako smo nehote povezali konec z začetkom.

Konec delovanja

Kot direktor novonastalega *Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto* sem 18. aprila 1984 poslal *OKS Novo mesto* vsebinsko poročilo o delovanju razstavnega prostora *Pri slonu v gosteh* – foto galerije, ki smo ga vodili »pro bono publico«. Skupaj 31 razstav, od tega 28 osebnih, ena posebna (*Camera*), ena poskusna (*Likovno ustvarjanje v Novem mestu*) ter ena skupinska (*Fotokrožek OŠ Katje Rupena Novo mesto*) so vsota naporov skupine sodelavcev, ki sem jim še danes hvaležen za vse nesebične prispevke.

Ob tem sta bila v klubskem smislu še dva uspela literarna večera na začetku poti kulturnega kluba (trije novomeški pesniki, Marjanca Kočevar, Milan Markelj in Ivan Zoran, nekaj tednov kasneje pa Milan Jesih s sodelovanjem Sreča Špika ter ob kitarski glasbi Cveta Šalija).

V dopisu *OKS* smo navedli še predloge za morebitne druge rešitve ob prenehanju delovanja razstavišča in se poslovili.

Sklepno razmišljanje

Pisati o pomenu kratkotrajnega delovanja razstavišča *Pri slonu v gosteh* po več kot 30 letih neizogibno vključuje tiste izkušnje avtorja prispevka, ki si jih je nabral v naslednjih desetletjih. Omenjeni časovni odmik postavi dogodke in osebe v nekoliko bolj mehko in precejeno luč.

Dejstva, ki se nam jih je zdelo nujno objaviti, morda lahko orišejo okoliščine v tedanji družbi, ki so po eni strani, tako kot je vedno, omogočile marsikaj za uspešno delovanje in prijetno sodelovanje; ob tem pa so se sočasno že pojavila dejanja, besede, stališča, ki so prispevala k »ustvarjalni praznini« skupine osipajočih se sodelavcev.

Pa si oglejmo še kratek »glosar pojmov«, kot jih vidim v (zelo) osebni optiki. Videnje je obremenjeno s kasnejšimi izkušnjami.

Razstavišče

bi moralo biti prostor, ki je kar najbolj dostopen občinstvu; prostor, ki soustvarja urbani ambi-

ent, prispeva h kakovosti življenja, izziva, ponuja, daje v premislek izkušnjo, zahteva primerjavo, aktivno osmišlja bivanje zainteresiranemu delu javnosti; postane lahko okolje srečevanja in izmenjave ustvarjalnih zamisli. Galerijski prostor je hitro spremenljiv, pozorno zasleduje spremembe zunaj, dosežke prinaša vase, omogoča predstavljanje in oceno, strokovno vrednotenje.

Galerija

je mogoča le kot redno delujoča ustanova, z odgovornim odnosom do javnosti, ki načrtno in strokovno poglobljeno preučuje, beleži, predstavlja, pridobiva in hrani ustvarjeno gradivo. Poleg predstavljanja izbranih in že ovrednotenih dosežkov omogoča njihovo nadaljnjo javno oceno, ponuja stvaritvam primerjalne cene in lahko (v resnem okolju) oblikuje oblike tržnega vrednotenja ustvarjenih del, s tem pomaga umestiti ustvarjalca v mrežo sorodnih dogajanj doma in, če je le mogoče, tudi v svetu. Njen poseben, a neizogiben del je tudi selekcija.

Muzej

je lahko pomemben del ohranjanja pričevanj (preteklih in) sedanje kreativne družbe. Da zmore opraviti naloge, mora biti voden skrajno strokovno, potrebni so izjemno usposobljeni specialisti, ob ljudeh so potrebni laboratoriji, tehnična sredstva in prostori, ki omogočajo varnost, trajno zaščito, restavriranje in vzdrževanje fonda.

Hranjenje

pri lastniku ali v javni ustanovi je zahtevno, saj za njegov dolgotrajni uspeh moramo zagotoviti ustrezne pogoje. Temperatura in vlaga sta nam bolj znana, za področje fotografije je izjemno pomembna tudi svetloba (in tema), varovanje pred prahom in kemičnimi vplivi ... Standardi shranjevanje za analogni del ustvarjanja so dokaj izčisti, zahtevni in vsebujejo »kriterij arhivske vrednosti«, arhivske trajnosti vseh sestavin hranjenja. Za digitalni svet pa so problemi še odprti in rešitve komaj nastajajo ...

Depoji

morajo odgovoriti na vse gornje zahteve, izpolnjevati morajo pogoje trajne zaščite, a ob tem z nekaterimi ukrepi (dokumentiranje, kopiranje) omogočati dostop strokovnim krogom za natančno preučevanje in raziskovanje. Depoji v resnih ustanovah hranijo okoli 92 odstotkov gradiva, osem odstotkov gradiva je na ogled. Iz depojskega arzenala se snujejo novi projekti, oblikujejo jih vedno nova izhodišča novih strokovnjakov s svežim pristopom. Tako je v javnih ustanovah, svet privatnih zbiralcev je seveda nekaj drugega.

Strokovna javnost

je za delovanje katerekoli dejavnosti na javnem področju neizogibno potrebna. Iz zaupanja vrednih posameznikov, redkeje ustanov, je mogoče, ni pa vedno lahko, oblikovati odgovorno mrežo sodelavcev, podpornikov, kritičnih ocenjevalcev, ustvarjalnih, nesebičnih pomočnikov, ki se zavdajo, da s skupnimi močmi delajo v dobro javnosti.

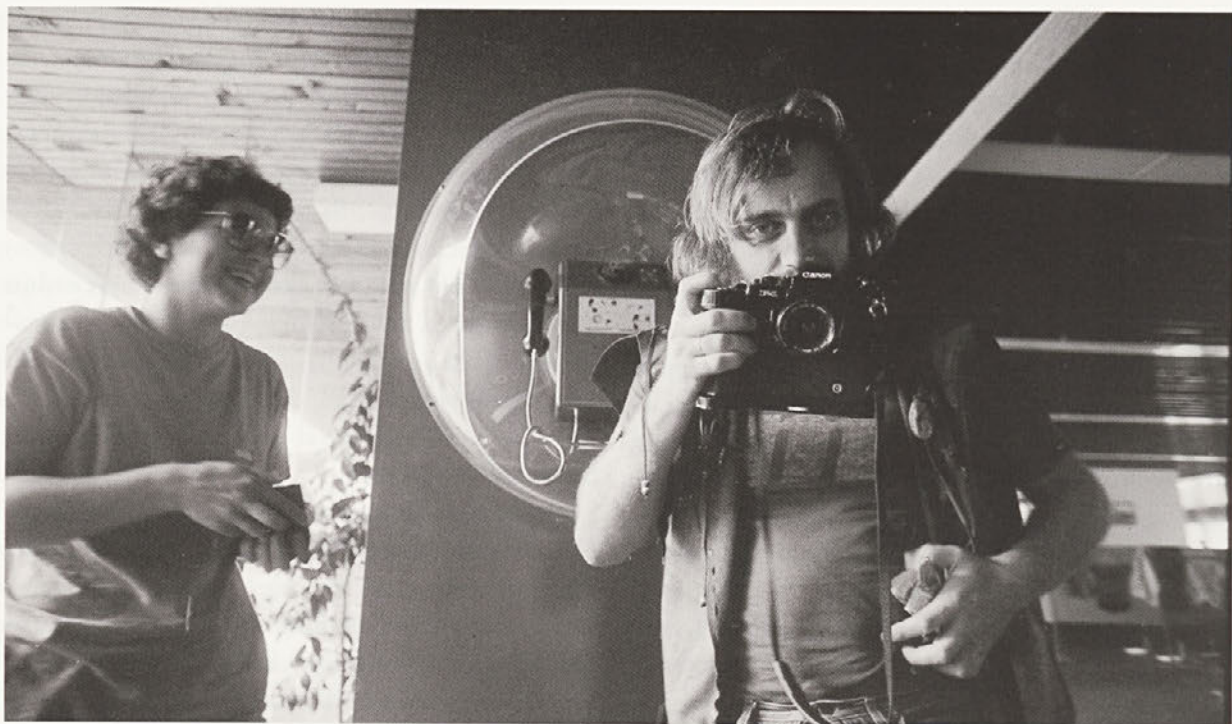
Strokovna kritika

mora obravnavati tehnike, razkrivati vsebine, prepoznavati izrazne oblike, dokazovati ustvarjalne presežke, vrednotiti kakovost prezentacije, predvidevati trajnost stvaritve, njeno izvirnost, določati mora »original« ... Vse to in še kaj so bila – danes ocenjujemo, da so celo še bolj – pomembna vprašanja, ki jih obvladuje odgovorna kritika. Ob opisovanju pa se je dolžna usmeriti tudi v selekcijo.

Laična javnost,

najbolj neizkoriščeni del osveščene populacije okolja, je skoraj vedno neizčrpen vir vprašanj, poizvedovanj, zanimanja, teženj, odzivov in tudi zanikanja pomena delovanja posameznika ali ustanove. Nekateri njeni akterji zmorejo pomembno vplivati na kulturno politiko, spodbujati znajo dejanja, ki dvigujejo kakovost izrabe ustvarjenih del¹⁹.

19 Namenoma se izognemo uporabi besed s korenem umetnost (umetnina, umetniško delo, umetnik), saj, kot je reklo nemalo ustvarjalcev, ti niso bili umetniki, temveč delavci v svoji dejavnosti. Večplastno, sestavljeno okolje pluralnih odnosov postopoma doda njihovem delu položaj umetnine, torej visoko ovrednotenega dela.



Novinarka Nela Malečkar in urednik fotografije pri *Mladini* Tone Stojko v takratnem *Domu JLA* ob pripravi intervjuja z Jovom Grobovškom. (Foto J. G.)

Publicistična dejavnost

omogoča trajno ohranjanje pričevanj o dejavnostih. Objave trenutnih ocen ter primerjanje stvari-
tev v daljših časovnih razponih umestijo dela kul-
turne produkcije v okvire javnega prostora, omo-
gočajo poglobljen študij in prenašajo spoznanja na
nove generacije. Človek je ob svojem rojstvu ve-
dno »tabula rasa« (nepopisan list), zanj beležimo
preteklost, sedanost ohranjamo za prihodnost.

Oglaševanje in obveščanje

sta med izjemno pomembnimi dejavnostmi, ki
se jima v preteklosti pri delovanju razstavišča ni-
smo dovolj posvečali. Vedno bolj se potrjuje, da te
ni, če nisi prisoten v medijih. V poplavi informacij
je to danes že izrazit problem.

Trg ustvarjenih del

ni le del »svobodnega tržnega gospodarstva«, na
kulturnem in še posebej umetniškem področju ga
je nujno vzpostavljati s pomočjo zanesljivih stro-
kovnih mehanizmov. Brez vrednotenja v denarju,
četudi začnemo zgolj pri »materialnih stroških«, ni

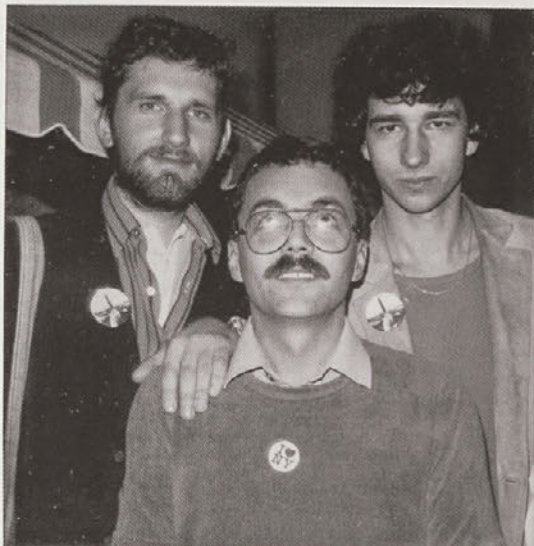
mogoče zagotoviti resnosti ustvarjanja, onemogo-
čiti je treba vsako špekulativnost in šarlatanstvo.

Zbirateljstvo

Omenjanje strokovne in laične javnosti ni slučaj-
no. Prav v njiju se skrivajo možnosti za vzpostavi-
tev selektivnih mehanizmov, ki osmišljajo vredno-
tenje, celo vrednost stvaritev. Le deloma je mo-
goče vplivati, usmerjati odnos posameznikov do
ustvarjenega dela. A le neustavljiva želja po tesnem
stiku s stvaritvijo oblikuje posameznika kot zbi-
ratelja. Ne le, da bi vedel, temveč tudi, da bi neko
delo imel in to kadarkoli tudi lahko videl, otipal,
občudoval, ob tem razmišljal in se veselil, tolažil.

Odkupi

Nadaljujemo z glosarjem pojmov, ki sodijo v
izpopolnjeno mrežo aktivnosti uspešnejšega po-
lja vizualnih umetnosti. Da so posamezniki resni
zbiratelji, prenekateri celo investirajo v umetnost.
Tako iz sebičnih kot tudi iz altruističnih razlogov.
A bolj pomembno in celo kritično je danes vpraša-
nje o možnostih odkupovanja pomembnih stvari-
tev v javne zbirke. Celotne nacionalne ustanove



Saša Fuis, Jovo Grobovšek in Bojan Radovič na *Fotokini* v Kölnu 1982. Promocijski polaroid s kamero Kodak SX-70. (Foto T. Pinter)



Jovo Grobovšek in Tihomir Pinter na *Fotokini* v Kölnu 1982. Promocijski polaroid s kamero Kodak SX-70. (Foto S. Fuis)

po svetu nimajo možnosti upreti se internacionalizaciji in s tem disperziji umetniških stvaritev po svetu, zunaj nacionalnih okvirov, izgubijo se ozka omejevanja na »domače« ustvarjanje. Tematika je povezana z vrsto razvojnih vprašanj ...

Samoumevnost

Zdi se, da je bila skrita past takratnega delovanja prav v redni menjavi razstav; nič bistveno nepričakovanega se ni zgodilo, ritem je sicer tu in tam postajal ohlapnejši, a težav, ki jih z izvajanjem programa nismo imeli malo, nismo posredovali v javnost. Ta se je veselila novosti, a hkrati tudi utrudila ob zahtevnih raznolikostih, ki so jih prinašali novi in novi avtorji, ki jim ni zmogla slediti. Iz pasivnega ogledovalca v aktivnega soustvarjalca pa ni bilo lahko priti.

Problem »rutine«

Razstavišče *Pri slonu v gosteh* ni imelo zaledja v trdni, poklicno vodeni in javnosti odgovorni ustanovi. Postopoma so umanjkali spremljajoči dogodki, sveže kritike in ocene, delovanja nismo izpopolnili z odkupi del, javne dražbe si še nismo

upali izvesti. Za resno publiciranje razstavljenih del in popolno dokumentiranje razstav ni bilo mogoče dobiti javnih sredstev.

Zadovoljili smo se z utečenim in se postopoma »naveličali«. Dobršen del zanosa je splahnel tudi zato, ker smo med letoma 1981 in 1983 večkrat obiskali najpomembnejši dogodek na področju fotografije v svetu, kölnski sejem *Fotokina*, kjer smo v treh zaporednih letih opazili izjemen, skokovit napredek medija, njegovih tehnologij, povezovanja s filmom in videom ter ugotovili, da zaostajamo. Ob tem pa so spremembam lažje sledili vztrajni posamezniki²⁰ kot pa zakrnele in neprilagodljive javne ustanove.

Fotografija kot ustvarjanje, kot samostojen medij za izražanje posameznika in družbe, je kljub temu ostala v Novem mestu opazno prisotna tudi

²⁰ Posebno imeniten je bil obisk leta 1982, ko sva Bojan Radovič in Jovo Grobovšek povabila na pot Tihomirja Pinterja. S Sašom Fuisom smo natančno obiskali splet razstav in dogodkov, jih temeljito preleli in oblikovali skoraj usodne odločitve za vsakega od nas. Bilo je pomembno razpote naše življenja.



Jože Jole Papič, Jovo Grobovšek, Bojan Radovič, Saša Fuis in Cveto Šali po uspešnem postavljanju razstave *Hommage à Camera*, 25. december 1981, otvoritev je bila zvečer. (Foto J. G. – samosprožilec)

v naslednjih letih²¹. Zelo je napredovala, umestila se je v krog izraznih panog, ki danes z nesluteno močjo promovirajo ustvarjanje literatov, likovnikov, filmarjev, fotografov, gledališnikov, plesalcev, pa športnikov cele vrste panog in še marsičesa, čeprav vsega ne velja primerjati z enakimi merili.

Vse do tu smo pisali o dogajanju, ki je bilo znamenovano z dobo analognega tehničnega sveta. Filmska plošča, plan film, filmski trak, črnbeli (b&w, black and white), barvni (color) – negativ in diapozitiv, pankromatski, monokromatski, baritni papir za izdelavo fotografij, pa nato večje število novih podlag za nosilce emulzije in tako naprej ... Množica izrazov za nosilce podobe, pa še oprema laboratorijev s povečevalniki, maskami, pincetami, tasami, razvijalnimi dozami, kemikalijami, vse je mejilo na čarovnijo. In v resnici je bilo najbolj srhljivo, da si posnel motive, in nisi

vedel, ali so ti uspeli in kakšni so. Počakati je bilo treba proces razvijanja, pri izdelavi fotografij pa se je osebna kreativnost še posebej izkazala²². Za razstavljanje pa še postopki čiščenja, retuše, montaže ... Projekcije diapozitivov z optičnimi svetlobnimi projektorji ...

Z barvno fotografijo so se okoliščine še zapletle, oprema je postala dražja, postopek zelo zahteven, redki so se ga lotili v svojem laboratoriju. Nastali so večji studiji za pomoč fotografom. Ustvarjalec je potreboval več denarja, da se je predstavil javnosti.

In kot se vedno zgodi, napredek je bil bliskovit. Prinesel je digitalno podobo (an. digital image, fr. photo numérique), z njo mnogo olajšanja, veliko dostopnost in spet vrsto slabosti, ki jih znova in znova odkrivamo. O tem pa seveda kdo drug in kdaj drugič.

²¹ Pregled dotedanjih fotografskih razstav v Novem mestu so že leta 1988 pripravili Bojan Radovič, Gregor Čampa in Borut Simič v štiristranskem časopisu *X Program Fotogalerije Novo mesto*, str. 4 (razstave v Dolenjskem muzeju – Galeriji /1973–1984/, *Pri slonu v gosteh* /1981–1984/ in v *Fotogaleriji Novo mesto* /1985–1987/. Izdala Fotogalerija Novo mesto, Novo mesto, februar 1988.

²² Naj omenim le Ansel Adamsa (1902–1984) s silno zahtevnim postopkom coniranja osvetlitve posameznih delov podobe (npr. *Josemitski park – z luno na nebu*), ki je povzročilo, da je bila vsaka fotografija nov izvirnik – in celo malo drugačna od prejšnje.

O KRAJEVNEM IMENU OBČICE

Vas *Občice* leži v Črmošnjiško-Poljanski dolini, na vzhodnem robu nekdanjega kočevskega jezikovnega otoka. Od leta 1998 je v tej vasi sedež *Društva Kočevarjev staroselcev*. Ob popisu leta 1910 je tod v 20 hišah živelo 70 prebivalcev. V virih je kraj izpričan šele od 16. stoletja (kočevski urbar 1574), vsi starejši historični zapisi za *Občice* so izključno nemški: *Krapflern*. Šele v 19. stoletju so izpričani tudi slovenski: 1823 *Obzhiza*, rod. *Obzhize* (Metelkovo gradivo), 1846 *Krapflern*, slov. *Obzhiza*, 1906 *Občica*, 1933 *Občica*.

Da bi lahko pojasnili, kako je nastalo ime *Občice*, je najprej treba spregovoriti o pojavu tako imenovane napačne dekompozicije.

Že imenoslovec Luka Pintar je pokazal, da so nekatera spontano poslovenjena izvirno nemška krajevna imena nastala z združitvijo nemškega predloga *ze* in imena v eno celoto, na primer, *Crngrob* iz nem. *ze Erngruben*, podobno še *Cabe* iz nem. *ze Achen* (Pintar 1914: 167). Po drugi strani poznamo številne primere, ko so nemški pisarji opuščali vzglasni *z* ali *d* v slovenskih krajevnih imenih, ker so ga dojemali kot sestavni del nemškega predloga (*zu*, *ze*) ali določnega člena (*die*, *der*, *das*), na primer. nem. *Auriz* za *Zagorico* pri Bledu, *Achomit* za *Zahomec*, *Eberndorf* namesto *Döberndorf* za *Dobrolo vas* (Pintar 1914: 169).

Toda dogajalo se je tudi, da so ljudje svoje domače krajevno ime, če se je začelo na *v*-, začeli dojemati, kot da je sestavljeno iz predloga *v* in preostanka imena. Tako so za *Vipavo* v narečju začeli uporabljati obliko *Ipava* (od tod priimek *Ipavec*), ker se je vzglasni *v*- začel dojemati kot predlog.

Zaradi številnih starejših zapisov je bilo ime kljub temu pravilno poknjiženo kot *Vipava*. Tudi krajevno ime *Anhovo* je, sodeč po srednjeveških zapisih (1277 in *villa Wanicho*, 1330 *Wanichove*), nastalo iz **Vanihovo* (*Vanih* je ljubkovalna oblika imena *Ivan*, podobno kot *Tonih* za ime *Anton* in *Lavrih* za ime *Laurenčij*). Ker se je opuščanje vzglasnega *v*-ja uveljavilo že zgodaj, vsaj v 16. stoletju, je bilo ime poknjiženo v skladu z novim stanjem. Temu pojavu – opuščanje ali dodajanje vzglasnih soglasnikov – se v jezikoslovju pravi napačna dekompozicija. O tem, da je mikrotoponim *Dlèsc* (Bodešče, pri Bledu) nastal z napačno dekompozicijo iz rabe imena v predložnih zvezah *nad Lescem*, se prepričamo iz jožefinskega katastra 1785, kjer je ime zapisano še *nad lesszam* (Čop 1983: 125).

Primerov napačne dekompozicije je v slovenski toponimiji kar nekaj, vendar kot rezultat interno-slovenskega razvoja marsikdaj še niso bili prepoznani. Nazoren primer napačne dekompozicije ponujata imeni *Dutovlje* in *Utovlje* za dve naselji na Krasu. *Utovlje* je že Merku (2006: 74, 201) obravnaval kot možni primer napačne dekompozicije, nastale zaradi pisnih navad romanskih pisarjev (1316 *de Dotoglan*, 1354 *de Outoglano*). Za številne zapise tipa *de Outoglano* iz 14. stoletja ni mogoče ugotoviti, ali se nanašajo na *Dutovlje* ali na *Utovlje*. Domnevati je mogoče, da sta se prvotno obe naselji imenovali *Dutovlje*. Kraja sta med seboj oddaljena komaj približno štiri kilometre, vendar vmes ležijo naselja Tomaj, Križ in Šepulje. Druge *Dutovlje* (današnje *Utovlje*) so, da bi jih razlikovali od prvih, najbrž imenovali **Zgornje Dutovlje* ali **Nadduto-*

* Dr. Silvo Torkar, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana. (Opomba urednika)



Občice, julij 2015. (Foto: Rasto Božič)

vlje, po degeminaciji **Nadutovlje*.² Takšen sklop je omogočil novo dojemanje imena – grem nad *Utovlje*, sem v *Utovljah*.

Še en primer napačne dekompozicije bi utegnil predstavljati toponim Óbrne pri Bohinjski Beli, mest. na Óbrnah, prebivalci Óbrnikarji, prvi zapis 1493 – 1501 *an der Obernach, zu Obernach*. Iz stanovniškega imena lahko sklepamo, da je obstajala variantna imenska oblika **Obrnik*. Bezljaj (1982: 235) je domneval, da je to ime povezano s podstavo *obora* 'ograjen pašnik' in ga rekonstruiral kot **ob-vorbn-jane*. Toda glede na predložno rabo *na Obrnah*, tož. *na Obrne*, je v tem primeru verjetno prišlo do napačne dekompozicije iz prvotnega **Dobrne*: grem **na Dobrne*, grem *nad Obrne*. Krajevno ime *Dobrna* za razliko od imena *Obrne* v slovenščini ni izolirano in se ga izvaja iz apelativa **dōbrъ* 'hrastov gozd', enako tudi krajevno ime *Dobrnič*, prvotno **Dobrník* (Snoj 2009: 114).

V omenjeno problematiko smemo pritegniti tudi toponim *Občice* pri Dolenjskih Toplicah, če so te nastale z napačno dekompozicijo iz toponima **Dobčice* verjetno iz antroponimnega izvora iz hipok. **Dobec* < **Dobъcbъ*, ki ga neposredno potrjujeta stpolj. hipok. *Dobiec* (Malec 1982: 103) in stčš. hipok. *Dob'ec'* (Pleskalová 1998: 130), posredno pa polj. toponim *Dobcza* (Malec 1982: 103). Podstava hipokoristika so verjetno zloženi antroponimi tipa **Dobēmirъ*, **Doběslavъ*, npr. stpolj. *Dobiemir*, *Dobiesław* (Toporov 1993: 31). Iz teh antroponimov izvira tudi hipokor. **Dobęta*, iz katerega je nastal slovenski toponim *Debeče*, prvotno **Dobeče* (Snoj (2009: 105). Prvotna oblika toponima **Dobčica* je lahko prek posamostaljenja pridevnika nastala iz besedne zveze **Dobъc-ja vъsbъ*. Množinska oblika *Občice* je očitno novejšega nastanka. Napačna dekompozicija je domnevno nastala iz predložne zveze **nad Dobčico* (**Nad-dobčica*), ki je bila razumljena kot **nad Občico*, iz česar *Občica*. Bezljaj (1982: 232) izvaja ta toponim iz pridevnika *obči*, kar je s tipološkega vidika sicer mogoče, vendar so se v našem prostoru besedne

² Eden od zaselkov *Bočne* je tudi *Nadbočna*, ki se v viru iz leta 1426 imenuje *Oberfotschn*, 1780 pa *Nadwotschn*.



Društvo Kočevarjev staroselcev v Občicah, 2011. (Foto: Rasto Božič)

zveze s prid. *obči* univerbizirale v apelativ in topnim *občina* oz. *Občina*.

Krajevno ime *Občice* (prvotno *Občica*) je prvotno potemtakem **Dobčica*, to pa smemo razumeti kot poenobesedeno obliko imena **Dobča vas*, se pravi **Dobčeva vas*. **Dobec* je bilo ime ustanovitelja naselja, očitno še v času, ko so bila v rabi staroslovenska predkrščanska osebna imena. Osnova *dob-* v teh imenih se navadno povezuje z osnovo *dobr-* 'dober'.

Viri:

F. Bezljaj, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Druga knjiga, K–O, Ljubljana.

D. Čop, 1983: *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*. Disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (rokopis).

M. Malec, 1982: *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław etc.

P. Merku, 2006: *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*. Uredila M. Furlan in S. Torkar, Ljubljana.

I. Pintar, 1914: O krajnih imenih. XVII, *Ljubljanski zvon*, letnik 34, št. 4, Ljubljana, 167–171.

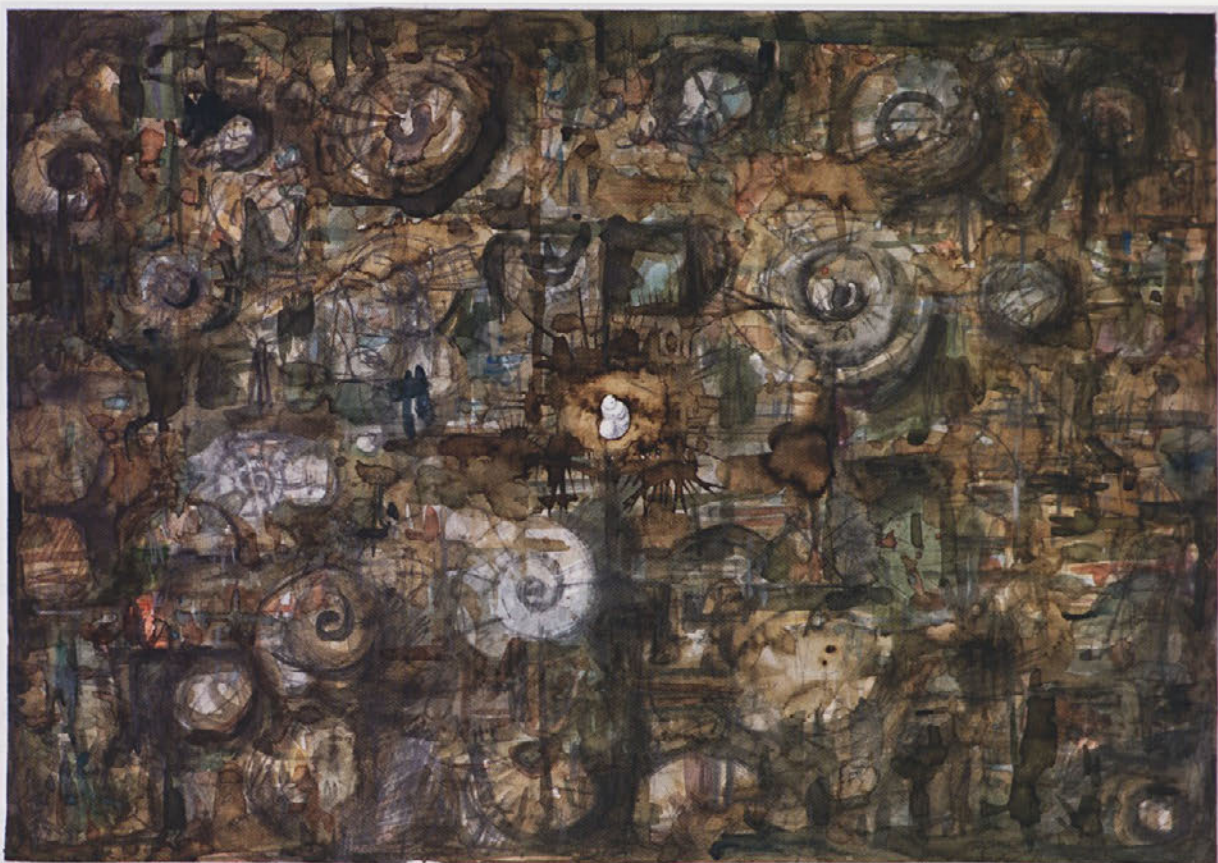
J. Pleskalova, 1998: *Tvoření nejstarších českých osobních jmen*, Brno.

M. Snoj, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana.

V. N. Toporov, 1993: В.Н. Топоров, *Праславянская культура в зеркале собственных имен (элемент *mir-)*, История, культура, этнография и фольклор славянских народов. XI Международный съезд славистов, Москва.



Občice, julij 2015. (Foto: Rasto Božič)



Andrej Pavlič, *Metamorfoza*, akvarel, grafit, 2015, 50 x 70 cm

RASTO BOŽIČ

»Pri znanosti je tako, da službo vedno prineseš domov.«



Janez Dular, Ljubljana, julij 2015.
(Foto: Rasto Božič)

J. Dular

Pogovor z arheologom in metliškim rojakom dr. Janezom Dularjem

Janez Dular sodi med najuglednejše slovenske arheologe in poznavalce slovenske ter širše prazgodovine. S svojimi dognanji, študijami, publicističnim in uredniškim delom je na več področjih slovenske prazgodovinske arheologije opravil tako rekoč pionirsko delo. Med drugim je med prvimi sistematično obdelal halštatsko oziroma starejšeeželeznodobno lončeno posodje tovrstnih slovenskih najdišč, ga tipiziral in zanesljivo datiral, pregledal, popisal ter kartiral je dolenska in belokranjska prazgodovinska gradišča, popisal dolenska starejšeeželeznodobna grobišča, uvedel nove pristope k preučevanju gradišč oziroma naselbin kasne bronaste in starejše železne dobe v jugovzhodni Sloveniji, opravil je obsežna arheološka raziskovanja železnodobnega naselja in zgodnjekrščanskega stavbnega kompleksa na Kučarju pri Podzemlju v bližini Metlike in kot vodja projekta, strokovni urednik ter avtor sodeloval pri izdaji prve obsežnejše slovenske poljudno-arheološke monografije *Zakladi tisočletij – Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*¹. Med letoma 1982 in 2000 je bil predstojnik *Inštituta za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU* v Ljubljani. Je član mednarodnega združenja *Conseil Permanent de l'Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* in od leta 1992 dopisni član *Nemškega arheološkega inštituta – Deutsches Archäologisches Institut* v Berlinu. Čeprav se je v lanskej jeseni upokojil, s svojim delom nadaljuje.

Janez Dular se je rodil v Metliki leta 1948 kot prvi otrok v družini pisatelja, pesnika, vsesplošnega kulturnika in ustanovitelja metliškega *Belokranjskega muzeja* Jožeta Dularja². Na *Filozofski fakulteti* v Lju-

1 *Zakladi tisočletij – Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Založba Modrijan in Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za arheologijo, Ljubljana 1999. (Vse opombe dodal avtor zapisa.)

2 Jože Dular (1915 – 2000), pesnik, pisatelj, publicist, muzealec, ustanovitelj *Belokranjskega muzeja* in metliški ter novomeški častni občan. Rodil se je v Vavti vasi pri Novem mestu oziroma pri Straži. V Ljubljani je študiral slavistiko, romanistiko in primerjalno književnost ter leta 1941 diplomiral. Sprva je deloval v založništvu in poučeval kot profesor, nato je med letoma 1951 in 1981 vodil *Belokranjski muzej*. Za svoje delo je prejel vrsto odlikovanj, med drugim Prešernovo, Trdinovo in Valvasorjevo nagrado. Ob stoletnici njegovega rojstva v Občini Metlika letos slavijo Dularjevo leto. Pred metliškim gradom oziroma *Belokranjskim muzejem* so 26. septembra slovesno odkrili njegov spomenik, bronasto doprsje, delo črnomaljskega akademskega kiparja Jožefa Vrščaja.



Z mamo Silvo in očetom Jožetom
v Metliki leta 1952.
(Arhiv Janeza Dularja)



Izkopavanje gomile na Znančevih njivah v Novem mestu leta 1968; z leve:
Nada Osmuk, Tone Knez, Marjana Tomanič in Janez Dular.
(Arhiv Janeza Dularja)

bljani je kot arheolog diplomiral leta 1972 in tam deset let kasneje še doktoriral. Kot štipendist *Humboldtove fundacije* se je v študijskem letu 1984 do 1985 izpopolnjeval v Münchnu³. Ukvarja se pretežno z naselbinsko arheologijo, dinamiko poselitvenih procesov in ekonomskimi vprašanji bronaste ter železne dobe. Izkopaval je v Podzemlju, v prekmurskem Dolnjem Lakošu in na več kot 40 gradiščih oziroma utrjenih višinskih naseljih osrednje Slovenije. Je avtor in soavtor številnih strokovnih monografij, člankov in drugih publikacij. Živi v ljubljanskih Murglah. Pogovor z njim je pravzaprav pogovor o slovenski arheologiji in njenem razvoju.

V pokoju ste od lanske jeseni, a menda le polovično?

V polnem pokoju sem bil zgolj dva meseca, nato pa so me zaradi projekta, ki ga je dobil *Arheološki inštitut*, v njegovo delo vnovič vpeli s polovično upokojitvijo.

Rodili ste se v znani metliški kulturniški družini.

Osnovno šolo sem obiskoval v Metliki, gimnazijo pa nato v Črnomlju in tam maturiral. Arheologijo sem študiral v Ljubljani, eno študijsko leto pa sem se izpopolnjeval na münchenski *Maximilijanovi univerzi* v Nemčiji.

Zanimivo je, da me je do četrtega letnika gimnazije zanimala predvsem tehnika, in takrat sem nameraval študirati elektrotehniko. Hkrati pa sem bil, predvsem zaradi očeta in njegove službe, ves čas vpet v

3 Institut für Vor- und Frühgeschichte, provinzialrömische und vorderasiatische Archäologie der Ludwig-Maximilians-Universität.



Rekognosciranje dolenjskih železnodobnih gradišč, Veliki Vinji vrh 1977; z desne: Otto-Hermann Frey, Stane Gabrovec in Janez Dular. (Arhiv Janeza Dularja)



Pri ogledu rimskih spomenikov na Hajdini pri Ptuj; z leve: Jaroslav Šašel, Janez Gojkovič in Janez Dular. (Arhiv Janeza Dularja)

muzejsko delo. Oče je bil takrat v metliškem muzeju v glavnem sam. Ker so imeli redno zaposleni le še snažilko in tajnico ter honorarno še arhivarja, je oče, karkoli je že delal, pomoč poiskal kar doma. Predvsem pri naju z mlajšim bratom Andrejem, ki se je kasneje odločil za študij etnologije. Sodelovala sva tako rekoč pri vseh očetovih muzejskih akcijah. Z arheologijo pa sem prišel v stik precej zgodaj. Ljubljanski arheolog Vinko Šribar⁴ je namreč med mojim otroštvom izkopaval žarno nekropolo v Borštku pri Metliki, na območju takratne vojašnice, kjer so vojaki kopali strelske järke. Pri njegovih tamkajšnjih izkopavanjih sem tudi nekaj malega pomagal. Lahko bi rekel, da sem se z arheologijo v grobem oziroma z določenimi deli njenega področja spoznal že kot osnovnošolec. Večkrat sem bil v arheoloških depojih in zanimalo so me nove arheološke najdbe, ki so jih prinašali v metliški muzej. Očetu sem pomagal tudi pri fotografiranju gradiva, saj je na muzejske akcije kot fotografa pošiljal kar mene. Pomagal in sodeloval sem tudi pri očetovih različnih raziskavah. No, v zadnjem letniku gimnazije – sicer ne vem, kaj je vplivalo name – sem se nato odločil povsem drugače, kot je sprva kazalo, ter v Ljubljani vpisal študij arheologije in etnologije. Po prvem študijskem letniku – končal sem ga na obeh smereh – pa je arheologija prevladala. Ugotovil sem namreč, da je dovolj zanimiva in dovolj obsejna. Da sem se tako odločil, pa mi ni bilo nikdar žal.

⁴ Dr. Vinko Šribar (1922 – 1996).

Študirali ste v obdobju, ko je na oddelku za arheologijo ljubljanske *Filozofske fakultete* arheologijo kovinskih dob predaval izjemen strokovnjak in utemeljitelj tako imenovane ljubljanske prazgodovinske šole profesor Stane Gabrovec⁵.

Takratne študijske razmere so bile med najboljšimi. Profesor Gabrovec je imel med študenti velik vpliv in nas je v raziskovalnem smislu povezal. Med mojimi študijskimi kolegi so bili tudi Biba Teržan⁶, Mitja Guštin⁷ in Neva Trampuž-Orel, Gabrovec pa nam je za naše diplomske naloge naložil tako rekoč sintetične pregledne o starejši železni dobi na Slovenskem. Tako je Teržanova obdelala Sv. Lucijo⁸, Guštin Notranjsko, jaz pa sem dobil Belo krajino. Naše rezultate smo potem predstavili na mednarodnem arheološkem simpoziju v Novem mestu⁹, na katerem je sodelovalo več takrat najuglednejših mednarodnih strokovnjakov za obdobje starejše železne dobe.

Profesor Gabrovec nam je tako omogočil tudi mednarodne stike, kar je bilo v naših študijskih časih, ko si težko prodrli v tujino, sila pomembno. Leta 1972 sem odšel tudi na arheološka izkopavanja v Nemčijo in tam končal zadnje dele referata, ki sem ga potem kot edini¹⁰ sodelujoči študent predstavil v Novem mestu. Diplomiral sem nato decembra 1972.

Profesor Gabrovec vas je takrat verjetno izbral kot nekakšno zlato sredino in v določenem pogledu tako rekoč določil – namreč, vsi navedeni ste postali vrhunski strokovnjaki za prazgodovino – vašo kasnejšo strokovno pot. Zdi se, kot da je načrtoval smer razvoja slovenskih raziskav prazgodovinskih kovinskih obdobj?

Odločil se je za tiste, ki smo se najbolj zanimali. Do nas se je bolj odprl in nam ponudil večje možnosti. Arheološko gradivo za naše diplomske naloge so namreč v glavnini hranili v *Naravno-zgodovinskem muzeju*¹¹ na Dunaju in tam smo ga tudi odšli obdelovati. Te stike nam je omogočil prav on in preko teh stikov z avstrijskimi in nemškimi arheologi smo tako rekoč padli v krog eminentnih evropskih prazgodovinarjev. Ti naši stiki so se tudi kasneje pokazali za zelo pomembne pri naših strokovnih karierah.

Gabrovec je tudi vedel, katera področja slovenskih kovinskih obdobja je potrebno obdelati, hkrati pa je svoje delo zelo dobro zastavil in organiziral. Pripravil in vodil je prva velika mednarodna izkopavanja



Z ženo Anjo na srečanju Humboldtovih štipendistov v Bonnu leta 1985.
(Arhiv Janeza Dularja)



Mednarodni simpozij o bronasti dobi, Lendava 1986.
(Arhiv Janeza Dularja)

⁵ Akademik dr. Stane Gabrovec (1920 – 2015).

⁶ Akademik prof. dr. Biba Teržan.

⁷ Ddr. Mitja Guštin.

⁸ Starejšezelznodobno grobišče Most na Soči.

⁹ Halštatski simpozij jeseni 1972 v Novem mestu je bil tako mejnik kot iztočnica za nadaljnja raziskovanja. Dopolnil in uveljavil je Gabrovčev kronološki sistem in kulturno-politični koncept starejše železne dobe na Slovenskem iz leta 1963 ter odprl nove poti. Simpozij je bil hkrati delo in izid Gabrovčevega štiriletnega seminarja na ljubljanski *Filozofski fakulteti* in njegovih izkopavanj v Stični. Razprave oziroma referati omenjenega simpozija so objavljene v *Arheološkem vestniku* 24, Ljubljana 1973.

¹⁰ Od Dularja nekoliko starejša Teržanova in Guštin sta takrat že diplomirala.

¹¹ Naturhistorisches Museum.



Novoletno srečanje na Slovenski akademiji znanosti in umetnosti leta 1991; z leve: Emilijan Cevc, Stane Gabrovec, Janez Dular in Mitja Brodar. (Arhiv Janeza Dularja)

prazgodovinskega naselja v Stični, na katerih smo sodelovati tudi njegovi študenti, po drugi plati pa je organiziral izris številnega arheološkega gradiva, ki je v preteklosti pristalo v tujih muzejih, predvsem na Dunaju in v Trstu, pa tudi v Združenih državah Amerike ter Veliki Britaniji. Glede na potrebe razvoja slovenske prazgodovinske vede pa nas je tudi usmerjal in izobraževal. Njegova šola je bila resnično kakovostna in prava tako imenovana *ljubljska arheološka šola*, ki jo njegovi učenci nadaljujemo. Slovenska prazgodovinska arheologija je s profesorjem Gabrovcem naredila velik korak in to je dejstvo¹².

Po drugi strani je šlo tudi za izris in popis na Slovenskem odkritega arheološkega gradiva, ki je v časih avstro-ogrske države prišlo v tuje muzeje. Morda za določen temelj, ki je dal – podobno kot omenjeni novomeški halštatski simpozij – iztočnico kasnejšim raziskavam?

Kar dve tretjini med mojim študijem znanega gradiva – večina iz starejše železne dobe – sta bili, in sta še vedno, v tujini. Zasluga za to gre predvsem različnim arheološkim kopačem, ki so svoja odkritja prodajali tujim muzejem. Glavni med njimi pa je bil Jernej Pečnik¹³.

12 Profesor dr. Stane Gabrovec, med drugim pisec prve *Najstarejše zgodovine Dolenjske – Vodnik po arheoloških zbirkah muzejev v Novem mestu, Brežicah in Metliki*, Izdala in založila muzejska društva v Novem mestu, Brežicah in Metliki, Novo mesto 1956, je tudi pomembno vplival in sodeloval pri razvoju dolenjske arheologije. V 95. letu starosti je umrl 12. januarja letos. Glej tudi – <http://www.sazu.si/o-sazu/clani/stane-gabrovec.html>.

13 Janez Dular, *Starinoslovec Jernej Pečnik*, Občina in Turistično društvo Dobropolje, Dobropolje 2014.



Z bratom, sinom in očetom leta 1996.
(Arhiv Janeza Dularja)



Z ženo Anjo, sinom Matevžem in hčerko Nežo na Krnu leta 1991. (Arhiv Janeza Dularja)

Izkopavali pa niste zgolj s profesorjem Gabrovcem, med drugimi ste dobro sodelovali tudi z novomeškimi arheologi.

Najprej sem dve leti sodeloval pri izkopavanjih Vinka Šribarja, ki je na Otoku pri Dobravi pri Šentjerneju raziskoval ostanke freisinškega trga Gutenwerth, nato pa pri Gabrovčevih naselbinskih izkopavanjih v Stični. Pri teh je poleg domačih študentov in arheologov sodelovala tudi mednarodna ekipa s kolegi iz Nemčije in Združenih držav Amerike. V Novem mestu sem leta 1968 sodeloval pri izkopavanju tretje prazgodovinske rodovne gomile na Znančevih njivah, ki ga je vodil novomeški arheolog Tone Knez¹⁴. Njegovih izkopavanj sem se kot študent udeležil še nekajkrat, drugače pa sva kasneje kot kolega dobro sodelovala. Ravno tako z drugimi novomeškimi arheologi, recimo Danilom Breščakom in Borutom Križem.

Vaše delo, tako na področju naselbinske arheologije kot nekropol, pa ni bilo, kot ste dejali, usmerjeno proti Dolenjski in Beli krajini zgolj po Gabrovčevi zaslugi.

Med starejšezelznodobnimi jugovzhodnoalpskimi skupnostmi je dolenjska skupina tudi najbolj zanimiva, najbogatejša in najbolj raziskana. Na Dolenjskem se je v preteklosti največ kopalo, tako da je k moji usmeritvi veliko pripomogla tudi množica izkopanega in do takrat še neobdelanega gradiva ter z njim povezana problematika. Moje

¹⁴ Tone Knez (1930 – 1993)



S sodelavci ob izidu knjige *Zakladi tisočletij* leta 1999. (Arhiv Janeza Dularja)

kasnejše delo o dolenjskih starejšezelenodobnih nekropolah¹⁵ je temeljilo tudi na delu gradiva, ki ga je izkopal Pečnik in ga hranijo na Dunaju, s tem da so izvzete velike dolenjske halštatske nekropole, kot so Brezje pri Trebelnem, Dolenjske Toplice, Podzemelj v Beli krajini in druge. Te so bile kot velike celote namreč že obdelane, neobdelanih pa je ostalo še približno 60 do 70 manjših najdišč, ki sem jih celovito predstavil. V omenjenem delu sem obdelal tudi zgodovino raziskav, kar se mi zdi – glede na to, da so večino dolenjskega gradiva izkopali pred prvo svetovno vojno in da se do prihoda Toneta Kneza v Novo mesto ter Gabrovčevega izkopavanja tako imenovane velike gomile v Stični na Dolenjskem praktično ni raziskovalo – zelo pomembno. To gradivo je bilo pomembno tudi kot temelj za nadaljnje sintetično raziskovanje ter analize, po mojem študiju v Nemčiji oziroma pri profesorju Georgu Kossacku¹⁶, ki je veljal za enega najboljših strokovnjakov za železno dobo srednje Evrope, hkrati je bila njegova šola izredno znana in cenjena, pa sem se odločil ter preusmeril v naselbinsko arheologijo. Večino svojega življenja sem se nato ukvarjal ravno s tem arheološkim področjem.

15 Janez Dular, *Halštatske nekropole Dolenjske – Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjsko*, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 6, Ljubljana 2003.

16 Dr. Georg Kossack (1923 – 2004).

Naselbinska arheologija na Slovenskem naj bi bila do takrat v senci bogatih grobnih najdb, prvi pa se jo je s svojimi izkopavanji velikega stiškega gradišča lotil ravno profesor Gabrovec.

Drži. Naselbinska arheologija je tudi zelo specifična in se ukvarja z drugimi problemi. Z Gabrovčevimi stiskimi sistematičnimi izkopavanji smo zasnovali tudi raziskovalni model, ki naj bi veljal za Dolenjsko in delno še za vso Slovenijo. Na osnovi tega modela sem se skupaj s sodelavci leta 1989 lotil dolenjskih gradišč. Te smo najprej terensko pregledali, premerili oziroma opravili vse meritve in jih – takrat še brez GPS, globalnega navigacijskega sistema in drugih elektronskih pripomočkov – tudi kartirali. V desetih letih smo prehodili vse dolenjske hoste, na izbranih prazgodovinskih višinskih naselbinah pa smo opravili tudi manjša sondažna izkopavanja, na temelju katerih smo jih lahko časovno uvrstili, ugotovili, kako so bile zavarovane in drugo. Pri tem projektu sta sodelovala tudi ljubljanski *Narodni muzej Slovenije* in novomeški *Dolenjski muzej*. Veliko mi je pomagal tudi novomeški arheolog Borut Križ, s katerim sva opravila večino terenskih pregledov. Naše ugotovitve smo sproti objavljali, kot zaključek pa je izšla monografija *Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi – poselitev, gospodarstvo, družba*¹⁷, zasnovana po sodobnih metodoloških pristopih.

Ali drži, da do njenega izida domača širša javnost takih pristopov še ni poznala, prinesli pa naj bi več povsem novih in presenetljivih odkritij?

Takih sintez tudi v širši Evropi ni veliko. Monografija se, na primer, med drugim dotika tudi zaledja prazgodovinskih naselbin, njihovih virov in pogojev za razvoj, njeni podatki pa so obdelani tudi statistično. Naletela je na dober strokovni odziv, marsikje po Evropi pa so jo uvrstili med obvezno študijsko gradivo.

V okvir preučevanja naselbinske arheologije sodi tudi lončeno posodje. Bili ste eden prvih na Slovenskem, ki se ga je lotil tudi v tipografskem in kronološkem pogledu, omenjeno problematiko pa ste obdelali v svoji doktorski nalogi¹⁸.

Do takrat so bile lončene najdbe v senci kovinskih, ki so pretežno že bile sistematično obdelane. Z bronastimi situlami, fibulami, orožjem, nakitjem in drugimi kovinskimi najdbami so se težko kosale, hkrati pa sta keramika in lončarska proizvodnja s svojimi različnimi vplivi ter oblikovnimi vprašanji silno pomembni za reševanje kronoloških problemov.

Začel sem na pobudo profesorja Gabrovca, ki me je prosil, da bi se v okviru doktorata lotil naselbinske keramike iz Stične. S tem sem tudi

17 Janez Dular in Sneža Tecco Hvala, *South-Eastern Slovenia in the Early Iron Age – settlement, economy, society – Jugovzhodna Slovenija v starejši železni dobi – poselitev, gospodarstvo, družba*, Opera Instituti archaeologici Sloveniae 12, Ljubljana 2007.

18 Janez Dular, *Halštatska keramika v Sloveniji – Die Grabkeramik der älteren Eisenzeit in Slowenien – prispevek k proučevanju halštatske grobne keramike in lončarstva na Dolenjskem, Dela 1. razreda SAZU 23*, Ljubljana 1982.

začel, a potem spoznal, da brez hkratnega poznavanja lončenine iz grobov ne bo šlo. To sem tudi obdelal, nato pa se je pokazalo, da je že to zadostovalo za doktorat. To, kar sem dognal takrat, v večini še drži.

Kako pa je bilo s prvo službo. Kje ste se najprej zaposlili?

Oče je po tem, ko sem začel študirati, nekako upal, da sem bom zaposlil v metliškem muzeju, ki takrat še ni imel arheologa. Tam sem tako takoj po diplomi, leta 1973, opravil pripravništvo. V metliškem muzeju sem bil kot pripravnik zaposlen dva meseca, nato pa sem moral v vojsko. V teh dveh mesecih sem postavil novo metliško stalno arheološko zbirko, ki v glavnini in z le nekaj spremembami še zdaj stoji. Zanja tudi še zdaj ocenjujem, da bi se jo dalo sicer oblikovalsko boljje urediti, vsebinsko pa je dobro zastavljena.

Po slabem letu služenja v jugoslovanski vojski v hrvaškem Varaždinu sem se vrnil v Belo krajino in takoj začel z velikimi arheološkimi izkopavanji na Kučarju pri Metliki oziroma Podzemlju. Najdišče z naseljem, za katerega nismo vedeli, kaj skriva – na površini so bili vidni le sledovi prazgodovinske lončenine in nekakšnega zidovja, je namreč ogrožal tamkajšnji vse večji kamnolom. Skupaj z Anjo¹⁹ sva nato leta 1975 začela izkopavati in takoj ugotovila, da Kučar poleg prazgodovinskega naselja skriva starokrščanski oziroma poznoantični kompleks z dvema istočasnim cerkvama, s *škofovo* palačo in vsem drugim. Šlo je za močno odmevno in dobro ohranjeno najdbo, ki sem jo dve leti kasneje predstavil na ljubljanskem mednarodnem simpoziju o kasni antiki. Omenjeno izkopavanje je tudi *časovno* približno sovpadalo z željo dr. Mitje Brodarja²⁰ s *Slovenske akademije znanosti in umetnosti* oziroma tamkajšnje takratne *arheološke sekcije*, da bi to preoblikovali v arheološki inštitut. Opreti se je nameraval na mlade sile in v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja začel z njegovim ustanavljanjem. Kot asistenta me je nato nastavil decembra 1975. Takrat sem moral tudi izbrati med Metliko in Ljubljano. Očeta, ki me je pričakoval v *Belokranjskem muzeju*, pa sem s to svojo odločitvijo nekoliko razočaral. A ne preveč, saj sem mu pri njegovem muzejskem delu potem še vedno in veliko pomagal.

Na Inštitutu za arheologijo so nastala vaša ključna dela, a vrniva se še nekoliko k vašemu očetu in spominom nanj.

Pri nas doma smo se v glavnem pogovarjali kot kakšni muzeologi, saj sta bila muzeologija in muzej naši glavni temi. Oče je podobno kot druga dva območna in sosednja muzejska ravnatelja – Janko Jarc²¹ v

19 Dr. Anja Dular, hči znanega zgodovinarja Frana Zwittera, arheologinja in žena našega gosta.

20 Dr. Mitja Brodar (1921 – 2012), geolog, arheolog in paleontolog, sin odkritelja in raziskovalca Potočke zijalke dr. Srečka Brodarja (1893 – 1987). Na njegovo pobudo so leta 1972 ustanovili *Inštitut za arheologijo*, čigar predstojnik je bil do leta 1982, ko ga je zamenjal Janez Dular.

21 Profesor Janko Jarc (1903 – 1995), ustanovitelj Dolenjskega muzeja v Novem mestu.



Z ženo Anjo pred dolmenom Brovnes Hill (Irska), 2007. (Arhiv Janeza Dularja)



Z ženo Anjo na Sinaju, 2009. (Arhiv Janeza Dularja)

Novem mestu ter Franjo Stiplovšek²² v Brežicah – z muzejem dobesedno živel. Tako sem v očetovi družbi in že kot dijak spoznal vrsto muzealcev ter drugih očetovih kolegov. Odraščal sem tako rekoč v muzejskem okolju, kar je mati, v komercialnem oddelku takratne tovarne Beti zaposlena Metličanka, kar dobro sprejemala. Z usodo se je pač sprijaznila. *Živeli smo podobno kot Kostanjeviški Smrekarji*²³, s katerimi smo se tudi poznali. To so bili pač tedanji entuziasti, ki so na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju na novo obujali kulturno delovanje ter na noge postavili vrsto ustanov, kar v tistem času ni bilo enostavno. Znali so delati, vedeli so, kaj hočejo, in našli so ljudi, ki so jim prisluhnili ter pomagali.

Ko je oče prišel v Metliko, ni tam našel še ničesar. Nekaj malega, kakšne tri škatle materiala, so sicer pred drugo svetovno vojno zbrali, tako da je moral *Belokranjski muzej* postaviti tako rekoč iz nič. Moral je tudi najti prostore, jih prenoviti, urediti in še marsikaj. To je bilo njegovo življenjsko delo in jasno je, da je bila naša družina del tega. Saj, če to poslušáš od jutra, med kosilom in do večera, je logično, da skoraj nehote prideš v te vode.

Takratno delo v muzeju tudi ni bilo lahko. Denarja ni bilo veliko in marsikaj je bilo treba opraviti kar udarniško. Recimo, betonirati nov tlak in podobno. Pomagali smo vsi, ki smo bili kakorkoli povezani z muzejem. Nasprotno pa očetovega literarnega ustvarjanja nisem veliko spremljal. To sem začel spoznavati *šele kasneje*.

Veliko lepih spominov imam tudi na očetovo rojstno Vavto vas, kjer sem preživljal osnovnošolske počitnice, nekaj pa tudi kot dijak. Takrat je bil živ še moj stari oče, kraj pa je bil naravnost idiličen. Hiša ob Krki, ki je bila takrat še tako čista, da smo njeno vodo pili. Vodovoda namreč še niso imeli, in smo ponjo hodili z vedri. Veliko sem tudi čol-

²² Franjo Stiplovšek (1898 – 1963), ustanovitelj Posavskega muzeja v Brežicah.

²³ Družina učitelja in galerista Lada Smrekarja (1928) v Kostanjevici na Krki.

naril nad in pod straškim jezom ter spoznal skoraj vsak Krkin tolmun. Zjutraj sem najprej zaveslal do Rumanje vasi in se zatem počasi spuščal s tokom. Moja takratna tamkajšnja prijateljica sta bila Marjan Ravbar in Leon Kavšek. Ob namiznem tenisu smo preživeli cele dopoldneve.

Kako pa zdaj gledate na Belo krajino in ohranjate njene vezi?

Z bratom sva še vedno lastnika naše družinske hiše v metliškem središču, ki jo z ženo kar pogosto obiskujeva. Tam preživiva tudi del poletja. Je pa tako, da če si Belokranjec, te to ne zapusti, in tega ne moreš zanikati. Čeprav je tudi res, da ne poznam več skoraj nobenega Metličana oziroma le še starejše sosede.

Kaj menite glede prej omenjenega Kučarja pri Podzemlju. Tako pomembno in bogato arheološko najdišče bi bilo lahko bolje znano in izkoriščeno še v kakšne druge namene?

Domačini so tam lepo uredili arheološko pot, kar je hvalevredno. Problematičen je severni del s kamnolomom. Spomeniškovarstvena služba se je namreč v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja ravnala po povsem drugačni politiki kot zdajšnja. Takrat ogroženi Kučar smo zato raziskali v prepričanju, da ga bo omenjeni kamnolom slej ko prej uničil. Kljub temu pa smo vzporedno – pri tem sta največ pripomogla arheolog novomeškega Zavoda za varstvo kulturne dediščine Danilo Breščak in ljubljanski arheolog ter konservator Marijan Slabe –

vodili akcijo za njegovo ustavitev. To nam je na koncu tudi uspelo, tako da so pri širjenju kamnoloma uničili le še del ene izmed zgodnje-krščanskih cerkva. Takrat odkrito zidovje je zdaj zasuto, tako da še vedno obstaja možnost za njegovo konzervacijo in prezentacijo. Kučar bi se dalo sicer krasno urediti, a glede na današnje finančno stanje in družbeno prepričanje je možnosti za tamkajšnji muzej na prostem malo. Namreč, če takšen muzej letno ne obišče več deset tisoč obiskovalcev, se sam težko vzdržuje in preživi. V Sloveniji take zavesti in zanimanja za arheološko dediščino na žalost še ni. Redke arheološke poti, ki jih le imamo, pa so v večini v žalostnem stanju. So pa tudi izjeme. Denimo, Vranje nad Sevnico.

Slovenski turizem tudi še vedno temelji predvsem na klobasi in se s tega stališča nikakor ne premakne. Take ravni arheološkega oziroma kulturnega turizma, kot ga s celo vrsto dobro obiskanih arheoloških parkov poznata Švica ali Avstrija, pri nas še lep čas ne bo. Je pa hkrati razumljivo, da je pri ljudeh ob tem, ko je v ospredju boj za golo preživetje, kultura pristala v ozadju in se je hitro odrečejo.

Ne odrečejo pa se je sami. Odreče se je tudi sistem. Kulturi se odrekajo tudi mediji, politika jo omalovažuje, televizija pa se gre hkrati nekakšno kulturno elitizacijo. Kako naj bo potem zavest ljudi drugačna?

No, vrniva se k vašim terenskim raziskavam. Povedali ste, da ste dolenske hoste in belokranjske loze peš premerili po dolgem in počez. Zdaj so seveda na voljo različni elektronski pripomočki, ki takšno delo

precej olajšajo. Lahko bi rekla, da ste sopotnik tega tehnološkega razvoja in hkrati razvoja slovenske povojne arheologije.

Ker gre pri arheologiji tudi za denar, so v Sloveniji v ospredju zadnja desetletja le še zaščitna arheološka izkopavanja, ki pa ne morejo dati odgovorov na vsa pomembna vprašanja, ki se ob tem zastavljajo. Takih velikih, dragih in večletnih raziskovalnih projektov s povsem določeno strategijo in cilji, kot si jih lahko privoščijo na zahodu, pri nas ni. Pri zaščitnih raziskovanjih pa pač opravimo to, kar je najbolj pereče, in v kar smo tako rekoč prisiljeni.

Sicer pa je bil in je tehnični napredek v arheologiji vedno prisoten. Vedno smo uporabili vse, kar smo lahko, in do česar smo imeli dostop. V preteklosti smo imeli težave predvsem z določanjem točne prostorske lege. Tako so se ob koncu našega terenskega pregleda dolenskih in belokranjskih prazgodovinskih naselbin začeli prvi poskusi z uveljavljanjem globalnega navigacijskega sistema. Te naprave smo takoj dobili, vendar pa se je nato izkazalo, da je ameriška vojska, ki je sistem zgradila, vgradila določene sistemske napake. Danes teh ni več in delo poteka lažje. Podobno je bilo z *lidarji* oziroma tehnologijo, ki omogoča zajemanje podatkov s pomočjo letalskega snemanja in odboja žarkov od tal. Gostota teh žarkov pa je takšna, da delno prodre tudi skozi drevesno listje in drugo zemeljsko rastje. Tako lahko pod vegetacijskim pokrovom skupaj z vsemi zajetimi anomalijami zaznamo objekt. Ta posnetek nato s posebnimi računalniškimi programi očistimo, pri čemer dobimo zabeležene vse terenske deformacije. Na takih posnetkih se da, seveda, če so posneti z veliko gostoto žarkov, zaznati praktično vse, kar je pod gozdom. Preddele lahko tako opraviš za domačo pisalno mizo, in si šele nato objekt ogledaš. To pa je zelo uporabno ravno pri naselbinski arheologiji, ker lahko stara naselja in stare vkope preučuješ dobesedno iz zraka. Potem imamo še geofizikalne raziskave, ki jih pred leti nismo poznali in s katerim lahko – praktično brez izkopavanj – zaznamo terenske nepravilnosti. Vse te nove tehnike smo v slovenski arheologiji uporabili takoj, ko so se pojavile in ko so nam bile na razpolago. Njihova uporaba pa je tako rekoč vsakdanja. Vse to se je dalo dobiti tudi po zaslugi raziskav ob gradnji slovenskega avtocestnega križa, pri kateri je bilo za raziskave namenjeno veliko denarja. Za slovensko arheologijo lahko tako rečemo, da se uvršča med najboljše in da kotira zelo visoko.

Po drugi strani pri objavi rezultatov in drugih dognanj še vedno nekoliko šepamo, pri čemer pa od drugih bistveno ne odstopamo. Tudi v drugih državah je dokaj ustaljeno, da od izkopavanja do strokovne objave preteče desetletje. Namreč, vse gradivo je treba obdelati, restavrirati in dokumentirati, opraviti vse analize in nato še študijo. To vzame kar nekaj časa. Pri že malo večjih zadevah gre tudi za delo več ljudi, saj danes zgolj posameznik vsega ne more strokovno obdelati. To velja tudi za naš arheološki inštitut, v katerem so bolj ali manj nastali vsi ve-



Predavanje v Dolenjskem muzeju,
Novo mesto 2011.
(Foto: Rasto Božič)



Na enem od potovanj po Evropi, Chiemsee 2012. (Arhiv Janeza Dularja)



V Alesiji (Burgundija) pred Vercingetorixovem spomenikom, 2012. (Arhiv Janeza Dularja)

čji slovenski pregledi, od slovenskih arheoloških najdišč²⁴ do sodobnih sintez. Do zdaj smo objavili 60 letnikov *Arheološkega vestnika*, več kot 30 zvezkov oziroma monografij našega niza *Opera instituti archaeologici sloveniae*, začeli pa smo ga ravno s Kučarjem²⁵. Pomembno se mi zdi tudi – zamisel je sicer dal naš pokojni kolega in sodelavec dr. Jaroslav Šašel²⁶, da smo se odločili, da na inštitutu zasnujemo ter napišemo monografski poljudni pregled slovenske arheologije, ki ga do takrat nismo imeli. Tako je pred poldrugim desetletjem nastala knjiga *Zakladi tisočletij – Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*²⁷, temeljno slovensko poljudno arheološko delo, ki je že zdavnaj razprodano. Namreč, tako kot je bila v strokovnem pogledu pomembna izdaja *Arheoloških najdišč Slovenije* leta 1975, je bila v poljudnem smislu ta. Pri tej so kot avtorji sodelovali vsi strokovnjaki arheološkega inštituta, kar po določeni plati potrjuje njihovo strokovno podkovanost in zmožnosti.

Kot sva omenila na začetku, mu ostajate zvesti.

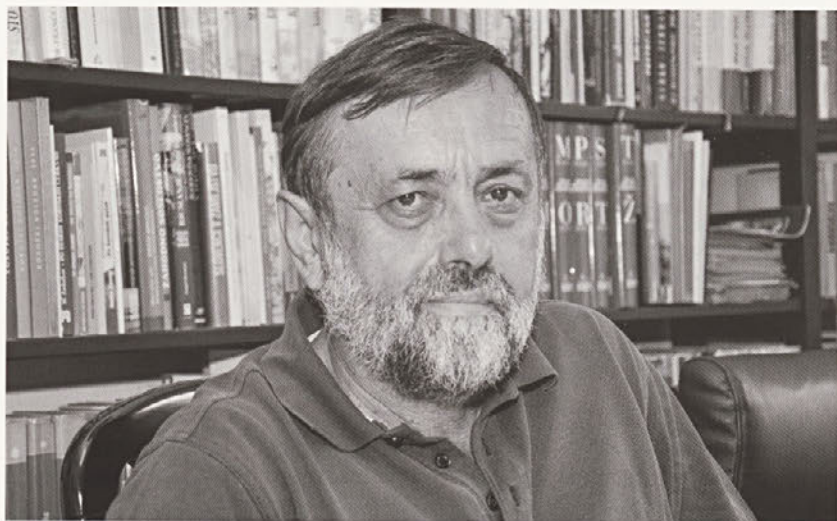
Seveda, še vedno sem vključen v tamkajšnje projekte. Kaj pa hočem drugega, nekaj pač moram početi. K sreči je arheologija veda, s katero se lahko ukvarjam tudi po odhodu v pokoj in od doma. Mogoče se ne ukvarjam s tako zahtevnimi in dolgotrajnimi projekti kot prej.

²⁴ *Arheološka najdišča Slovenije*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1975.

²⁵ Janez Dular, Slavko Ciglenečki in Anja Dular, *Kučar – železnodobno naselje in zgodnjekrščanski stavbni kompleks na Kučarju pri Podzemlju*, *Opera instituti archaeologici sloveniae* 1, Ljubljana 1995.

²⁶ Dr. Jaroslav Šašel, arheolog, epigrafik in strokovnjak svetovnega merila, ki se je vključeval v mednarodne strokovne mreže, ustanove ter projekte. (1924 – 1988).

²⁷ Glej opombo 1.



Janez Dular doma,
Ljubljana, julij 2015.
(Foto: Rasto Božič)

Hkrati pa lahko obdelujem to, kar mi ustreza in lahko delo prilagam svojemu času. Tudi ni več tistega pritiska, da bi nekaj moral. Zdaj sem zaposlen z dvema projektoma. Pri prvem sem vodja skupine, ki pripravlja objavo gradiva enega največjih in najpomembnejših velikih naselbinskih izkopavanj, ki jih je opravil kolega Drago Svoljšak v Mostu na Soči, skupaj s kolegico dr. Bibo Teržan pa pripravlja objavo še neobjavljenega gradiva z Vač, ki ga hranijo v *Naravno-zgodovinskem muzeju* na Dunaju in v *oxfordskem muzeju*²⁸ v Veliki Britaniji. Pri tem sem se lotil tudi natančne topografije Vač, da bomo končno točno vedeli, od kod izvirajo najdbe. Omenjena projekta moramo objaviti do leta 2017. Do zdaj smo opravili približno polovico dela in tega je še kar nekaj.

Pa menda ni vse v vašem življenju le arheologija?

Kakšnih hobijev nimam, s športom se nisem nikoli resneje ukvarjal in me tudi kaj posebno ne zanima. Zame sta le arheologija in zasebno življenje. Z Anjo sva veliko potovala in še potujeva. Obiskujeva razstave, piševa, objavljava. Pri znanosti je namreč tako, da službo vedno prineseš domov in da si z njo stalno povezan.

Kaj pa nagrade?

Za te mi ni dosti mar. *Slovensko arheološko društvo* mi je predlani podelilo nagrado oziroma kipec *Emonca* za življenjsko delo, *Inštitut za arheologijo* pa mi je ob moji 65-letnici lani posvetil poseben zbornik prazgodovinskih študij *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*²⁹, s katerim so me čisto presenetili.

²⁸ *Ashmolean Museum* v Oxfordu.

²⁹ *Studia Praehistorica in Honorem Janez Dular*, *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 30, Ljubljana 2014.



Mojca Zlokarnik, *Mex*, akril na platnu, 2015, 70 x 100 cm

MARINA KATALENIĆ, EKI SCHWEIGER,
VIKTORIJA TEKSTOR, NATALIJA ZANOŠKI

ODPELJIMO SE V ZELENO MESTO

Projekt *Odpeljem te! V zeleno Novo mesto* v okviru Programa NVO finančnega mehanizma EGP in norveškega finančnega mehanizma, ki ga izvaja *Est=etika*, društvo za spodbujanje etike v prostoru.

Javni mestni potniški promet, ki ga v Novem mestu ta čas izvaja koncesionar *Arriva*, kljub rasti števila uporabnikov še ni dosegel zelenega dometa glede prevoženih potnikov na letni ravni. Problematika torej ostaja odprta in pripravljena na nove rešitve oziroma prenašanje zglednih primerov, kar dokazuje, da novo-meški mestni potniški promet še ni izčrpal vseh možnosti.

Vsekakor velja na začetku opomniti, da je v 53. členu *Zakona o prevozih v cestnem prometu* (ZPCP-2) – neuradno prečiščeno besedilo št. 6, ki govori o linijskih prevozih v mestnem prometu, pod 6. točko zapisano, da se mora le v »mestnih občinah, ki imajo več kot 100.000 prebivalcev, obvezno opravljati linijski prevoz v mestnem prometu kot lokalna gospodarska javna služba«. ¹ Mestno občino Novo mesto zakon torej ne zavezuje k izvajanju te lokalne gospodarske javne službe. Kljub temu pa je ta lokalnemu prebivalstvu od leta 1999 na voljo, za razliko od drugih primerljivih ali celo večjih mest v Sloveniji, kjer linijskega prevoza v mestnem prometu ne izvajajo – v Celju, na Ptuj in v Slovenj Gradcu. ²

Javni mestni potniški promet se razume kot javno dobro, ki ga 19. člen stvarnopravnega zakonika opredeljuje kot zadevo, ki jo v skladu z njenim namenom ob enakih pogojih lahko uporablja vsakdo. Tudi z njim se torej zagotavlja ustavna pravica



Logotip Programa NVO finančnega mehanizma EGP in norveškega finančnega mehanizma.

do mobilnosti, ki naj bi jo Slovenija omogočala vsem svojim državljanom. Z vidika družbene pravičnosti so glavna ciljna skupina javnega mestnega potniškega prometa predvsem ranljivi družbeni sloji – šolarji,

brezposelni in ostarelo prebivalstvo. Prednosti javnega potniškega prometa medtem omogočajo veliko večji domet, ki v skladu z aktualno okoljsko problematiko oziroma smernicami trajnostnega razvoja nagovarjajo mnogo širše občinstvo. Poleg prednosti na ravni posameznika – na spletni strani *Focusa*, društva za sonaraven razvoj, je možno izračunati, koliko posameznika dnevno stane njegovo osebno vozilo ³ in vsoto primerjati s ceno mesečne vozovnice javnega mestnega potniškega prometa v Novem mestu ⁴ – naj izpostavimo predvsem tiste na družbeni ravni. Z uspešnim razvojem mestnega potniškega prometa je možno namreč vzpostaviti pogoje za manjšo uporabo fosilnih goriv ter posledično omejitev izpustov ogljikovega dioksida, kar je povezano s podnebnimi spremembami. Hkrati se manjšajo potrebe po gradnji (drage) prometne infrastrukture in novih parkirnih površin, kar omogoča tudi sprostitev prostora za kakovostne javne zelene površine. Večje število uporabnikov mestnega potniškega prometa omili prometne zamaške, ravno tako pa ni zanemarljiva vzpostavitev

¹ PIS, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4236>.

² Špela Kuralt, *Javni potniški promet – dobra volja občin*, Delo, 8. april 2014.

³ *Focus*, društvo za sonaraven razvoj, *Kalkulator stroškov avtomobila*, <http://www.focus.si/avto.html>.

⁴ *Arriva Dolenjska in Primorska, d.o.o.*, *Ceniki mestni promet Novo mesto*, <http://arriva.si/naslovna/aktualni-vozni-redi-ceniki/ceniki/cenik-mestni-promet-novo-mesto/>.



Glasbenika Polona Žalec in Bojan Sotošek na avtobusni progi 1 A, med postajališčema Kandija in glavna avtobusna postaja, 25. februar 2015. (Foto: Natalija Zanoški)



Turistično vodstvo na avtobusni progi 4 profesorice zgodovine in umetnostne zgodovine Marine Katalenič, 27. februar 2015. (Foto: Natalija Zanoški)

prostora družabnega prostora oziroma interakcije med meščani.

Četudi na videz mogoče splošni se omenjeni učinki neposredno navezujejo na realno problematiko lokalnega okolja. Za razliko od prometnih zagat, kot so pomanjkanje parkirišč ali prometni zamaški, s katerimi se Novomeščani srečujemo dnevno, so posredi tudi okoljski problemi, ki še toliko bolj vplivajo na kakovost mestnega življenja. Marsikateri Novomeščan si ne bi mislil, da so bile v dolenski prestolnici med letošnjim januarjem in marcem osemindvajsetkrat (!) presežene dnevne mejne koncentracije delcev PM_{10} , kar nas takoj za Zagorjem, Trbovljami in Celjem⁵ uvršča na četrto mesto v državi. Ob tem naj opozorimo, da je mejna koncentracija PM_{10} lahko presežena največ petintridesetkrat v koledarskem letu. Ob teh podatkih ni potrebno posebej izpostavljati pomena spodbujanja uporabe javnega potniškega prometa v Novem mestu, bi se pa lahko vprašali, kako lahko posameznik, skupina oziroma mesto pripomore k temu.

Est=etika, društvo za spodbujanje etike v prostoru, je s projektom *Odpeljem te! V zeleno Novo mesto* začelo naslavljanje problem novomeškega jav-

nega mestnega potniškega prometa, in sicer preko promocije aktivnega državljanstva ter soudeležbe javnosti na lokalni ravni. Skupaj s partnerji – Mestno občino Novo mesto, prevozniško družbo *Arriva Dolenjska in Primorska*, *Založbo Goga* ter novomeškim *Društvom za razvijanje prostovoljnega dela* – se je uspešno prijavilo na razpis *Programa NVO finančnega mehanizma EGP in norveškega finančnega mehanizma* za male projekte ter v začetku tega leta začelo z izvajanjem projekta.

Strategijo naslavljanja problematike smo izdelali s pomočjo ankete o mestnem potniškem prometu, ki jo je društvo izvedlo v sklopu novomeškega tedna mobilnosti oziroma bazarja nevladnih organizacij 22. septembra lani. Projekt *Odpeljem te! V zeleno Novo mesto* tako deluje na treh ravneh. Ob analizi dostopnih dokumentov ter načina upravljanja oziroma izvajanja javnega mestnega potniškega prometa se je društvo seznanilo s stanjem in bo na njegovi podlagi oblikovalo tri (cenovno) dostopne rešitve na področju boljšega upravljanja. Nadalje društvo deluje na področju promocije ter krepi šibko zastopanost mestnega potniškega prometa v javnem prostoru, medtem ko so najbolj neposredna oblika dejavnosti zagotovo posredovanja oziroma prenove treh izbranih avtobusnih postajališč, ki smo jih izvedli z različnimi skupinami prebivalcev, z otroki, mladostniki, mladimi profesionalci ter s krajevno skupnostjo.

⁵ Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Število preseganj dnevne mejne koncentracije PM_{10} v letu 2015, Agencija Republike Slovenije za okolje, spletna objava – http://www.arso.gov.si/zrak/kakovost%20zraka/podatki/preseganja_pm10.html.



Najboljša fotografija na temo javnega mestnega potniškega prometa Novo mesto. (Foto: Žan Majerle)

Na ravni oglaševanja smo pripravili dva kulturno-umetniška dogodka na vožnjah in postajališčih javnega mestnega potniškega prometa – 25. februarja sta glasbenika Polona Žalec in Bojan Sotošek izvedla »mobilni koncert«, 27. februarja pa je pod vodstvom Marine Katalenič, profesorice umetnostne zgodovine in zgodovinarke, potekala tako imenovana turistična vožnja. Društvo je med udeleženci oziroma mimoidočimi izvedlo tri nagradne igre, s katerimi je spodbujalo pregled voznega reda ter razmislek o možni alternativni osebni prometu. V okviru izobraževalnega programa Medijski tehnik novomeške *Ekonomске šole* je *Est=etika* s pomočjo fotografov, Boštjana Puelja in Jerneja Kokola, marca izbralo *Najboljšo fotografijo na temo javnega mestnega potniškega prometa*. Maja pa se je zaključila nagradna igra za najmlajše *Najboljši kratki spis na temo javnega mestnega potniškega prometa*, pri kateri so sodelovali učenci *Osnovne šole Center*. Izide obeh smo predstavili na razstavi v atriju *Knjigarne Goga*. Konec junija smo začeli

tudi medijsko kampanjo, ki s plakati in z letaki opozarja širšo javnost. Ob tej priložnosti smo se povezali s komunikologinjo Andrejo Šeme, ki je zasnovala kampanjo z naslovom *Mestni avtobus je luksuz*, utemeljeno ravno na prej omenjenem dejstvu, da Mestna občina Novo mesto ni zakonsko zavezana k izvajanju javnega mestnega potniškega prometa ter na ozaveščanju o lastni vlogi Novomeščanov pri njegovem spodbujanju.

V juniju smo izvedli tri prostorska posredovanja oziroma prenove treh avtobusnih postajališč (AP). AP pri ločenskem pokopališču smo se lotili skupaj z otroki dnevnega centra *Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto*, AP Sevno z dijaki in mentorji *Kmetijske šole Grm* ter AP Mali Slatnik s skupnostjo oblikovalcev *DesignON* ter krajevno skupnostjo Mali Slatnik. Železobetonska stena ob postajališču v Ločni je z »rozetami« v tehniki grafiti, ki so jih otroci nanašali v plasteh, dobila bolj priljudno podobo, vhod v *Kmetijsko šolo Grm* zdaj



Postajališče pri ločenskem pokopališču – izdelava večslojnih grafitov v obliki rozet, ki spominjajo na kolesa ali na krmila prevoznih sredstev v značilnih barvah soseske z otroki dnevnega centra *Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto*. (Foto: Viktorija Tekstor)



Postajališče Sevnica – izdelava lesene klopi s kovinsko podkonstrukcijo in z zazelenitvijo z dijaki *Kmetijske šole Grm* pod mentorstvom Alojza Roglja in Sabine Nemanič. (Foto: Natalija Zanoški)



Postajališče Mali Slatnik – celovita prenova avtobusnega postajališča s skupnostjo oblikovalcev *DesignON* in krajevno skupnostjo Mali Slatnik. (Foto: Natalija Zanoški)



Projekt pisarne na prostem – *Open Office* v Podbrezniku, poletje 2014. (Foto: Jernej Kokol)

označuje dolga lesena klop z zazelenitvami, medtem ko smo postajališče Na Malem Slatniku celostno prenovili – popravili streho, ki je zamakala, in odpadli žleb, prenovili smo omet postajališča in ga prebarvali, namestili novo klop z naslonjalom iz bukovih deščic, nad njo uredili ploščo za vozni red, plakate in druga obvestila ter mali muzej mestnega avtobusa s starimi napisi in odpadnimi deli avtobusov. Domačini so nato še samoiniciativno prebarvali zunanost postajališča in namestili nov koš za odpadke. Pri prenovah so s sponzorstvi in

donacijami sodelovala številna lokalna podjetja ter posamezniki.⁶

Ob zaključku projekta, septembra, je društvo pripravilo še okroglo mizo na temo javnega me-

⁶ TopDom, Mizarstvo Bogovič, Slikopleskarstvo Marjan Tomazin, Slikopleskarstvo Ivan Janko, Mizarstvo Bajt Andrej, CGP, Gazvoda, d. o. o., Gostilna Štefan Srebrnjak Štefan in posamezniki: Jože Kocjan, Mirko Bajec, Sandi Tekstor, Marko Mikec, Jakob Muren, Jindřich Husak, Melita Muren, Katja Turk, Renata Opara, Suzana Seničar, Jožica Beba Tekstor, Jožica Seničar ter Jožef Šiško.



Razstava *Ad-hoc* – mladi dolenski arhitekti v galeriji *Simulaker*, jesen 2014. (Foto: Natalija Zanoški)

stnega potniškega prometa, hkrati bo izdalo brošuro, ki bo zaobjela vse omenjene dejavnosti.

Društvo *Est=etika* smo ustanovili kot raziskovalno platformo za prepraševanje obstoječih procesov in akterjev znotraj (javnega) prostora. Razpon delovanja njegovih članov sega od izobraževanja otrok in mladine – delavnice v sklopu projekta *Arhitektura in otroci* v Novem mestu, delavnice v sklopu *EASE – Evropskega združenja študentov arhitekture* do razvoja lesene didaktične sestavljanke *Wood Play*, aktivacije kreativnega potenciala mladih, sodelovanja s skupnostima *StartUP Novo mesto* in *DesignON* pri projektu *Odprtih pisarn* ter skupnostne izdelovalnice *Makerspace* v Podbrezniku, zasnove in izvedbe pregledne razstave projektov dolenskih študentov ljubljanske *Fakultete za arhitekturo* »*Ad-hoc*« v galeriji *Simulaker*, poskusa tako imenovanih participatornih dejavnosti z namenom graditve pripadnosti prostoru – projekt *Most(j)e?* v ljubljanski četrti skupnosti *Moste* – ter publicistike na temo prostora – zbornik urbanističnega in arhitekturnega razvoja *Novega mesta* ob njegovi 650-letnici s sodelovanjem arhitekta Petre Ostanek.

Društvo torej zaznava prostorsko problematiko in se loteva iskanja rešitev na nekonvencionalne, obstoječim virom prilagojene načine. Z angažirano gesto znotraj lokalnih skupnosti skuša dajati zgled aktivnega državljanstva in premikati zavedanje posameznika in družbe v smeri skupnega dela za skupno boljšo prihodnost. Odpeljite se torej z nami v bolj zeleno Novo mesto!



Boštjan Kavčič, *ORG XXIV*, apnenec Rodine, 2015, 69 x 33 x 26 cm

RASTO BOŽIČ

RAZNOVRSTNOST PRISTOPOV

11. NOVOMEŠKIH LIKOVNIH DNEVOV

Likovna kolonija *11. Novomeški likovni dnevi* in razstava *11. Novomeški likovni dnevi 2015, Jakčev dom, Dolenjski muzej*, Novo mesto, 4. – 8. maj 2015 ter 20. junij – 19. september 2015

V razstavišču *Dolenjskega muzeja Jakčev dom* v Novem mestu je v začetku maja potekala tradicionalna oziroma v tej muzejski ustanovi in novomeški kulturni zavesti dobro usidrana likovna kolonija *11. Novomeški likovni dnevi*. Udeležilo se jo je sedem vidnejših slovenskih likovnih ustvarjalcev, dva kiparja in pet slikarjev.

Ob njej je njen umetniški vodja in pobudnik kolonije, novomeški slikar, grafik ter likovni urednik naše revije, Janko Orač, poudaril, da so letošnji udeleženci predstavljali različne pristope, risbo, slikarstvo, klasično kiparstvo v kamnu in keramično reliefno ustvarjanje.

Na tokratno kolonijo so namreč poleg območnega predstavnika, upokojenega novomeškega likovnega pedagoga in kiparja, ki ustvarja v glini, Branka Šustra, povabili še primorskega kiparja Boštjana Kavčiča, ki zdaj živi v Rodinah pri Črnomlju, in slikarki, Anko Krašna iz Maribora ter Mojco Zlokarnik iz Ljubljane. Med drugimi sodelujočimi slikarji so bili še v Oseku pri Šempasu delujoči Franc Golob, Ljubljančan Andrej Pavlič in Rudi Skočir, ki je prišel iz notranjskih Rovt. Razen Pavliča in Skočirja so se vsi drugi umetniki kolonije udeležili prvič.

Udeležencem novomeške kolonije njeni prireditelji tudi tokrat niso predpisali teme ali motivov, temveč so jim zgolj priporočili širše z Novim mestom povezane teme.

Dela 11. novomeške kolonije bodo še dodatno obogatila nastajajočo novomeško mestno likovno zbirko, v kateri se je v prvem desetletju kolonije nabralo 80 likovnih izdelkov, ki jih je ustvarilo nekaj več kot 70 likovnikov iz Slovenije in nekaterih drugih držav. Skrbnik te stalno naraščajoče mestne likovne zbirke je *Dolenjski muzej*. Kot vsakič doslej so kolonijo in njeno razstavo pospremili s katalogom.¹ Njena strokovna sodelavka je bila kustosinja Jakčevega doma Jasna Kocuvan. Glavna pokroviteljica oziroma prirediteljica kolonije sta bila Mestna občina Novo mesto in *Dolenjski muzej*.

Udeleženci 10. Novomeških likovnih dnevov

Andrej Pavlič se je leta 1957 rodil v Ljubljani. Na oddelku za slikarstvo tamkajšnje *Akademije za likovno umetnost* je diplomiral leta 1981. Od leta 1982 je član *Društva slovenskih likovnih umetnikov*, od leta 1984 pa tudi samostojni likovni umetnik. Leta 1994 se je študijsko izpopolnjeval v *Cité internationale des arts* v Parizu. Za njim je nekaj manj kot 70 samostojnih razstav, sodeloval je na več kot 130 skupinskih v domovini in tujini. Udeležil se je tudi številnih domačih in tujih likovnih kolonij. V *Jakčevem domu* v Novem mestu se je leta 2009 predstavil s samostojno razstavo tako imenovanih skulpto-slik *Nazaj v preteklost*.

Branko Šuster se je rodil leta 1952 v Zenici v Bosni in Hercegovini slovenskim staršem. Na *Pedagoški akademiji* v Ljubljani je leta 1976 končal študij likovne vzgoje in knjižničarstva. Diplomsko nalogo s področja likovne pedagogike je zagovar-

¹ Podatke o udeležencih, ki jih objavljamo v nadaljevanju, smo deloma povzeli po gradivu *Dolenjskega muzeja in drugih virih*.



Novomeški likovni dnevi – v prvi vrsti Boštjan Kavčič, Mojca Zlokarnik, Janko Orač in Jasna Kocuvan. V drugi vrsti Anka Krašna in Franc Golob, za njima Rudi Skočir, Andrej Pavlič in Branko Šuster. (Foto: Boštjan Pucelj)

jal na oddelku za pedagogiko *Filozofske fakultete* v Ljubljani. Kot likovni pedagog se je najprej zaposlil v *Osnovni šoli Krmelj*, leta 1987 se je z družino preselil v Novo mesto. Na tamkajšnji *Osnovni šoli Grm* je poučeval do leta 2014. Sprva je ustvarjal v okviru svojih pedagoških priprav, zadnjih petnajst let pa je likovno ustvarjanje postalo del njegovega življenja. Za njim je več kot deset samostojnih likovnih razstav.

Boštjan Kavčič se je rodil leta 1973 v Šempetru pri Novi Gorici. Leta 1997 je v Mariboru diplomiral iz bančništva in financ, leto kasneje se je vpisal na ljubljansko *Akademijo za likovno umetnost*. Za svoje kiparstvo je leta 2001 prejel univerzitetno Prešernovo nagrado. Na omenjeni ljubljanski akademiji je leta 2007 magistriral z delom *Digitalna*

video skulptura znotraj trgovskih središč. Med letoma 2010 in 2011 je sodeloval pri nastajanju več dokumentarnih filmov in animiranega risanega niza. Predstavil se je na več skupinskih in samostojnih razstavah. Udeležil se je več mednarodnih simpozijev, postavil več javnih del in priredil delavnice klesanja kamna ter video umetnosti. Kot umetnik je samozaposlen od leta 2007.

Mojca Zlokarnik se je rodila leta 1969 v Ljubljani. Na *Akademiji za likovno umetnost* v Ljubljani je kot slikarka diplomirala leta 1993 in dve leti kasneje končala še podiplomski študij. Izpopolnjevala se je na *Akademiji za likovno umetnost* v Pragi, na omenjeni ljubljanski akademiji je nato leta 1998 magistrirala še iz grafike. Kasneje se je študijsko izpopolnjevala še v New Yorku, Bolgariji in Parizu. Leta 2001 je postala odgovorna urednica revije *Likovne besede*. Kot samostojna kulturna ustvarjalka deluje v Ljubljani.

Rudi Skočir se je rodil leta 1951 na Kamnem pri Kobaridu. Na *Akademiji za likovno umetnost* v Ljubljani je diplomiral leta 1977 in tam nato nadaljeval s slikarsko specialko. Na študijskem bivanju v *Cité internationale des arts* v Parizu se je strokovno izpopolnjeval leta 1996. Uveljavil se je na področjih slikarstva, grafike, vitraža, zidnih tehnik in kot knjižni ilustrator. Dobil je več nagrad, med temi študentsko Prešernovo nagrado, nagrado *1. Bienala slovenske grafike Otočec*, *Novo mesto* in nagrado Hinka Smrekarja. Ilustriral je več kot 50 literarnih del, razstavljal na več kot sto samostojnih in dvesto skupinskih razstavah. Udeležil se je tudi številnih domačih in tujih likovnih delavnic ter simpozijev. Je član *Društva slovenskih likovnih umetnikov*, kot samostojni kulturni ustvarjalec dela in živi v Žibrah nad Logatcem.

Anka Krašna se je rodila leta 1950 v Mariboru. Na *Akademiji za likovno umetnost* v Ljubljani je diplomirala leta 1976. Specialistični študij slikarstva je končala leta 1979. Svoja študijska potovanja po Aziji, Ameriki in evropskih deželah je zaokrožila z bivanjem v *Cité internationale des arts* v Parizu. Zaposlena je kot je redna profesorica za slikarsko oblikovanje mariborske *Pedagoške fakultete*. Raz-

stavljala je v domovini in tujini, za njeno delo so jo večkrat nagradili.

Franč Golob se je rodil leta 1941 v Celju. Šolal se je na Šoli za oblikovanje v Ljubljani in diplomiral na slikarskem oddelku ljubljanske *Akademije za likovno umetnost*. Po študiju se je posvetil grafičnemu oblikovanju, fotografiji in večmedijskim

projektom. Med letoma 1982 in 2004 je bil na gimnazijah v Tolminu in Novi Gorici profesor risanja. Živi in ustvarja v Oseku v Vipavski dolini.

Dela *11. Novomeških likovnih dnevov* objavljamo kot likovno prilogo tokratne številke Rasti. Avtor fotografij je Borut Peterlin.

GORAN MILOVANOVIĆ

SLIKE SIMONA KAJTNE

Simon Kajtna – *Slike*, razstava v *Galeriji Krka*, Novo mesto, 5. marec – 13. april 2015

V Šentjernejcu živečega slikarja Simona Kajtno¹ lahko brez dvoma uvrstimo v krog močne generacije slovenskih akademskih slikarjev, ki so uspeli slikarstvo – potem ko so bili kar nekaj let v ospredju novi mediji – skoraj sočasno s svetovnimi smernicami vrniti v slovenski likovni prostor. Za te avtorje mlajše in srednje generacije je značilen predvsem izjemno profesionalen odnos do poklica, ki združuje disciplino pri ustvarjanju, skrb za strokovno rast, kot tudi uspešno tržno sodelovanje z galeristi in pogost preboj na tuja tržišča. Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da je ravno nedelovanje likovnega trga najhujša rakova rana tega poklica na Slovenskem, tako jim močna povezanost s tujino, bodisi

preko študijskih kot galerijskih dejavnosti, pogosto odpre vrata tudi v marsikatero tuje razstavišče.

Spomladanska razstava v galeriji *Kulturno umetniškega društva Krka* je bila za Kajtno v prvi vrsti priložnost, da se z nekaj svojimi velikimi platni predstavi tudi domačemu občinstvu. Prva prepoznavna elementa umetniškega izraza Simona Kajtna sta najprej prav velik format slik in pa njegovo izjemno poznavanje metjeja, saj je eden redkih umetnikov, ki ustvarja izključno z oljnimi barvami, kar zahteva od umetnika komplementaren odnos, saj je poleg vizualnega potrebno vključiti še druge čute, ki pripeljejo do fuzije imenovane – magija slikarstva. Iz te magije se potem rojeva Kajtnovo prepletanje ekspresije z lirčnostjo, ki se pogosto giblje na presečišču med predstavnim in abstraktnim slikarstvom in na platno podaja meditativna občutja, zaznamovana z intimnim odnosom prapočela ali stvarstva, ki ne potrebujejo konkretizacije. Kajtna gradi skozi intimno upodobljene poduhovljene svetove prepoznavno avtorsko poetiko abstraktne likovne forme – svet na meji vidnega, na meji intuitivno doumljivega.

¹ Simon Kajtna se je leta 1971 rodil v Trbovljah. Po srednji šoli za računalništvo v Velenju se je vpisal na *Pedagoško fakulteto* v Ljubljani, tej pa je sledil vpis na *Akademijo za likovno umetnost* v Ljubljani, kjer je leta 1997 diplomiral pri profesorju Andreju Jemcu. Razstavljal je na številnih samostojnih in skupinskih razstavah v domovini in na tujem. Za svoje delo je prejel vrsto nagrad, med njimi leta 1997 univerzitetno Prešernovo nagrado za študente. Ustvarja in živi v Šentjernejcu. (Opomba urednika)



Simon Kajtna v Galeriji Krka ob odprtju razstave – Novo mesto, marec 2015. (Foto: Boštjan Pucelj)

Ravno zato ob teh slikah ne moremo govoriti o krajinskem slikarstvu, hkrati pa del ne moremo opredeliti niti skozi figuralno slikarstvo. Kljub post-moderni kritiki metafizike namreč Kajtnov motivni svet, skozi specifični avtorsko intimni likovni slovar, podaja brezmejno razsežnost veselstva. Umetnikovo prepletanje ekspresije z liričnostjo napeljuje na Schellingovo idealizirano stvarnost v trenutku univerzalne večnosti. Skozi ta segment interpretativnih znakov poteka tudi umetnikova, lahko bi rekli, uročitev gledalca, ko ta ne glede na motiviko v slikah skozi lastno intuitivno sinhroniciteto družbene zavesti prepozna dušni mir, tisto stanje, ki bi ga Freud označil s »Heimlich«, Kajtna pa pogosto upodobil z rahlo zibajočim se čolnom v preseku horizonta.

Simbolika čolna seveda ni edini element Kajtnovega likovnega univerzuma, ki je likovno izjemno študiozen. V zadnjem času so pri avtorju kot vzporednice pogostim upodobitvam gozda, denimo, vzniknile upodobljene urbane sekvence, podobe urbanega pragozda, ki je zgolj odraz istega. To lahko dojemamo kot stapljanje objekta in subjekta v upodobitvi univerzalnega, v vzpostavitvi razmerja do sveta, kjer ni čutiti prav nobene potrebe po geografski določitvi mesta in morebitnem iskanju lokacije. Določene podobe ali sekvence dajejo občutek geografske eksotičnosti, vendar hkrati delujejo znano in domače. Ta fenomenološki občutek osebne vzajemnosti z objektom, denimo, Merleau-Ponty označi s »telesnim« zaznavanjem, kar še posebej poudari v delu *Vidno in nevidno*, kjer piše, da se vidnemu »lahko najbolj približamo tako, da ga poti-

pamo s pogledom«, saj je vse čutno, tudi vse vidno. Pri tem navaja citat Paula Kleeja: »V gozdu sem pogosto občutil, da nisem jaz tisti, ki gleda gozd. Kakšen dan sem občutil, da drevesa gledajo mene, da mi govorijo ...«. Ti občutki so nas prevevali tudi ob v Novem mestu razstavljenih Kajtnovih slikah. Kakšna je razlika med prehodom za pešce na sliki *White stripes* (2015) in potjo v gozd na sliki *Prvi sneg* (2012)? Ali ne stopamo po obeh v neznani prostor v ozadju, ki nam je daje hkraten občutek reminescenčne domačnosti, a je obenem divji in neobvladljiv? Simbolika gozda je skozi zgodovino nosila označbo mračnega in neznanega prostora, ki je nevaren, vendar tistega, ki vstopi in se poda v neznano, tudi pomembno spremeni. Gozd po mnenju psihoanalitikov predstavlja nezavedno in zato je pot iniciacije. Iniciacije, ki je prisotna tudi na seriji slik čepečega dekleta ob morju, še enem prevladujočem naravnem elementu v Kajtnovem slikarstvu. Gre za tri slike, naslovljene *Igra s kamenjem* (2010), *V vodi* (2012) ter *Summertime* (2014). Osrednja figura izrisane čepeče ženske silhuete, simbolno prizemljene v barvi platna, je na prvi sliki še umeščena na kopno, vendar zadaj simbolično obkrožena s črto, kot mejo iniciacijskega obreda, spredaj pa prihajajočo vodo – simbolom očiščenja in preporoda. Na drugi sliki je figura bolj centralno umeščena v prostor in obdana z vodo, s čimer nekoliko asociira na Jungovo arhetipsko podobo anime. Barvni nanosi so zabrisani, dajejo zračen, »akvarelski« občutek, tudi meja v stiku dekletovih rok z vodo simbolično zgineva, dekle se z morjem staplja v eno. Na tretji sliki je vidno osvobojeno telo umeščeno v slikarsko polje v diagonalni perspektivi. Ni več spoja z ozadjem, telo, ki ostaja v isti klečeči pozi, očiščeno in osvobojeno zemeljske teže lebdi nad simbolnim ozadjem zvezdnega univerzuma, ki, mimogrede, spominja na slikarjeve romantične, vilinske upodobitve notranjosti gozda.

Z razstavo v *Galeriji Krka* smo še enkrat dobili potrditev, da slikarstvo Simona Kajtna kljub kompleksnim simbolnim kot tudi likovnim rešitvam v prvi vrsti deluje pomirjujoče in predvsem optimistično, vsebinsko pa tudi nadvse aktualno.

POŽREŽNOST

Uroš Abram – *Požrežnost*, fotografska razstava, *Galerija Fotografija*, Ljubljana, 12. marec – 8. april 2015, *Gt 22*, Maribor, 11. april – 6. maj 2015, *Likovni salon Celje*, 8. maj – 14. junij 2015

Fotograf Uroš Abram¹ je v svojem zadnjem angažiranem projektu – razstavi odprl mnogo kompleksnih vprašanj. Projekt je nastal na povabilo Švedske založbe *The New Heroes and Pioneers*, ki je k sodelovanju povabila sedem mladih avtorjev iz različnih držav, vsak med njimi pa je pripravil projekt na temo enega izmed sedem smrtnih grehov. Abram je izbral požrežnost, enega glavnih navdihov pa je dobil v dejstvu, da je kot fotograf tednika *Mladina* v treh mesecih posnel okoli 20.000 fotografij. To število v kontekstu razvoja fotografske tehnologije in vsesplošne hiperprodukcije medijskih podob niti ni veliko, a je v Abramovem kot izrazitemu in izjemno kreativnemu umetniškemu fotografu v kontekstu preizpraševanja osebne identitete odprlo osnovno vprašanje dialektike med številčnostjo in kakovostjo.

Čeprav je v slovenskem medijskem prostoru tednik *Mladina* med redkimi, ki se zaveda pomembnosti slikovne podobe, je dojemanje tiskane medija pri bralcih paradoksalno še vedno na strani besede. Podoba služi bolj za identifikacijo zgodbe, potrditev prisotnosti, pa čeprav en dobro izvedeni portret lahko pove o človeku več kot tišoč besed. Spomnimo se znamenitega angleškega

umetnika in teoretika Johna Bergerja, ki v začetku svoje knjige *Načini gledanja* trdi, da je vidno zaznavanje pred besedami, da otrok gleda in prepoznava, preden zna govoriti. Odnos med tem, kar vidimo, in o tem, kar vemo, je v stalnem paradoksu. Spomnimo se samo Renca Magrittea. Ste se kdaj vprašali, ali vidite portret v časopisu po prebranem intervjuju drugače kot pred branjem? Ali ste nemara kdaj portretirančeve besede brali z drugimi vatli, potem ko ste nemara najprej nekaj časa zrl v njegovo fotografijo? Ali ste se celo zdrznili, ko ste začutili, da pravzaprav portretiranec zre v vas? Večji del podob, ki jih je Abram ujel v fotografski aparat, so osebe iz javnega življenja, večinoma politiki. Tu najprej trčimo v odnos fotografa do portretiranja, ko pa spremenimo fotografiji kontekst, pa tudi v transformacijo vloge oziroma v objektivizacijo subjekta. Kot bi dejal Deleuze v knjigi *Podoba-gibanja*, gre za dvojno percepcijo ali dvojno referenco. Ko Abram kot fotoreporter lovi javno podobo portretiranja, mu kamera kot orodje ves čas služi kot nenehni indikator njegove etične zavesti. Ko se sooči z enormno nevrotično količino interpretacije modernega sveta, sveta digitalne samopodobe, in ko lasten likovno ustvarjalni kredo dvigne nad vsakdanjo eksistencialno nujno, takrat posnetim podobam spremeni kontekst do te mere, da žurnalistično formo potisne v avtonomno vizijo vsebine. Gre za presežek tako subjektivnega kot objektivnega v prid sami obliki. Abram se tako v kreativni nadgradnji najprej sooči sam s seboj in osebno intimno dilemo, ki je izrazito na strani umetniškega diskurza.

Razstava je bila prostorska instalacija, katere jedro so tvorile Abramove fotografije lastnega stanovanja, ki ga je za ta namen do zadnjega kotička polepil s fotografijami, ter nasičeno število foto-

¹ Uroš Abram se je leta 1982 rodil v Novem mestu. Po ljubljanski *Srednji šoli za fotografijo in oblikovanje* se je leta 2005 vpisal na *Akademijo lepih umetnosti* v Pragi in tam diplomiral. Razstavljal je v domovini in na Češkem, med domačo Kostanjico na Krki in Ljubljano pa deluje kot fotograf in pedagog. (Opomba urednika)

Fotografija z razstave *Požrešnost*.
(Foto: Uroš Abram)



grafij, s katerimi je prekril tla razstavnih oziroma galerijskih prostorov. Prvi vtis, ki ga je obiskovalec dobil nemudoma, je povzročilo vprašanje, kako nanj vpliva sprememba konteksta običajne rabe ali konsumpcije fotografije, posledično pa je sprožilo misel o občutkih samega avtorja pri ustvarjanju.

Če vemo, da je percepcija telesa tesno povezana s prostorom, je takoj jasno, da je Abram s svojim početjem vizualne dražljaje načrtno zvedel na optično neprijetne motnje, s čimer je zavedel čutilne receptorje, ki tvorijo strukturo v živčnem sistemu. Kljub dejstvu, da so receptorji samouravnljivi, mu je z nasičenostjo in suspenzom oprijemljivih točk prostora (predvsem robov) uspelo čutnim informacijam odvzeti podstat prejšnjega znanja, na katerega se pri prepoznavanju pojava naslanja. S tem je pri sebi in asistentih sprožil tesnobo in občutek strahu. Ta občutek mu je uspelo nato prenesti tudi v izvedeno fotografijo. Kot požrešnost, ki sproži bolezen. V enaki meri je nadgrajeval zgodbo tudi pri prostorski instalaciji, pri čemer je obiskovalcu namenoma zožil percepcijo dojemanja prostora prav na tleh. Učinek raztresenih fotografij, ki služi kot potencirani pripomoček razstavljenih del, je na nek način obrat konvencionalne percepcije. Pogled postane objekt prepovedane želje, hkrati pa je s tem v obiskovalcu dosegel strah pred podobo, ko stopi v razstavišče, občutek onkraj načela ugodja in v sebi nosi določen afektiven naboj. Konvencionalni kulturni kod mu govori, da se fotografij, še posebej umetniških, ki so razstavljene v galeriji, ne

sme dotikati, kaj šele po njih hoditi (še posebej, če te skoraj z vsake od njih nekdo gleda), toda koncept postavitve (in požrešnost) vabi in spodbudi potrebo po konsumaciji. Ne samo spodbudi, temveč jo tudi patološko potencira. Kajti kako razvozlati paradoksalno dejstvo, da so iz vsch razstavišč obiskovalci odnesli zajetno količino fotografij (po navedbah avtorja že na sami otvoritvi v Ljubljani več kot 100!)? Nemara razlog tiči v dejstvu, da je s korakom, ko je avtor obiskovalce napeljal v dejanje, da so po fotografijah prisiljeni hoditi, obiskovalcu že ob vstopu vsilil kršenje kulturnega kodeksa. Osnovna reakcija požrešnosti pa je, da ko se dokopljemo do prepovedanega sadeža, v istem hipu sežemo po novem. Hočemo še in hočemo še več. Kljub temu, da vsi vedo, da se umetniških del iz galerij ne odtuja in da bi ob drugačnem kontekstu (toda ali ni tukaj drugačen kontekst le navidezna sprememba percepcije kot na Abramovih fotografijah) bile sankcije in posledice bistveno drugačne, jih je sla vodila k nenadzorovanemu dejanju. Umetniku je torej v obiskovalcu uspelo zginiti točno tisto iritantno točko, ki se je konceptualna instalacija mora dotakniti. S tem mu je uspelo nepregledno število obrtniško žurnalističnih fotografij povzdigniti v umetnost in si ob zgoraj navedenem preizpraševanju osebne identitete kot odgovor podati dejstvo, ki je na dlani. Dejstvo, da je v Urošu Abramcu slovenski prostor dobil še enega odličnega umetniškega fotografa.

KRAJ TOPLINE, ZELENJA IN MODRINE

Zbornik *Straža – kraj topline, zelenja in modrine*, zbral in uredil Stane Granda, izdala Občina Straža, Straža 2014.

Mlada dolenjska občina Straža je v začetku leta predstavila zajeten in obsežen¹ zbornik velikega formata, ki na 544 straneh prinaša prispevke približno dvajset avtorjev, od nekdanjega župana Alojza Knaflja do uglednih avtorjev, kot so zgodovinar Stane Granda, ki je zbornik zbral in uredil, arheolog Janez Dular, slavist Janez Dular, arhitekt in umetnostni zgodovinar Igor Sapač, umetnostna zgodovinarja Marinka Dražumerič in Robert Peskar ter drugi. Po številu prispevkov prevladuje Knafelj, ki je za omenjeni zbornik prispeval devet zapisov.

Prvi zbornik, ki so ga izdali v straški občini, začnajo Knafljeve uvodne misli in zahvale. Med drugim je zapisal, da daje omenjena knjiga tudi možnost in osnovo, da bodo v prihodnjih letih še odkrivali preteklost svoje občine, spodbujali drug drugega k raziskovanju in morda prišli do izdaje nove dopolnjene knjige.

Zbornik nadaljuje več Knafljevih prispevkov. Prvi župan in pred ustanovitvijo Občine Straža – ustanovili so jo leta 2006, uradno je začela obstajati in delovati 1. januarja 2007, pred tem je bilo njeno ozemlje del Mestne občine Novo mesto – predsednik tamkajšnje krajevnne skupnosti Knafelj je za uvodni del zbornika prispeval še zapise: *Ustanovitev Občine Straža, Grb in zastava Občine Straža, Praznik Občine Straža 22. april, Priznanja*

Občine Straža in Zrcalo Občine Straža s statističnimi in drugimi podatki o občini.

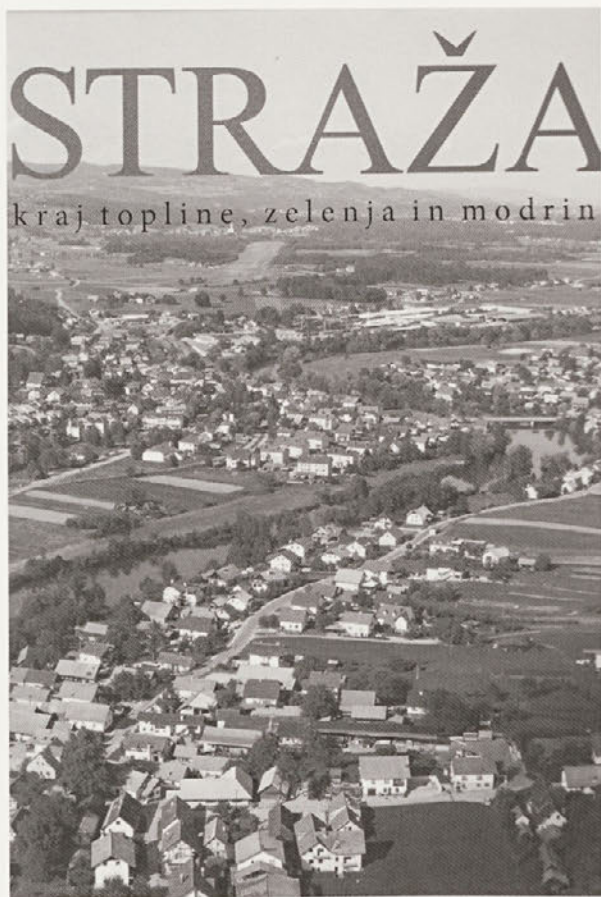
Za Knafljevimi, ustrezno dokumentiranimi, prispevki slavist in nekdanji kulturni minister Janez Dular² v zapisu *Nekaj od tega bo menda ostalo* piše o Jožetu Dularju – nedvomno enem najpomembnejših kulturnikov, rojenih na območju straške občine, ki je krajem ob Krki posvetil velik del svojega opusa – in njegovem delu. V omenjenem prispevku se je avtor sprehodil od Dularjevega življenja do njegovega leposlovnega dela, poezije in proze. Navedel je tudi vire in dodal izbor iz njegove bibliografije. Za njim pa njegov soimenjak in arheolog Janez Dular³, sin v prej omenjenem prispevku obravnavanega, v Vavti vasi pri Straži rojenega pesnika, pisatelja, urednika, publicista, muzealca, krajevnega zgodovinarja ter kulturnega organizatorja Jožeta Dularja (1915 – 2000), ki je glavnino svojega življenja sicer preživel v Metliki, v prispevku *Straža in Vavta vas v prazgodovini in antiki* orisuje najstarejšo preteklost območja straške občine. Sodeč po arheoloških najdbah v Lukenski jami nad izvirom Prečne je bilo namreč straško območje obljudeno že ob koncu starejše kamene dobe oziroma pred približno 13.000 leti, odtlej pa tamkajšnjo več ali manj stalno človekovo prisotnost potrjujejo tudi najdbe iz mlajše kamene, bakrene, bronaste, obeh železnih in antične dobe. Straža je med drugim arheološko znana tudi po enem od redkih planih starejšezelznodobnih gradišč na Slovenskem.

Za arheologom Dularjem urednik zbornika in novomeški rojak Stane Granda piše o *Prebivalcih*

¹ Morda bi veljalo dodati, da zbornik tehtja več kilogramov in je za listanje dokaj neroden.

² V prvi slovenski poosamosvojitveni vladi med letoma 1990 in 1992.

³ Arheolog dr. Janez Dular je tudi gost tokratne rubrike *Rasti Naš gost*.



Občine Straža do prve svetovne vojne (s posebnim poudarkom na 19. stoletju). Po doslej znanih podatkih viri Stražo prvič omenjajo avgusta 1250, pomen njenega območja in tamkajšnjih gradov pa je narasel ob izbruhu turških vpadov. Sicer pa Granda v svojem – tako rekoč za ta zbornik temeljnem zapisu – piše o straških starejših oblastnikih, kmečkih prednikih, kmetih, vaseh in vaščanih, kmetijskih panogah, gozdarstvu in neagrarni dejavnosti. Posebej se je posvetil *Pogledu v gibanje prebivalstva v 19. stoletju in času do prve svetovne vojne.*

V zborniku nato sledi vrsta prispevkov, ki se dotikajo različnih krajevnih mejnikov, dogodkov, dejavnosti, šolstva, zdravstva, društev, umetniške zapuščine, športa, verske organiziranosti in drugih tem. Sledijo zapisi *Hranilnica in posojilnica v Vavti vasi* zgodovinarja Matjaža Ravbarja, *Prostovoljno gasilsko društvo Vavta vas* Dušana Krštinca, *Prostovoljno gasilsko društvo Dolenja Straža* Alojza Knaflja, *Osnovna šola Vavta vas* (Črtice k zgodovini šole,

Občina Straža – Vavta vas 1936 in Gradnja Vavtovškega mostu 1913 vnovič izpod peresa Matjaža Ravbarja. V nadaljevanju se bralec lahko seznani s prispevki *Druga svetovna vojna v današnji Občini Straža* Jožeta Sajeta, *Kulturno življenje skozi čas v Občini Straža* Francija Šalija, *Novoles lesna industrija v Straži* Alojza Knaflja, *Letališče Novo mesto* Marjana Ivana Moškona, *Zdravstvena postaja Straža* Maje Medic, *Bogomir Šuštar, junak slovenske osamosvojitve*, Alojza Knaflja, *Franci iz Podgore, pozabljeni olimpijec*, Igorja Vidmarja, *Dvorec Brajtenav in grad Luknja* Igorja Sapača, *Dvorec Zalog ter družini Jellouschek-Fichtenau in Langer-Podgoro* Mihe Preinfalka, *Kapelica (Bit niča)* Francija Šalija, *Kapelice in znamenja na območju Občine Straža* Marije Ane Kranjc ter *Sakralna dediščina v občini Straža* Marinke Dražumerič in Roberta Peskarja. V drugi polovici zbornika so objavljeni prispevki *Začetki župnije Prečna* Julijane Visočnik, *Opis vikariata Prečna iz leta 1821* Visočnikove in Blaža Otrina ter Otrinova *Zgodovina župnije Prečna od 1787 do 1941*. Zatem še *Začetki župnije Vavta vas* Julijane Visočnik, *Opis vikariata Vavta vas v letu 1821*, *Kratek oris zgodovine župnije Vavta vas 1945 – 1978* ter *Župnija Vavta vas od prehoda v ljubljansko škofijo leta 1787 do začetka druge svetovne vojne* Blaža Otrina, *Seznam dušnih pastirjev v Vavti vasi in Prečni Visočnikove in Otrina* ter še *150 let Župnije Vavta vas* Jerneja Marenka.

Zbornik je bogato opremljen s fotografijami, reprodukcijami in drugim gradivom. Oblikoval ga je Sine Kovič, izdali so ga v nakladi 1.500 izvodov.

Ni kaj, majhna in manj kot desetletje stara dolenjska občina si je privoščila obsežen, bogat in predvsem pomembnem zbornik, ki ji je lahko v čast. Bega le nelogična in časovno neustrezna razvrstitev prispevkov, saj straški zbornik, na primer, prej kot umetnostno, sakralno in grajsko arhitekturno zapuščino obravnava domače gasilce in športnike.

Se bo zbornik, ki ga njeni mestni sosede obljublajo ob 650-letnici Novega mesta, lahko enakovredno primerjal z njim?



Branko Šuster, *Glinene kronike II/3 srednji vek*, barvana žgana glina, 2015, 60 x 46 cm

IZBOLJŠANA PREKRIVITEV

Vaš um v vrhunski formi.

www.bilobil.si

Izboljšana prekrvitev za večjo moč uma.

Redna uporaba Bilobila:

- ➔ razširi krvne žile in izboljša pretok krvi v možganih,
- ➔ krepi delovanje možganskih celic, saj izboljša izrabo kisika in glukoze,
- ➔ varuje možganske celice pred škodljivimi vplivi radikalov.

Bilobil vsebuje izvleček iz listov *Ginkga bilobe*.

Bilobil®

Bilobil® 120
trde kapsule

Ginkgo bilobae folii extractum siccum
60 trdih kapsul
za peroralno uporabo

zdravilo rastlinskega izvora

www.krka.si

KRKA

60let

Pred uporabo natančno preberite navodilo!
O tveganju in neželenih učinkih se posvetujte z zdravnikom ali s farmacevtom.

IZDAJATELJICA Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Gregor Macedoni

SOIZDAJATELJICE Občine – Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter založba Goga

SVET REVIJE Predsednik sveta v ustanavljanju: Slavko Gegič

UREDNIŠTVO Rasto Božič (odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik).

NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si

SPLETNA STRAN kultura.novomesto.si/si/revija-rast/

LEKTOR Peter Štefančič

NAROČNINA Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 6,50 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.

PRISPEVKI Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8.000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.

NAKLADA 500 izvodov

PRIPIRAVA ZA TISK Studio Enota, Tomaž Grdin

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 89/98 (134/03), in ZIPRS 0203, Uradni list RS, št. 103–1 (Pravilnika o izvajanju zakona o davku na dodano vrednost, Uradni list RS, št. 14/04) ter ZIPRS 1314–

A (Uradni list RS, št. 46/13 z 29. maja 2013, kjer je v 10. členu dodan nov člen 60. a) sodi revija med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 9,5 odstotka.

PODPORNIKI Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice in Krka, d. d.

82
RAST
2015



201508414,3/4

COBISS

KNJARNICA H. JARCA
DOMOŽNINSKI DOD. IN POSEBNE



MESTNA OBČINA NOVO MESTO

cena: 6,50 EUR



ISSN 9770353675002 00158